

BİR FOTOĞRAFIN AYNASINDA

İSTANBUL'UN MEŞHUR HATTATLARI

Through the mirror of a picture
EMINENT CALLIGRAPHERS OF ISTANBUL

Istanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları
Istanbul Metropolitan Municipality Culture Co. Publications
Maltepe Mahallesi, Topkapı Şehir Parkı Osmanlı Evleri, Topkapı-Zeytinburnu / İstanbul
Tel: 0 (212) 467 07 00 - Faks: 0 (212) 467 07 99

Bir Fotoğrafın Aynasında
İSTANBUL'UN MEŞHUR HATTATLARI
Through the mirror of a picture
EMINENT CALLIGRAPHERS OF ISTANBUL

Genel Yayın Yönetmeni
Executive Editor
Nevzat BAYHAN

Genel Yayın Danışmanı
Publication Consultant
İskender PALA

Yayın Koordinatörü
Publication Coordinator
Hasan IŞIK

Hazırlayan
Editor
Yusuf ÇAĞLAR

Grafik Tasarım
Graphic Design
Kadir KARSAVUL

Yapım / Realization
Istanbul Dünya Sahnesi Kültür Hizmetleri Derneği İktisadi İşletmesi
www.idskultur.com

Baskı / Printing
Bilnet Matbaacılık
Biltur Basım Yayım Hizmet A.Ş.
Duğullu Organize Sanayi Bölgesi, 1. Cad. No: 16
Ümraniye - İstanbul - Tel: 0(216) 444 44 03

İlk basım
First edition
Ekim 2010 - İstanbul

ISBN 978-605-5592-41-7

Copyright©KÜLTÜR A.Ş.

Bir Fotoğrafin Aynasında
**İSTANBUL'UN MEŞHUR
HATTATLARI**

Through the mirror of a picture
EMINENT CALLIGRAPHERS OF ISTANBUL

Yazılar / Articles:

A. SÜHEYL ÜNVER - GÜLBÜN MESARA - E. BEHNAN ŞAPOLYO - FATİH ÖZKAFA
E. NEDRET İŞLİ - ÜZEYİR KARATAŞ - YUSUF ÇAĞLAR

Hazırlayan / Editor:

YUSUF ÇAĞLAR

İçindekiler

Table of Contents

7	Sunuş
	Foreword
9	Önsöz
	Introduction
11	Editör'den
	Editor's note
13	Bir Fotoğrafın Kısa Hikâyesi / Yusuf Çağlar
	The Brief History of a Photograph
21	A. Süheyl Ünver'in Medresetü'l-Hattâtîn Hatıraları / Gülbün Mesara
	The "Medresetü'l Hattatin" Memoirs of A. Süheyl Ünver
47	Hattat Mektebi Sergisi / Emin Nedret İşli
	Calligraphers' School Exhibition
53	Medresetü'l-Hattâtîn'e Ait Bir Anı / Enver Behnan Şapolyo
	A memoir related to Calligraphers' School
59	Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey / Ahmet Süheyl Ünver
	Tuğrakeş (Bearer of Sultan's Signature) İsmail Hakkı
77	Hat ve Kalem Risalesi Üzerine / Yusuf Çağlar
	On the Tractate of Calligraphy and Pen
	Çevri yazım / Transliteration: Üzeyir Karataş
109	İstanbul ve Hat Sanatı / Fatih Özkafa
	Istanbul and the Art of Calligraphy
125	İstanbul'un Meşhur Hattatları / Fatih Özkafa
	Eminent Calligraphers of İstanbul
195	Meşhur Hattatların Hatıra-i Cemiyet Fotoğrafları
	Souvenir Photographs of Eminent Calligraphers

İstanbul'un Meşhur Hattatları Eminent Calligraphers of İstanbul

Fatih Özkafa *hattat / calligrapher*

Şeyh Hamdullah'tan sonra, Muhteşem Süleyman devrinin başlıca hattatı Ahmed Karahisari ve II. Selim devrinin büyük hattatı Hasan Çelebi gibi sanatkarlar, bir süre daha tarz-ı kadim üzere eserler verdilerse de "Şeyh-i Sâni (İkinci Şeyh -Hamdullah)" lâkabıyla meşhur olan Büyük Derviş Ali, Şeyh Hamdullah mektebini yeniden ihya etti. Suyolcuzade Mustafa Eyyübî, yine bu yoldan devam etti. Onun talebesi olup 1642-1698 yılları arasında yaşamış olan Hâfız Osman Efendi ise Şeyh'in en güzel harflerini seçerek daha da geliştirdi ve artık bir daha terk edilmeyecek olan Türk şivesinin kurallarını netleştirdi. Onun yetiştirdiği pek çok talebe ve onlardan sonra gelenler yazının tekemmülüne büyük katkılarda bulundular. Tâ ki, sülûs ve nesihte Mehmed Şevki Efendi (1829-1887), celî sülûste ve celî ta'likte Sami Efendi, ta'likte Yesarizade Mustafa İzzet Efendi (ö. 1849) gibi en çok benimsenen üstadlara gelinceye kadar, hat sanatı uzun bir mesafe katetmiş; süzûle süzûle kıvamını bulmuştur.

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında, Türk hat sanatının şerefli serüveninde bayraktarlık yaparak kutsal silsileye eklenmiş altın halkalardan sayı-

After Seikh Hamdullah, the artists such as Ahmet Karahisari as the prime calligrapher of Suleyman the Magnificent reign and Hasan Çelebi as great calligrapher of Selim the Second era have created works in old style for a while; however the Great Dervish Ali, known as the Second Sheikh Hamdullah (Şeyh-i Sani), reconstructed and enriched the school of Sheikh Hamdullah. Suyolcuzade Mustafa Eyyübî also followed this form. His student Hafız Osman Efendi (1642-1698) selected and developed the best letters of the Seikh and clarified the rules of the Turkish accent which could not be left out anymore. Many students trained by him and the subsequent followers made great contributions to the completion of the style. The art of calligraphy had proceeded quite much and had found its proper consistency through fine and intense filtering till the times of the most accepted masters such as Mehmed Şevki Afandi (1829-1887) for sülûs nesih, Sami Efendi for celî sülûs and celî ta'lik, Yesarizade Mustafa İzzet Efendi (d. 1849) for ta'lik.

In the following pages of our study, we shall concentrate on the lives and works of our great calligraphers who have been added to the holy chain of Turkish calligraphy with their flag bearing stances;

lan büyük hattatlarımız ile Medresetü'l-Hattâtın gibi, bu sanatın yaşatılması için yakın tarihimizde önemli misyon ifa etmiş olan bir müessesenin hocası veya talebesi olmuş hattatlarımızın hayat hikâyelerinden ve başlıca eserlerinden söz edilecektir.

Yesari Mehmed Esad Efendi (? /İstanbul - 1798/İstanbul)

İstanbul'da dünyaya gelen, ancak doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Mehmed Esad, sağ tarafı felçli olduğu ve sol eliyle yazdığı için solak manâsına "Yesari" olarak anılagelmiştir. Devrinin tanınmış ta'lik hattatı Veliyyüddün Efendi kendisine getirilen Mehmed Esad'ın felçli olduğunu görüp bu çocukta istidad olmadığına kanaat getirerek ders vermeyi reddetmiş. Bunun üzerine bir başka meşhur ta'lik hattatı Seyyid Mehmed Dedeade'ye gittiklerinde derviş meşrep olan bu zat onları kırmak için ders vermeyi kabul etmişse de pek ümitvar değilmiş. Ancak sonradan, getirdiği meşki görünce Mehmed Esad Efendi'nin yazdığı yazıya inanamamış. Allah vergisi kabilyete sahip Esad Efendi kısa sürede icâzet alacak seviyeye ulaşmış ve âdet olduğu üzere icâzet merasimine devrin büyük üstadlarından olan ve Anadolu'nun İmad'ı sayılan Veliyyüddün Efendi de davet edilmiş. Kendisi Esad Efendi'nin yazılarını görünce ağlayarak "bu çocuğun hocası olmak şerefi benim olacaktı, bilemedim" diyerek hayıflanmış.

Esad Yesari 1753'te Dedeade Mehmed Seyyid Efendi'den icâzet almış, Kâtipzade Mehmet Refii ve İsmail Refik efendiler de bu icâzeti tasdik etmişlerdir. Aynı zamanda kadılık yapan Esad Efendi'nin kudretli yazılarını gören Veliyyüddün Efendi "Allah bu zatı bizim kibrimizi kırmak için göndermiştir." dermiş. Yine, İranlı hattatların, "ta'lik bizim icat ettiğimiz yazıdır ve onu en iyi biz yazarız" diyerek böbürlenmelerine karşılık çolak ve solak bir Türk hattatının olağanüstü bir hünerle ta'lik yazmasının ve İranlı hattatları geride bırakmasının (Özcan

and of the teacher or student calligraphers from Calligraphers' School which has a significant mission in our recent history for the continuance of this art.

Yesari Mehmed Esad Efendi (? /İstanbul - 1798/İstanbul)

Mehmed Esad was born in İstanbul on an unknown date and has been called as Yesari (left-handed) since the right hand side of his body was paralyzed and accordingly he used to write with his left hand. He has been brought to the famous ta'lik calligrapher of the time Veliyyüddün Efendi however the master saw his paralyzed physical situation and refused to teach him the calligraphy. Thereupon, Yesari has been brought to Seyyid Mehmed Dedeade and this latter teacher, thanks to his dervish quality, accepted to give him courses however without so much hope. But when Dedeade looked the sketch made by Yesari, he has been deeply astonished. So, Yesari Efendi gifted by the God reached to a level of diploma in a short time. Veliyyüddün Efendi, who was one of the greatest masters of the time and known to be the spiritual column of Anatolia, also invited to the ceremony according to the tradition. Rumour has it that Veliyyüddün Efendi has seen the calligraphy of Yesari Esad Efendi and cried saying "The honor to be the teacher of this boy would be mine, alas, I could not understand..."

Esad Yesari obtained diploma from Mehmed Seyyid Efendi in 1753 and it was also certified by Katipzade Mehmet Refii and İsmail Refik Efendi's. When Veliyyüddün Efendi had seen the writings of Esad Efendi who had been officiating as a Muslim Judge at the same time, he had said: "God sent this person to break our pride." Persian calligraphers would boast as saying "ta'lik is our invention and we write it best"; however a handicapped lefty Turkish calligrapher performing ta'lik with an extraordinary skill and getting ahead of the Persian calligraphers have caused the meaningful comments of "God's Will" to be spoken of (Özcan 2009: 146).

The fame of the Yesari multiplied day by day and his rank also increased; he has been brought to the position of calligraphy teacher of the Palace. He

Yesari Mehmed
Esad'ın
Besmele-i serif.

Besmele-i serif
of Yesari
Mehmed Esad.

2009: 146) pek manidar bir hikmet-i Hüda olduğu yorumları yapılmaktadır.

Şöhreti günden güne katlanan Yesari'nin kadılkılıkta da rütbesi yükselmiş ve daha sonra Saray-ı Hümayun yazı hocası olmuştur. Padişahın ihsanlarına bolca mahzar olmuş ve geçim sıkıntısından âzade olarak muteber bir hayat yaşamıştır. 1798 yılında İstanbul'da vefat eden ve Fatih'te Gelenbevi Caddesi üzerindeki kabristana defnedilen (bilâhare yol inşaatı sebebiyle mezar kitabeleri önce Türk İslâm Eserleri Müzesi'ne sonra Fatih Camii Haziresi'ne nakledildi) Mehmed Esad Yesari'nin pek çok yazma eseri yanında kitabe yazıları da mevcuttur (Rado: 182-184). Fatih Türbesi kapı içi kitabesi, Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi kitabesi, Aynalıkavak Kasrı yazıları, Beylerbeyi Camii'nin bazı yazıları, Bahçekapı I. Abdülhamid Han Medresesi kitabesi Yesari hattıyla yazılan önemli kitabelerdir. Bunlardan Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi

obtained the gifts of the Sultan sufficiently and lived a life free of economic difficulties. Mehmed Yesari died in 1798 and buried in the graveyard by the Gelenbevi Street of Fatih district (his grave epitaphs have been transferred to the Turkish Islam Works Museum first due to road construction and then to Fatih Mosque graveyard.) Mehmed Yesari performed many epigraphs as well as writings (Rado: 182-184). Some examples of his significant epigraphs are Fatih Tomb's door internal epigraph, Scutari Hacı Selim Ağa Library epigraph, Aynalıkavak Palace writings, Beylerbeyi Mosque writings, Bahçekapı Abdülhamid Khan the First Madrasah epigraph. Scutari Hacı Selim Ağa Library epigraph is regarded as a turning point for the transformation from Persian ta'lik to Turkish style (Özcan 2009: 145-147).

His prime student is his son Yesarizade Mustafa İzzet Efendi. Some other students of him is Arapzade Sadullah, Mir Emin, Mehmed Şahabeddin Efendi etc.

kitabesi, İran ta'lik mektebinden Türk ta'likine geçiş olarak değerlendirilen önemli bir dönüm noktası mahiyetindedir (Özcan 2009: 145-147).

Onun en önemli öğrencisi, oğlu Yesarîzade Mustafa İzzet Efendi'dir. Arapzade Sadullah, Mir Emin, Mehmed Şahabeddin Efendi de talebesi zümresindedir.

İsmail Zühdi Efendi (? /Ünye - 1806/İstanbul)

Ünye doğumlu olan İsmail Zühdi Efendi, meşhur Hattat Mustafa Râkım'ın ağabeyi ve hocasıdır. Gençliğinde İstanbul'a gelip sülüs ve nesih'i Morali Ahmed Hıfzı Efendi'den, daha sonra Mehmed Emin Efendi'den öğrenerek icâzet almıştır. Bu üstadlar yoluyla hat şeceresi Hâfız Osman'a ve Şeyh Hamdullah'a kadar uzanır. Sultan III. Mustafa'nın saltanatı esnasında (1757-1774) Enderûn-i Hümâyün sülüs, nesih ve rık'a hocalığına getirilmiştir. Bu sebeple imzalarında Kâtib-i Saray-i Sultanî veya Hâce-i Enderûn-i Hümâyün unvanlarını kullanmıştır. Eski İsmail Zühdi (ö. 1731)'den ayırt edilmesi için "Yeni" veya "İkinci" künyesiyle de bilinir. Tashihe taraftar olmayan İsmail Zühdi Efendi, tashihe gerek duymayacak kadar düzgün yazan, pek kudretli bir hattattı (Derman 2007: 88-98).

Aynı zamanda hâfız olan İsmail Zühdi Efendi, kırk kadar Kur'an-ı Kerim, birçok Hilye-i Saâdet, murakka, kıt'a ve levha yazmıştır. Eyüp Defterdar'da Şahsultan Türbesi'nin yazıları (14 pafta halindeki celî sülüs kuşak), Ortaköy'deki çeşmenin, Nişancı Mehmed Paşa Camii Haziresi'ndeki Hatice Hanım'a ait kabir taşının yazıları da onundur. Kardeşi Râkım'dan başka, Şanizade Abdullah Efendi, Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi de yetiştirdiği talebelere dendir. 1806'da vefat eden İsmail Zühdi Efendi'nin kabri Edirnekapısı Kabristanı'nda olup mezar taşını kardeşi Mustafa Râkım Efendi yazmıştır (Rado: 186).

Kabir kitabesini kalıp olarak yazdığı günün akşamında Mustafa Râkım'ın ağabeyini rüyasında gör-

İsmail Zühdi Efendi (? /Ünye - 1806/İstanbul)

İsmail Zühdi Efendi, both the brother and teacher of famous calligrapher Mustafa Rakım Efendi, was born in Ünye. He came to İstanbul when he was young; learnt sülüs and nesih from Ahmed Hıfzı Efendi first and then from Mehmed Emin Efendi for certification. He has been assigned to the position of sülüs, nesih and rık'a teacher for the Palace Academy during the reign of Sultan Mustafa the Third (1757-1774). Therefore, he used the titles of Palace Clerk or Teacher of Palace Academy in his signatures. He is also called as the new or second İsmail Zühdi to prevent the confusion with the former İsmail Zühdi (d. 1731). İsmail Zühdi was such a powerful calligrapher who would require no correction (Derman 2007: 88-98). Zühdi Efendi, who was also a hafız, performed about forty Korans, many Hilye-i Saadet (description of Islam Prophet), collages, verses and plates. He also performed the writings of Şahsultan Tomb in Eyüp Defterdar (in 14 blocks, celî sülüs band), Ortaköy Fountain, epitaph of Hatice Hanım in the graveyard of Mehmed Paşa Mosque. Besides his brother Rakım, Şanizade Abdullah Efendi and Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi were his grown-up students. He died in 1806 and buried in Edirnekapı graveyard. His epitaph was written by his brother Mustafa Rakım Efendi. (Rado: 186).

It has rumoured by Necmeddin Efendi that Mustafa Rakım had seen his brother (İsmail Zühdi) in his dream on the night of the day he modeled the epitaph of his brother and he had said to Mustafa Rakım "you have performed elifs (first letter of Arabic alphabet) weakly, strengthen them with caftans." Next morning Rakım Efendi had observed that in fact elifs were weak; and corrected so as worth to be. (Derman 2007: 96).

Mustafa Rakım Efendi (1758/Ünye - 1825/İstanbul)

Mustafa Rakım Efendi was born in Ünye in 1758 and arrived to İstanbul in an early age. He became a hafız and learnt sciences; afterwards he studied beautiful writing and drawing. He practised sülüs

düğü ve Râkım'a "Elifleri cılız yapmışsın, onlara birer kaftan giydin" dediği, Necmeddin Efendi'den rivayetle nakledilmektedir. Râkım, ertesi sabah uyandığında gerçekten eliflerin zayıf kaldığını görüp onlara kalemin hakkını vermiştir (Derman 2007: 96).

Mustafa Râkım Efendi (1758/Ünye - 1825/İstanbul)

Mustafa Râkım Efendi, 1758'de Ünye'de doğdu ve küçük yaşta İstanbul'a geldi. Hâfız olup ilim tahsil ettikten sonra Hüsn-i Hat ve resim çalıştı. Ağabeyi İsmail Zühdi Efendi'den, ayrıca Eğrikapılı Mehmet Rasim Efendi'nin talebesi Ahmet Hıfzı tilmizi Üçüncü Derviş Ali'den sülüs ve neshi meşk etti. Sikke-i Hümâyün ressamlığına ve Tuğra-yı Hümâyün tanzimine memur edildi. Sultan II. Mahmud'un şehzadelîği zamanında ona yazı hocalığı yaptı. İstanbul ve Anadolu Kadiaskerliği payelerini aldı. Mustafa Râkım Efendi, celî sülüs ve ta'likte çok kudretli bir hattat idi. Tophane Nusretiye Camii'ne kuşak halinde yazılmış Nebe Sûresi, Fatih Nakşidil Sultan Türbesi'ndeki kuşak yazısı ve Aya-sofya Camii içindeki bazı levhalar Râkım'a ait olup bunlar celî yazının gelişimi açısından Türk hat sanatı tarihinde büyük öneme sahip örneklerdir. Cihangir Camii'ndeki levhaları da diğer levhalarla birlikte müzeye kaldırılmıştır. Ayrıca Râkım'ın Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Konya Mevlânâ Müzesi, Vakıf Hat Sanatları Müzesi, İstanbul Üniversitesi Müzesi, Eyüp Sultan Türbesi, Sakıp Sabancı Müzesi, Türk Petrol Vakfı Müzesi, Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu gibi resmî kurumlarda ve özel koleksiyonlarda eserleri mevcuttur. Râkım'ın yazdığı ve Eyüp Sultan Kabristanı'nda yer alan Çelebi Mustafa Reşit Efendi'nin mezar taşı kitabesi, Zevki Kadın Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi kitabeleri, İsmail Zühdi Efendi'nin mezar taşı kitabesi ve Miskinler Çeşmesi kitabesi, hat sanatı açısından önemli sayılmaktadır.

and nesih from his brother İsmail Zühdi Efendi and also from Eğrikapılı Mehmet Rasim Efendi's student Derviş Ali the third. He was appointed as Palace Coins artist and State Tuğra officer. He taught writing to Sultan Mahmud the Second while he was a prince. He had the titles of İstanbul and Anatolian Kazasker (Kazasker is the highest rank in Ottoman judiciary system). Mustafa Rakım Efendi was a very powerful celi, sülüs and ta'lik calligrapher. He performed the Nebe Surah line writing in Tophane Nusretiye Mosque, ledger writing of Fatih Nakşidil Sultan Tomb and some plates within Hagia Sofia Mosque. These examples carry a great importance in the way of development of celi writing style in Turkish calligraphy history. His plates in Cihangir Mosque are in the museums now. Rakım's works are also present in the state and private collections such as Turkish&Islamic Arts Museum, Topkapı Palace Museum, Süleymaniye Library, Konya Mevlana Museum, Vakıf Calligraphy Arts Museum, İstanbul University Museum, Eyüp Sultan Tomb, Sakıp Sabancı Museum, Türk Petrol Vakfı Museum, Ekrem Hakkı Ayverdi Collection etc. The epitaph of Çelebi Mustafa Reşid Efendi in the Eyüp Sultan Graveyard, Zevki Kadın Elementary School and Fountain epigraphs, epitaph of İsmail Zühdi Efendi and Miskinler Fountain epitaph come to be known as the important calligraphic art works of him.

Mustafa Rakım Efendi had also made important innovations for sultan tuğras (sultan signatures). These innovations may be collected under three titles as writing changes, style/movement changes and shape changes (Derman 2009a: 128). Rakım Efendi selected the best letters of Seikh Hamdullah and Hafız Osman and gathered the elegance and power of such writings under the steadiness of celi sülüs. His strong understanding of perspective rules have enabled pen widths and letter bodies in his celi works to be clearly seen from far distances. Mustafa Rakım Efendi was the teacher of Mehmet Haşim Efendi and Mehmet Şakir Recai Efendi as well as of Sultan Mahmud the Second.

He died in 1825; buried besides the Atik Ali Pasha Mosque in Karagümrük and a tomb was made on his grave (Berk 2003: 23-46; İnal 1955: 269-283).

Mustafa Râkım Efendi, padişah tuğralarında da önemli yeniliklere imza atmıştır. Bu yenilikler, hat değişikliği, istif değişikliği ve şekil değişikliği şeklinde üç başlık altında toplanarak değerlendirilmiştir (Derman 2009a: 128).

Mustafa Râkım Efendi, Şeyh Hamdullah'ın ve Hâfız Osman'ın en güzel harflerini seçerek yazısını geliştirmiş ve bu yazılardaki zarafeti, seyyâliyeti celi sülüsün metânetiyle çok güzel bir biçimde cemetmiştir. Tenazur (perspektif) ilmine vukûfiyeti onun celi yazılarındaki kalem haklarının ve harf bünyelerinin, seyredildiği mesafeden de muhafaza edilmiş olarak algılanmasını sağlamıştır. Mustafa Râkım Efendi, Sultan II. Mahmud'dan başka Mehmet Haşim Efendi'nin ve Mehmet Şakir Recai Efendi'nin de hocasıdır.

1825 tarihinde vefat etti. Karagümrük'teki Atık Ali Paşa Camii yanına defnedildikten sonra mezarının üzerine bir türbe yapılmıştır (Berk 2003: 23-46; İnal 1955: 269-283).

Mahmud Celâleddin Efendi (1750?/Dağıstan - 1829/İstanbul)

Aslen Dağıstanlı olup muhtemelen 1750 yıllarında dünyaya gelen (Derman 2002: 138) ve oradan İstanbul'a göç eden Mahmud Celâleddin Efendi, yazıyı Ak Molla Ömer Efendi'den, Hoca Rasim Efendi'nin talebesi Abdüllâtif Efendi'den meşk etti. Kimseye baş eğmeyen yapısı ile, ders almak için mürâcaat ettiği Salih Efendi'den ve Ebubekir Raşid Efendi'den hüsn-i kabul görmeyince kendi kendine çalışmasını sürdürdü. Ancak onun her işe vakar ve temkinle yaklaşmayı âdet haline getirmiş olmasından dolayı yumuşak tabiatlı bir kimse olmadığı yolunda bir kanaatin yanlışlıkla hasıl olduğunu ileri sürenler de vardır (İnal 1955: 183-188). Zira, Mahmud Celâleddin Efendi belli başlı hocalardan mezun olmamasına rağmen yılmayan azmi ve disiplinli gayreti neticesinde hat sanatında yeni bir ekolün kurucusu sayılacak seviyede muvafakiyete mazhar olmuştur. Sülüs ve nesih yazılarda

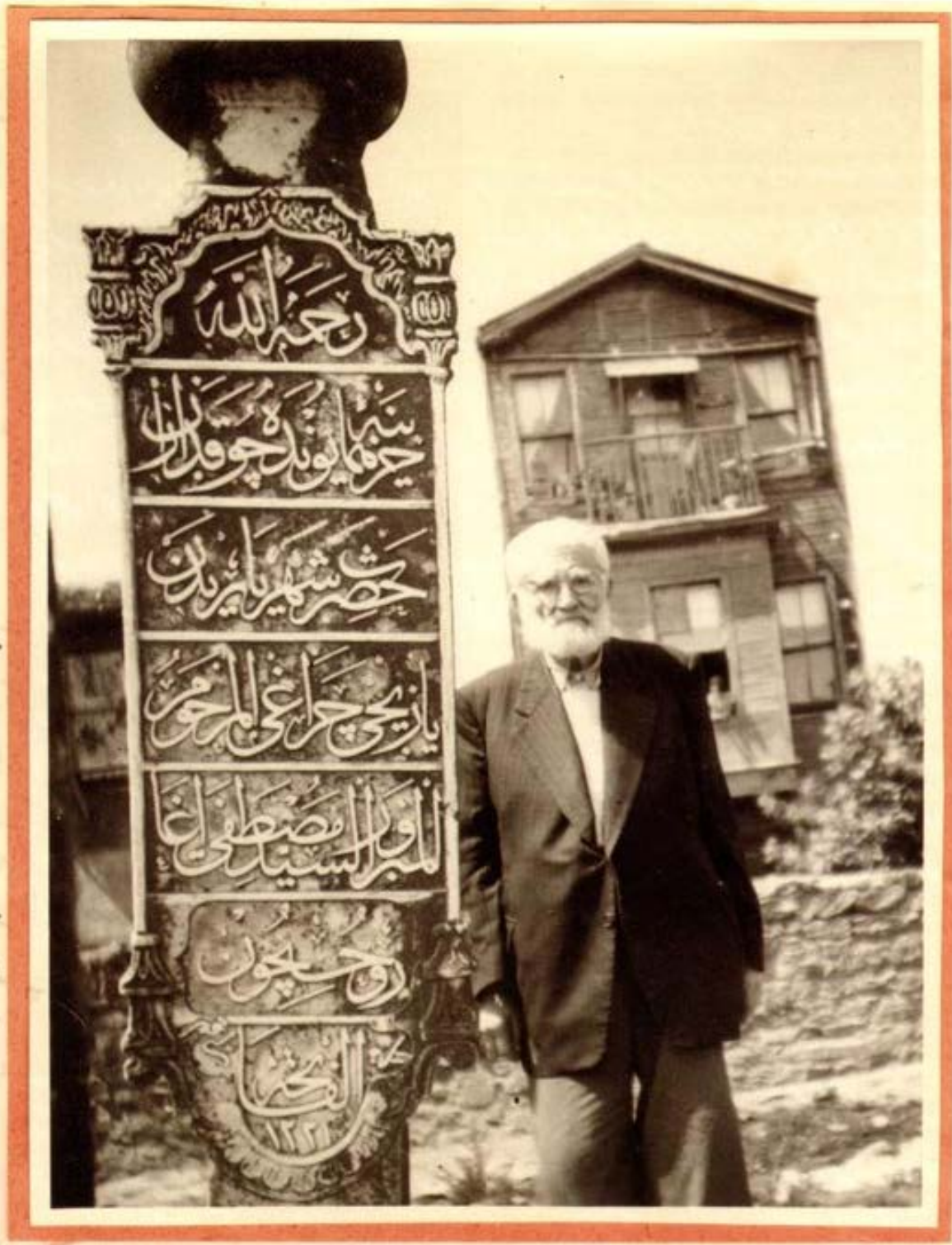
Mahmud Celaleddin Efendi (1750?/Dağıstan - 1829/İstanbul)

Mahmud Celaleddin Efendi of Daghestan origin was born in about 1750s (Derman 2002: 138). They migrated to İstanbul and Mahmud Celaleddin Efendi learnt writing from Ak Molla Ömer Efendi and Hoca Rasim Efendi's student Abdüllâtif Efendi. He had a recalcitrant personality and refused by Salih Efendi and Ebubekir Raşid Efendi; accordingly he continued his training on his own. However there are writers who claim that Mahmud Celaleddin Efendi was misjudged as being rebellious due to his habit of approaching to any matter in dignity and measures (İnal 1955: 183-188). Indeed, Mahmud Celaleddin Efendi had not been a graduate of eminent teachers however accomplished to such a level to be remembered as the founder of a new school in calligraphy thanks to his never ending dedication and disciplined efforts. He performed sülüs and nesih works in line with the schools of Seikh Hamdullah and Hafız Osman; but developed his own form in celi sülüs style.

Again as a fruit of self-disciplined training methods, his student and later wife Esmâ Hanım gained such an important place as identified with the nickname "İbret" (meaning the correct example for everyone) among the lady calligraphers of the Turkish calligraphy history.

A detailed biography of Mahmud Celaleddin Efendi is unfortunately not present. He died in 1829 and buried in the graveyard of Seikh Murat Lodge. He was one of our biggest calligraphers thanks to his solemn and strong but simple celi sülüs style writing and elegant sülüs-nesih works which all have a great value and appreciated at all times. The elif letters in his celi sülüs works are less sloped when compared to Rakım Efendi and seem more concrete. He hadn't conformed to ornamentation and etiquette so much. He used vowel points lesser but the clovers frequently. In general, spaces are much. The letters are on the fore plan more than the vowel points. Hooks are performed in a sharp manner.

He performed the band-writings of Mihrişah Sultan Tomb in Eyüp, overdoor writings in the Complex, Aziz Mahmud Hüdai Tomb in Scutari. His

Necmeddin Okyay, Mustafa Râkım'ın yazdığı bir mezar taşının başında.

Calligrapher Necmeddin Okyay in front of an epitaph written by Mustafa Rakım.

Şeyh Hamdullah ve Hâfız Osman mekteplerini takiben eser verdiyse de celî sülüste kendine has bir üslûp geliştirmiştir.

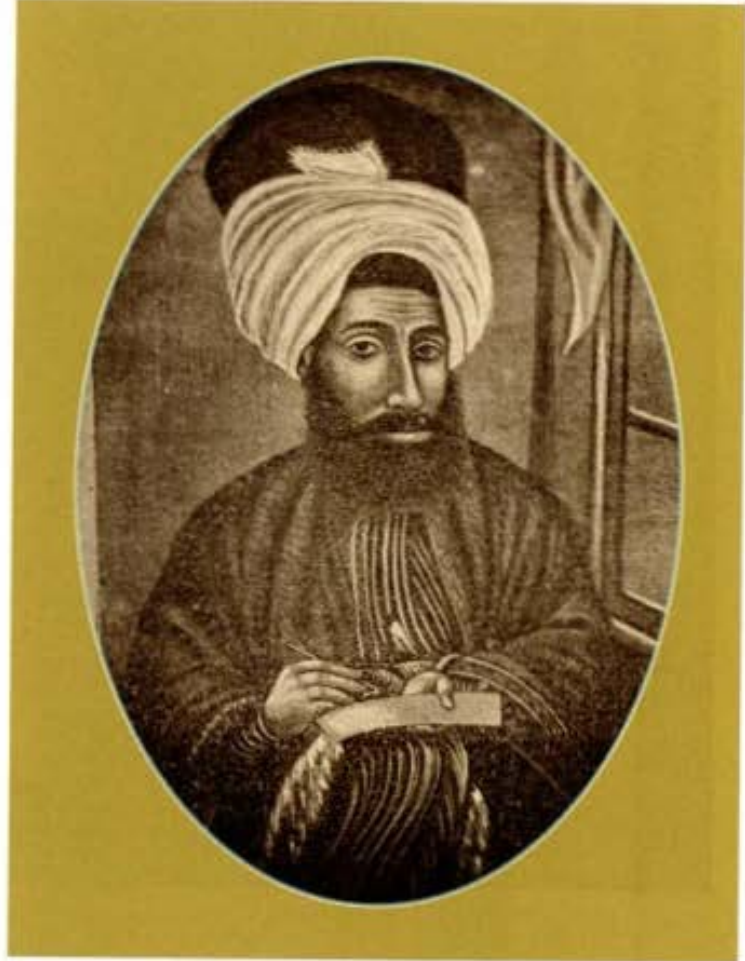
Yine kendisinin disiplinli taliminin neticesi olarak önce talebesi sonra zevcesi olan Esmâ Hanım, Türk hat sanatı tarihinin hanım hattatları arasında "İbret" lakabını alacak kadar mühim bir yer edinmiştir.

Maalesef hayatı hakkında tafsilatlı bir hal tercümesinin bulunmadığı Mahmud Celâleddin Efendi, 1829 yılında vefat etmiş ve Şeyh Murat Tekkesi hazinesine defnedilmiştir. Vakur ve metin görünüşlü sade celî sülüs istifleriyle ve zarif sülüs, nesih yazılarıyla yüksek kıymet taşıyan ve eserleri aranan büyük bir hattatımızdır. Celî sülüs yazılarındaki elifler Râkım'a göre daha az meyillidir ve sert görünümüdür. Teşrifata fazla riayet etmemiştir. Harekeyi az kullanmış; ama tıfili sıkça kullanmıştır. Genel olarak boşluklar fazlacadır. Harekelerden çok harfler öne çıkmıştır. Zülfeler ise keskincedir.

Eyüp'te Mihrişah Sultan Türbesi kuşak yazıları ve Külliye'deki kapı üstü yazıları, Üsküdar Aziz Mahmud Hüdâî Türbesi içindeki kuşak yazıları onun olmakla birlikte çeşitli müze ve koleksiyonlarda pek çok eseri vardır. Kendisi tarafından çekilen III. Selim ve II. Mahmud tuğraları da mevcuttur (Ünver 1953a: 1).

Yesarizade M. İzzet Efendi (1777/İstanbul - 1849/İstanbul)

Tahminen 1770'li yıllarda İstanbul'da doğan Mustafa İzzet Efendi, meşhur ta'lik üstadı Mehmed Esad Yesari'nin oğludur. Yesarizade, ta'liki babasından öğrenmiş ve ondan icâzet almıştır. Kendisine Mekke, İstanbul ve Anadolu Kadiaskerliği payeleri verilen Yesarizade, 1842'de Takvimhane (Devlet Matbaası) Nazırı oldu. Matbaa-ı Âmire'yi idare etti ve kendi ta'lik hattıyla harfler döktürdü Matbaa-i Âmire'de ilk defa ta'lik hatla kitap onun zamanında basıldı. 1846 yılında Rumeli Kadiaskerliği'ne tayin edildi.

works may also be seen in various museum and collections. He also performed the tuğras of Selim III and Mahmud II (Ünver 1953a: 1).

Yesarizade M. İzzet Efendi (1777/İstanbul - 1849/İstanbul)

Mustafa İzzet Efendi was born in İstanbul through 1770s (estimated) and was the son of a famous ta'lik master Mehmed Esad Yesari. Yesarizade learnt ta'lik calligraphy from his father and had his diploma from him. He has been awarded with the titles of Kadiasker for Mekke, İstanbul and Anatolia and became the Minister responsible for the State Publishing House in 1842. He administered Matbaa-

Hattat-ı meşhur
Yesarizade
Mustafa İzzet
Efendi.
(1770-1849)

Famous
Calligrapher
Yesarizade
Mustafa İzzet
Efendi.
(1770-1849)

1849'da vefat etti ve Fatih'te Gelenbevi Caddesi üzerinde bulunan babasının kabri yanına defnedildi. Sonradan yol inşaatı sebebiyle mezar kitabeleri önce Türk İslâm Eserleri Müzesi'ne, sonra da Fatih Camii haziresine nakledildi.

Seriü'l-kalem (çabuk yazan) bir hattat olan Yesarizade Mustafa İzzet Efendi, Abdülfettah Efendi, Kıbrısizade İsmail Hakkı Efendi, Bursalı Rıza Efendi ve Ali Haydar Bey gibi meşhur hattatların da hocası idi. Hoşsohbet, latifegû olmakla birlikte pek mübalâgalı konuştuğu için, bu huyunu bilenler söylediklerine tamamen inanmazlarmış (Rado: 209). Hat sanatı dışında, mûsikî, kemankeşlik ve şiirle de uğraşmıştır.

Mezar kitabesi, talebesi Ali Haydar Bey tarafından yazılmıştır.

M. Uğur Derman'ın ifadesine göre önceleri babasının tavrında yazan Yesarizade, -yaklaşık 1800'den sonra- yavaş yavaş şivesini değiştirmiş, kendi üslûbu, 1820'den sonra teşekkül etmiştir. Bilhassa 1834'ten sonra verdiği eserler en olgun eserlerdir. Günümüz İstanbul abideleri üzerinde imzalı en çok kitabe bırakan hattatımız da Yesarizade'dir. Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid dönemlerinde imar ya da tamir edilen abidelerin çoğunun kitabesi onun kaleminden çıkmıştır (Derman 1990: 31). Kendisinden sonraki hattatlar İran üslûbunu terk ederek Yesarizade mektebini takip etmeye başlamışlardır.

Terekesinden çıkan 65.000 satır celi ta'lik kalıptan başka İstanbul'da 100'den fazla kitabe yazısı mevcuttur. A. Rıza Özcan'ın tespit ettiği kitabeler şöyle sıralanabilir:

Teşvikiye Camii avlusundaki Nişantaşı kitabesi, Eminönü Hidayet Camii kitabesi, Eğrikapı Uşşakî Dergâhı kitabesi, Tophane Nusretiye Camii ile sebül ve muvakkithane kitabeleri, Maltepe Kışlası, Bâyezid Yangın Kulesi, II. Mahmud Saray Çeşmesi, Eminönü Arpacılar Camii kitabeleri, Topkapı Sarayı darphane kapısındaki tarih, Beylerbeyi Abdullah Ağa Camii, Bülbülderesi Sultan II. Mahmud Çeşmesi, Tevfikiye Camii ve Muvakkithanesi, Akıntı-

ı Amire (state printing workshop) and casted letters with his own ta'lik writing. For the first time, ta'lik calligraphy books have been printed in his time by the Matbaa-ı Amire. He was appointed to European Lands (Rumeli section of the Empire) Kadıasker office. His grave epitaphs were transferred firstly to the Turkish&Islamic Arts Museum due to the road construction and then to Fatih Mosque graveyard. He was a fast writing calligrapher and the teacher of very eminent calligraphers such as Abdülfettah Efendi, Kıbrısizade İsmail Hakkı Efendi, Bursalı Rıza Efendi and Ali Haydar Bey. Since he was known to speak with exaggeration, his words used to be not believed fully (Rado: 209). He had also studied and performed music, violin and poetry.

His epitaph was written by his student Ali Haydar Bey.

According to the findings of M. Uğur Derman, Yesarizade used to write in the style of his father however changed his accent slowly after the year 1800 and fully formed his own style after 1820. Particularly the works of him performed after 1834 are his most mature pieces. Yesarizade is also the calligrapher who left the most crowded numbers of signed epigraphs on the monuments of İstanbul. Most of the epigraphs of the İstanbul monuments which have been repaired during the reigns of Sultan Selim the Third, Sultan Mahmud the Second and Sultan Abdülmecid, have been performed by him (Derman 1990: 31). His successor calligraphers have totally left the Persian/Iranian style and started to follow his school.

Except 65.000 lines celi models present in his estate; he had written more than 100 epigraphs in İstanbul. His epigraphs spotted by A. Rıza Özcan are as follows:

Nişantaşı epigraph in Teşvikiye Mosque Yard, Eminönü Hidayet Mosque epigraph, Eğrikapı Uşşakî Lodge epigraph, Tophane Nusretiye Mosque, fountain and time adjustment centre, Maltepe Barracks, Bâyezid Fire Tower, II. Mahmud Palace Fountain, Eminönü Arpacılar Mosque epigraphs, Topkapı Palace's Mint gate date, Beylerbeyi Abdullah Ağa Mosque, Bülbülderesi Sultan Mahmud the Second Fountain, Tevfikiye Mosque and time adjustment centre, Akıntıburnu Mosque, Galata

burnu Camii, Galata Mevlevihanesi kitabeleri, Küçük Selimiye Camii, Büyükçamlıca Sultan II. Mahmud Çeşmesi, Sümbül Efendi Camii haricinde Pertev Paşa kitabesi, II. Mahmud Türbesi kapı üstü kitabeleri, Sultan II. Mahmud Bendi ve Sümbülefendi Camii haricinde Ziver Paşa kitabesi (Özcan 2009: 149).

Kadıasker Mustafa İzzet Efendi (1801/Tosya - 1876/İstanbul)

Günümüzdeki karşılığıyla Askerî Hâkim diyebileceğimiz Kadıasker rütbesi, dilimizde yaygın olarak Kazasker şeklinde telaffuz edilmiştir. Bu sebeple Mustafa İzzet Efendi'nin unvanı bazı kaynaklarda Kazasker olarak da geçmektedir. Bununla birlikte, Kadıasker'in adaşı, aynı zamanda hocası olup, Yesarizade namıyla tanınan ve Türk ta'lik mektebinin kurucularından sayılan ve Kadıasker'le aynı adı taşıyan Mustafa İzzet Efendi ile karıştırılmamalıdır.

1801 Tosya (Kastamonu) doğumlu Kadıasker, üst düzey adli ve idarî rütbelerinin yanı sıra müzik ve Hüsn-i Hat sanatlarındaki maharetleriyle de şöhre: bulmuş bir kişidir. Babasının vefatından sonra İstanbul'a gelerek Fatih Başkurşunlu Medresesi'ne girmiştir.

Bir cuma günü banisi olduğu Eminönü Hidayet Camii'ne gelen Sultan II. Mahmud'un müezzîn mahfilinde naat-ı şerif okuyuşunu çok beğenerek, Enderûn'a alınmasını emretmesinden sonra Mustafa İzzet Efendi, Silahtar Gaziahmetpaşazade Ali Paşa'da bilgisini artırdı. Bu arada yazı öğrenmeye başladı. Sonra Galatasaray'na nakledildi orada da üç yıl öğrenim gördükten sonra Enderûn'a alındı. Uzun müddet ney üfledi ve hânendeliikle meşgûl oldu.

Hâmidiye Evkafı Kaymakamı Çömez Mustafa Vasif Efendi'den sülûs ve nesih, Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'den ta'lik meşk ederek icâzet aldı.

Hattatlık, bestekârlık, hânendelik gibi sıfatları haiz olan bu çok yönlü şahsiyet, saray ve eğlence muhitlerinden pek hoşlanmadığı için askerlik mes-

Mevlevî Lodge epigraphs, Küçük Selimiye Mosque, Büyükçamlıca Sultan Mahmud the Second Fountain, Sümbül Efendi Mosque's (out of the mosque) Pertev Pasha epigraph, Mahmud the Second's Tomb's gate epigraphs, Sultan Mahmut the Second Dam and Sümbülefendi Mosque (out of the mosque) Ziver Pasha epigraph (Özcan 2009: 149).

Kadıasker Mustafa İzzet Efendi (1801/Tosya - 1876/İstanbul)

The rank of Kadıasker (Military Judge) is spoken as "Kazasker" in Turkish. Thus, the title of Mustafa İzzet Efendi is referenced as Kazasker in some sources. However, this calligrapher should not be confused with the other Mustafa İzzet Efendi who is namesake and teacher of this calligrapher and known to be the founder of Turkish ta'lik school. Born in 1801 in Tosya (Kastamonu) Kadıasker has been famous for music and calligraphy works as well as his high level administrative and judicial ranks. He came to İstanbul after his father's death and enrolled in Fatih Başkurşunlu Madrasah.

Sultan Mahmut the Second has visited Eminönü Hidayet Mosque (which was built up by his excellency) on a friday and appreciated the natı şerif (poem written as eulogy for Hz. Mohammad) singing of Kadıasker; accordingly ordered him to be educated for the Palace Academy (Enderun). Kadıasker Mustafa İzzet Efendi increased his knowledge by having courses from Silahtar Gaziahmetpaşazade Ali Pasha. He started to learn writing. Then he was transferred to Galatasaray (a royal school of Ottomans) and had three years of education therein; finally attended the Palace Academy. He played reed flute for a long time and sang songs.

He had his diploma through the sülûs and nesih training of Hamidiye Association Director Çömez Mustafa Vasif Efendi and ta'lik training of Yesarizade Mustafa İzzet Efendi.

This versatile person who was a calligrapher, composer, singer and taking an aversion to the palace and entertainment so much, decided to progress in military profession. Sultan Mahmut the Second and his friends however did not want him to

leğinde ilerlemeyi düşünüyordu. Sultan II. Mahmud ve Padişah'ın yakınları ise üstün kabiliyetleri sebebiyle, onun saraydan uzaklaşmasını istemiyorlardı. Kadıasker ise nihayet hacca gitmek için izin isteyip Nakşibendî Şeyhi Kayserili Ali Efendi ile birlikte Hicaz'a gitti. Orada Nakşibendî tarikatına girdi. Hicaz'dan Mısır'a geçip yedi ay burada kaldı. Sonra da sessizce İstanbul'a döndü. Saraydan uzakta bir derviş hayatı yaşamaya başladı. Ne var ki bir Ramazan günü, Bâyezid Camii'nde iç ezan okumasını istediler, Mustafa İzzet Efendi ise Padişah'ın gelmesinden çekinerek bu ricayı kabul etmek istemediyse de ısrarlara dayanamayarak okudu. Ezanı duyan Padişah bu sesin tanıdığı bir ses olduğuna kanaat getirerek okuyan kişinin tetkik edilmesini istedi. Bir Özbek dervîşi olduğu yönünde bilgi gelince de, "Ben Mustafa Efendi'nin sesini tanımaz mıyım?" diyerek öfkelenildi. Bu hâdise ile Mustafa İzzet Efendi, Padişah'a yakalanmış oldu. Sultan II. Mahmud, öfkесinin tesiri ile Mustafa İzzet Efendi'nin vücudunun ortadan kaldırılmasını istemişse de bilâhare teskin edilmiş kendisini affetmiştir (Derman 1982 a: 15).

Daha sonra, saraydaki görevi sebebiyle, Padişah'ın tertip ettirdiği bütün saz ve mûsikî âlemlerine kâh sesi kâh neyi ile iştirak etmiştir. Tayyazade Ahmet Atâ Bey, tarihinde ondan söz ederken, Arapça ilimleri ve Arap edebiyatını, Farsçayı, tasavvufu ve şiiri çok iyi bildiği, mûsikî ilminde ve icrâsında üstad olduğu, maneviyatının çok kuvvetli olduğu, Hüsn-i Hat'ta da sülûs sahasında Şeyh-i Sâni (İkinci Şeyh -Hamdullah-), ta'lik sahasında asrının İmad'ı olduğu bilgilerini vermektedir (Bektaşoğlu 2005: 83). M. Uğur Derman ise Mustafa İzzet Efendi'yi "Hattatlar içinde Kadıasker ayarında bir mûsikîşinas yoktur; mûsikîşinaslar içinde de onun ayarında bir hattat yoktur" şeklinde veciz bir ifade ile hulâsa etmiştir.

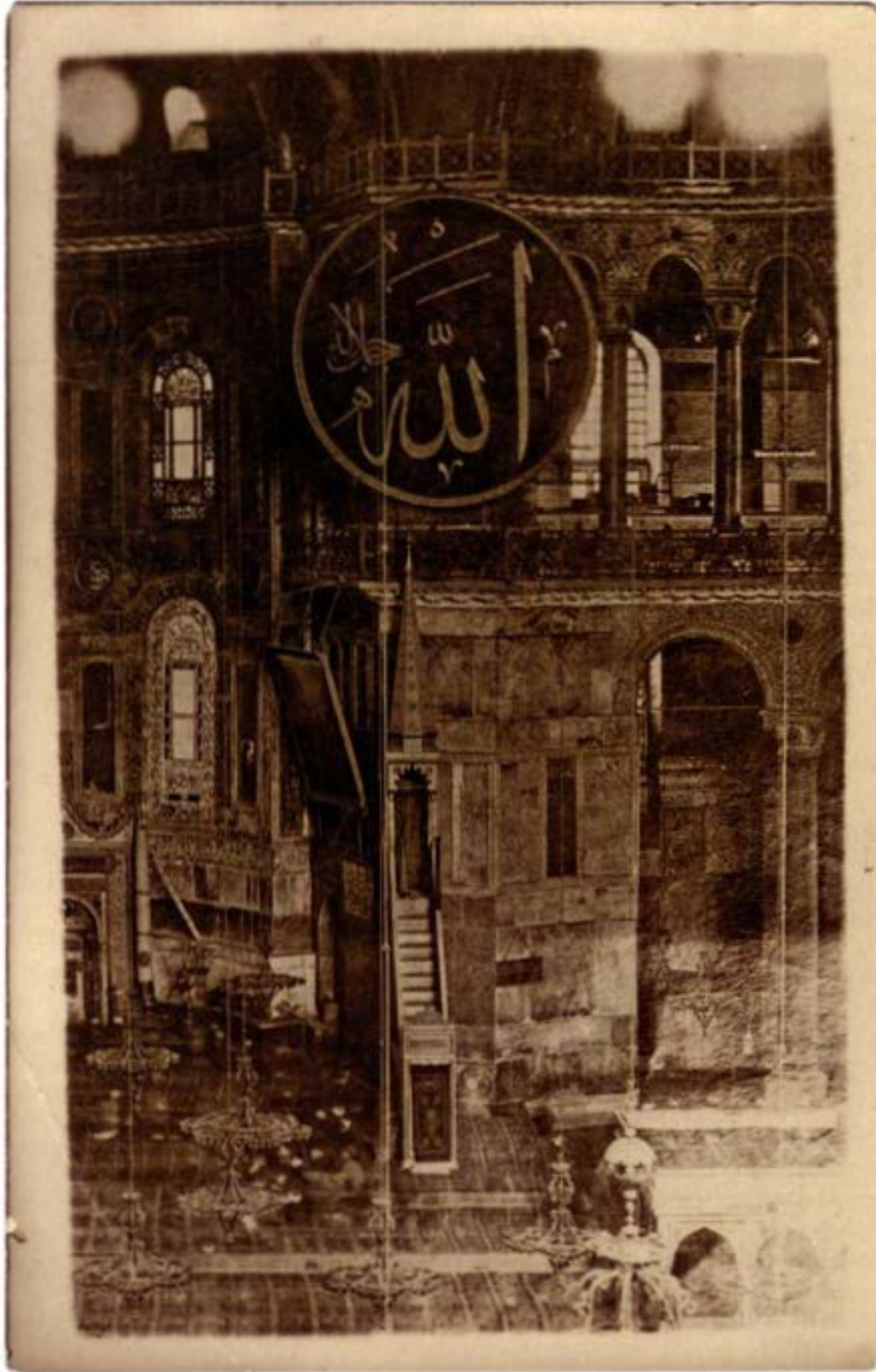
Sultan Abdülmecid'in tahta çıkışından sonra Saray'dan ayrılıp mesleğini değiştirmeye karar vererek Eyüp Camii hatipliğine geçti. Sultan Abdülmecid, Eyüp'te dinlediği hutbeyi çok beğenince de

get far from the palace since he was a superior ability. Kadıasker finally obtained a permission to go to the Hadj and went to Hicaz together with Naksibendhi Seikh Kayserili Ali Efendi. He entered in Naksibendhi order in Hicaz. He passed to Egypt from Hicaz and stayed seven months there. Then coming back to İstanbul silently, he started to live a life of dervish far from the palace. On a Ramadan Friday, they wanted him to sing the inner azan (Moslem call for prayer) in Bayezid Mosque. Mustafa İzzet Efendi was curious about the presence of the Sultant and tried to reject this request. However insistence carried on and he was compelled to recite the azan. Sultan was indeed there and recognized

Kadıasker
Mustafa İzzet'in
[1801-1876] Abâ
levhası.

Kadıasker
Mustafa İzzet's
[1801-1876] Abâ
plate.

Ayasofya Camii'ndeki muazzam İsm-i Celâl, İsm-i Nebi, Çeharyar ve Hasaneyn yazılılarıyla hat sanatı tarihinde müstesna bir yeri olan Kadıasker Mustafa İzzet'in yaklaşık 8 metre çapındaki bu levhaları dünyanın en büyük hat levhaları olarak bilinmektedir.

The marvelous Hagia Sofia writing plates Celâl, Nebi, Çeharyar and Hasaneyn of Kadıasker Mustafa İzzet. These plates have provided him a valuable seat in history of calligraphy art. They are known as the biggest calligraphy plates of the world thanks their approximate 8 meters diameters.

Mustafa İzzet Efendi'yi Saray'a ikinci imam olarak tayin etti. Daha sonra Selânik, Mekke, İstanbul Kadılığı ve 1849 Anadolu Kadıaskerliği payeleri alan Mustafa İzzet Efendi, baş imam ve Rumeli Kadıaskeri oldu. Şehzadelere yazı hocalığı da yapan Kadıasker, Reis'ül-Ulemâ'lık, Nakîbü'l-Eşraf'lık ve Vekiller Meclisi memurluğu gibi en yüksek derecelere kadar terfi' etti. 1876'da vefat eden Kadıasker, Kadiriâne Kabristanı'nda toprağa verildi. Mezar taşını, öğrencilerinden Muhsinzade Abdullah Efendi yazmıştır. Bu muazzam mezar taşı kitabesi, başmakamındaki "hüve'l-hayyü'l-kadîm" ibaresi haricinde 10 satırdan ibaret olup gayet mutantan bir celi sülüs ile yazılmıştır.

Ayasofya Camii'ndeki muazzam İsm-i Celâl, İsm-i Nebî, Çeharyar ve Hasaneyn yazılarıyla hat sanatı tarihinde müstesna bir yeri olan Kadıasker'in yaklaşık 8 metre çapındaki bu levhaları, dünyanın en büyük hat levhaları olarak bilinmektedir. Aynı zamanda bu cesametteki yazılarda bile harflerin anatomik estetiğini muhafaza edebilmiş olması onun celi yazıdaki tartışılmaz kabiliyetinin göstergesidir. Yani, Kadıasker'in "büyüklüğünü" anlamak için bu sekiz levha kâfidir.

Ayasofya'daki ilk çeharyar levhaları 1644 yılında Teknecizade İbrahim Efendi tarafından yazılmış levhalardı. Teknecizade, Eminönü Yeni Cami'de çini üzerindeki kuşak yazılarının da hattatı olan bir zattı. 1849 yılında Ayasofya'nın tamiri sırasında Teknecizade'nin yazdığı levhaların yerlerine Kadıasker tarafından önce celi sülüs ile yazılıp sonra murabba' (kareleme) usûlüyle büyütülerek ahşap siniler üzerine geçirilmiş olan bu dev levhalar konulmuştur. Ayasofya müzeye çevrildikten sonra bu levhalar çıkarılmak üzere yerlerinden sökülüp indirildiğinde, levhaların hiçbir kapıdan geçemeyeceği fark edilmiş ve bu yüzden dışarıya çıkarılmamıştır. 28 Ocak 1949'da ise, bazı hayırseverlerin katkısıyla, söz konusu levhalar, en iyi teşhir mekânları olan eski yerlerine asılmıştır (Kumbaracılar 1970: 74-77).

Eski Daire-i Umûr-ı Askeriye, şimdiki İstanbul

the voice and ordered the examination of the singer. He was informed that the singer was an Uzbek Dervish; however the Sultan was angry and said: "Can not I recognize the voice of Mustafa İzzet Efendi?" Thus, Mustafa İzzet Efendi was caught by the Sultan and the latter ordered the assassination of the former. However, the Sultan then becalmed and has forgiven him (Derman 1982 a: 15).

After this incidence, he participated to all the playings and music entertainments in the palace with his voice and reed flute. Tayyazade Ahmet Ata Bey mentioned of him as a person knowing very well the Arabic sciences, literature, Persian, mysticism and poetry and that he had been a master of performing and composing music. He also stated that Mustafa İzzet Efendi had been employing a very strong belief; a second seikh (the first seikh was Hamdullah) of calligraphy and the column of this time in ta'lik (Bektaşoğlu 2005: 83). M. Uğur Derman defines Mustafa İzzet Efendi with an aphorism as "Among the calligraphers there was no other musician as good as Kadıasker and there was no calligrapher as good as Kadıasker among the musicians."

Following the accede of Sultan Abdülmecid to the throne, he decided to leave the palace and change his profession; then turned to be the preacher of Eyüp Mosque. Sultan Abdülmecid liked the speech he listened from Kadıasker in Eyüp Mosque and therewith appointed him as the second Imam (Muslim prayer leader) to the palace. Afterwards, he became the judge of Selanik, Mecca and İstanbul. He was awarded with Anatolia Kadıasker position in 1849 and proceeded to Head Imam position and European Lands Kadıasker. Kadıasker taught writing to the princes and promoted to highest ranks such as Chief of Ulama (ulama is a religious person having an important place in state governance), Director of Records Office for Sheikhs, Officer of Deputies etc. He died in 1876 and buried in Kadiriâne graveyard. His epitaph was written by Muhsinzade Abdullah Efendi who was one of his students. This marvelous epitaph was 10 lines plus "hüve'l-hayyü'l-kadîm" expression and had been written under a quite magnificent style of celi sülüs.

The marvelous God's name Celal, the Prophet's

Üniversitesi taç kapısının iç tarafındaki ta'lik kitabe ve Mısır'daki Mehmet Ali Paşa Türbesi'ndeki Dehr Sûresi ile ta'lik tarih kitabesi, Hırka-i Şerif Camii kuşak yazıları, Bursa Ulu Camii'ndeki iki büyük levha, Kasımpaşa Piyale Camii yazıları, Kadiasker'e ait önemli eserlerdendir. Bunların yanısıra, Washington'da bile Kadiasker'e ait bir kitabe vardır. O da Âbide-i Hürriyet'in (Özgürlük Anıtı) yerleştirileceği tarihte Padişah'ın hediye olarak gönderdiği kitabedir.

Kadiasker'in ayrıca on bir Kur'an-ı Kerim, pek çok Delâil-i Hayrat, En'âm-ı Şerif, iki yüzden fazla Hilye-i Saâdet pek çok kıt'a, murakka ve mimarî kitabe yazdığı da kaynaklarda geçmektedir. Kadiasker Mustafa İzzet Efendi, cuma günleri yazı yazmadığından dolayı, bir günlük bir fasılanın bile hattat için büyük kayıp olduğuna, yani elini körelttiğine işaretle kendisinin "cumartesi günleri yazdığım yazıları, aradan kırk yıl geçse ensesinden tanırım" dediği rivayet edilir. Şefik Bey, Muhsinzade Abdullah Bey, Vahdetî, Abdullah Zühdi, Hasan Rıza Efendi, Burdurlu Kayışzade Hâfız Osman, Siyahî Selim Efendi, Mehmet Hilmi ve İlmî efendiler, Kadiasker'in tanınmış talebelerindendir (Rado: 216-217). Çok takdir ettiği talebesi Şefik Bey'i ise, "Şefik, Allah beni sensiz cennete sokmasın" diyecek kadar sevdiği kayıtlıdır.

Şefik Bey

(1820?/İstanbul - 1880/İstanbul)

Tahminen 1820 yılında Beşiktaş'ta dünyaya gelen Şefik Bey, ilk tahsilinden sonra Ömer Vasfi Efendi'nin talebesi Ali Vasfi Efendi'den yazı öğrenmeye başladı. Onun vefatı üzerine teyzesinin kocasısı olan Kadiasker Mustafa İzzet Efendi'ye devam etti. Muzika-i Hümayun ve Hademe-i Hümayun hat muallimliği yaparken Sultan Abdülmecid'in ikinci imamlığına tayin edilen eniştesi Kadiasker, bu muallimliklere de Şefik Bey'i tayin ettirdi. Şefik Bey, Melek Paşa torunu Ali Haydar Bey'den ise ta'lik dersleri aldı. Bursa'da depremden harap olan

name, Four Caliphs and Hasaneyn (eulogy to Hz. Hasan) calligraphies are performed by Kadiasker. These plates have given an elegant place to Kadiasker in our calligraphy history and are known to be the biggest calligraphic plates of the world owing to their 8 meters diameters. Besides, the letters in such big dimensions have protected their anatomic aesthetics and this lays bare his evident ability in celi style of calligraphy. That is to say, to understand the greatness of Kadiasker, these eight plates are sufficient. The first four caliphs plates in Hagia Sofia mosque (currently a museum) were the plates written by Teknecizade İbrahim in 1644. Teknecizade was also the calligrapher of the band-writings of Yeni Camii (New Mosque) in Eminönü. In 1849, these plates were replaced by the giant plates of Kadiasker which had been written in celi sülüs in the first place, extended by squaring (murabba) method and passed over on wooden wheels. These plates have been removed when Hagia Sofia was converted to a museum, but they could not pass from any door. On the date 28 January 1949, the plates were re-hanged to their original places with the aid of some benevolent citizens (Kumbaracılar 1970: 74-77).

The ta'lik epigraph on the inner section of the main gate of former General Chief of Staff, currently İstanbul University, ta'lik style Dehr Surah with history epigraph on the Mehmet Ali Pasha Tomb in Egypt, band-writings of Hırka-i Şerif Mosque, two big plates of Bursa Ulucami Mosque, writings of Kasımpaşa Piyale Mosque are the important works of Kadiasker. Besides, Kadiasker has even an epigraph in Washington. That epigraph was sent by the Sultan to the American state as a gift in connection with erecting the Statue of Liberty (İnal 1955).

Moreover, Kadiasker is known, according to the sources, to write eleven Korans, many Delail-i Hayrat (a famous wording of Şazeliyye order of Islam), Enam-ı Şerif (a prayer related to Yasin surah from Koran), for over two hundred Hilye-i Saadet (description of Islam Prophet), many verses, calligraphy collages (murakka) and architectural epigraphs. Kadiasker Mustafa İzzet Efendi did not use to write on Fridays; in this respect, rumour has it

Istanbul Üniversitesi taç kapısındaki 'Daire-i Umur-ı Askeriyye' yazısı ile kapının iki tarafındaki Fetih Süresi ayetleri Şefik Bey'e aittir.

'Daire-i Umur-ı Askeriyye' writing on the main gate of Istanbul University and Conquer Verses on both sides of the same. Performed by Şefik Bey.

Ulu Cami yazılarını tamir etmek ve yeniden bazı levhalar yazmak için Sersikkezen Abdulfettah Efendi ile beraber Bursa'ya gitti. Üç çubuk yıl orada kalıp hem bozulan yazıları tamir etti hem de birçok güzel yazı yazdı.

İki kızından Huriye Hanım'ı hattat olarak yetiştirdi ve çok sevdiği öğrencisi Ali Rıza Efendi'yle evlendirdi.

Şefik Bey oldukça tabii tavırda yazdığı celif sülüs yazılarına ilâveten sülüs, nesih, celif divanı ve ancak bazı kişilerin yazıp okuyabildiği siyakat yazısında da mahir bir hattat idi. İki Kur'an-ı Kerim, sekiz delâil-i hayrat, murakka', kıt'a ve levha yazmıştır. İstanbul Üniversitesi taç kapısındaki "Daire-i Umur-ı Askeriyye" yazısı ile kapının iki tarafındaki Fetih Süresi ayetleri ve Ayasofya Camii'ndeki bazı yazılar (mihraptaki madalyon), Sultan Abdülmecid

that he said "I can easily understand my writings performed on Saturdays even after forty years" as to mention that even a days interruption would cost much to a calligrapher. The most known students of Kadıasker are Şefik Bey, Muhsinzade Abdullah Bey, Vahdeti, Abdullah Zühdi, Hasan Rıza Efendi, Burdurlu Kayışzade Hafız Osman, Siyahi Selim Efendi, Mehmet Hilmi Efendi ve İlmi Efendi. It was also noted that he entreated for his most favoured student Şefik Bey, saying "May God not let me into heaven without you."

Şefik Bey (1820?/İstanbul - 1880/İstanbul)

Şefik Bey was (presumably) born in 1820 in Beşiktaş. He started to learn writing from Ali Vasfi Efendi (student of Ömer Vasfi Efendi) after his elementary education. Following the death of Ali

Hasekili Mehmed Sevki Efendi talebelerinden Filibeli Hacı Ahmed Arif Efendi'ye yazı dersi veriyor. [Çizim: A. Yakupoğlu, 1958]

Hasekili Mehmed Sevki Efendi teaching his student Filibeli Hacı Ahmed Arif Efendi. [Drawing: A. Yakupoğlu, 1958] Çarşanbalı Hacı Arif Bey.

Türbesi (F. Aykaç'ın kaleme aldığı makalede seven II. Abdülmecid yazılmış: Aykaç 2010: 131, 132) yazılan Şefik Bey'e aittir. Sakız Adası'ndaki Mecidiye Camii'nde yer alan yazıların ise (günümüzde Bizans Müzesi olarak kullanıldığı için) akıbeti meçhûldür (Aykaç 2010: 131) Kudüs'teki Kubbetü's-Sahra'nın 8 cephesindeki çini kuşaklar üzerinde yer alan Yasin-i Şerif de Şefik Bey tarafından yazılmıştır.

1880 yılında (Derman 2002: 170) İstanbul'da vefat eden Şefik Bey, Yahya Efendi Türbesi Haziresi'ne defnedilmiştir. Ancak uzun bir müddet kayıp olarak bilinen mezar taşı henüz geçtiğimiz yıllarda Yahya Efendi Haziresi'nde yerinden sökülmiş bir vaziyette keşfedilmiştir (Rado: 220-221).

Vasfi Efendi, he attended to the courses of Kadıasker Mustafa İzzet Efendi who was the husband of his aunt. Kadıasker was appointed to be the Second Imam of Sultan Abdülmecid from the position of teacher of Empire Band and Servant Officer of Palace and he caused Şefik Bey to be appointed to his former chair. Şefik Bey had ta'lik courses from the Ali Haydar Bey who was the grandchild of Melek Pasha. He went to Bursa to repair the writings of Ulucami Mosque (ruined by the reason of earthquake) and to rewrite some plates, together with Ser zikkezen Abdulfettah Efendi. He stayed there for three years and a half and wrote many beautiful scripts together with repairing the ruined plates.

He has grown up one of his two daughters (Huriye Hanım) as a calligrapher and made her

Şevki Efendi (1829/Kastamonu - 1887/İstanbul)

1828 yılında Kastamonu'da dünyaya gelen Şevki Efendi, üç yaşında İstanbul'a getirildikten sonra sıbyan mektebinde okudu. Ragıp Paşa Kütüphanesi hâfız-ı kütübü Hattat Hulûsi Efendi'den yazı meşk etmeye başladı. Hem dayısı hem hocası olan Hulûsi Efendi, Şevki Efendi'yi belli bir noktaya getirip bundan sonrasını Mustafa İzzet Efendi'den öğrenmesini tavsiye edince Şevki Efendi'den "Ben sizden başka hocaya gitmem" cevabını alarak pek müteessir oldu ve ona dua etti. Belki de bu dua sayesinde sülûs ve neshi zirveye ulaştıran ve kendisinden sonraki hattatların daima takip edegeldikleri bir mektebin kurucusu olma şerefine erişti.

1848'de Bab-ı Seraskeri Mektubi kalemine giren Şevki Efendi daha sonra askeri mektepler hat muallimliğine tayin edildi. Sultan Abdülhamid'in şehzadelerine de hat hocalığı yaptı. Kâmil Efendi'nin ifadesine göre Şevki Efendi yazıyı ağır ağır yazardı. Ancak onun yazıları fevkalâde akıcı ve işlek olmakla birlikte, Şevki Efendi'nin elinde, harf bün-yeleri en zarif şekillerine kavuşmuştu. Sami Efendi onun hakkında "Şevki Efendi fena yazmak istese bile elinden fena yazı çıkmazdı" dermiş (Derman 1969: 4).

Başta Topkapı Sarayı Müzesi olmak üzere pek çok müze, kütüphane ve koleksiyonda hilye, kıt'a, murakka' gibi eserleri mevcut olan Şevki Efendi'nin muhtelif yayınlarda yer alan sülûs, neshi meşk murakka'ları günümüz hat talebelerinin de takip ettikleri temel meşk kaynaklarındadır. Şevki Efendi'nin yetiştirdiği talebeler arasında Bakkal Arif Efendi meşhurdur. Şevki Efendi 1887'de İstanbul'da vefat etti. Kabri Merkez Efendi Haziresi'nde dayısı Hulûsi Efendi'nin yanındadır (İnal 1955: 397-399; Rado: 225-226).

Son devrin müstesna ilim ve sanat adamlarından Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Şevki Efendi'nin torunudur. Zenginlerin, yüksek meblağlar vererek satın aldıkları yazılarından kazandıklarını ihtiyaç

RESİMLİ GAZETE DEN

Carsanbalı Hacı
Arif Bey.
(? - 1806)

marry his beloved student Ali Rıza Efendi. Şefik Efendi was a qualified calligrapher for his quite natural style celi sülûs writings, sülûs, neshi, celi divanî works and for siyakat style which only certain few persons could read. He has written two Korans, eight Delail-i Hayrat, calligraphy collages (murakka), verses and plates. The expression "Daire-i Umûr-ı Askeriyye" writing in the entrance of İstanbul University and the Fetih (Conquest) Surahs at both sides, some writings in Hagia Sofia Mosque (medal on the shrine), Sultan Abdülmecid Tomb writings (in the article of F. Aykaç, erroneously written as Abdülmecid the Second) are all performed by Şefik Bey. The destiny of his writings on the Mecidiye Mosque in Chios Island is unknown since the mosque is being used as Byzantium Museum currently (Aykaç 2010: 131). Yasin-i Şerif prayer on the china-bands placed to the 8 faces of the Kubbetü's-Sahra in Jerusalem had also been written

sahiplerine dağıtmış ve bu paraları kendisine verilen birer emanet kabul eden erdem sahibi bir insan olduğu anlatılmıştır (Ünver 1953b: 1).

Çarşanbalı Hacı Arif Bey (? /İstanbul - 1892/İstanbul)

İstanbul'un Çarşamba semtinde dünyaya gelen Arif Bey'in doğum tarihi tespit edilememiştir. Ancak Uğur Derman'ın tahminlerine göre 1825-1830 tarihleri arasında doğmuş olabilir. Sülüs ve neshi Haşim Efendi'den, ta'likî önce Kıbrısizade Hakkı Efendi'den, sonra Melekpaşa torunu Ali Haydar Bey'den meşk etmiştir. Özbekler Tekkesi Şeyhi Herzarfen Edhem Efendi ile meşhur ta'lik hattatı Hulûsi Efendi, Çarşanbalı Arif Bey'in talebelerindedir. Arif Bey, zamanındaki hattatların yazılarını çok iyi tetkik ettiği için imzasız yazıları kimin yazdığını tespit edebilmiş. 1892'de İstanbul'da vefat ederek Eyüp yolunda Yâ Vedûd Kabristanı'na defnolunmuştur (İnal 1955: 49-53; Rado: 226-228).

Gedikpaşa Camii'nde bir kitabe, Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Camii avlusuna giriş kitabesi, Çarşanbalı Hacı Arif Bey hattıyla olup Üsküdar Selimiye ve Rum Mehmed Paşa Camilerinde de zerdendü olarak yapılmış levhaları mevcuttur (Derman 1982 b: 14).

İzzet Efendi (1841/İstanbul - 1904/İstanbul)

İzzet Efendi, 1841'de İstanbul'da doğdu. İlk ve orta tahsilinden sonra Tıbbiye Mektebi lise sınıfları Hüsn-i Hat hocalığına tayin edildi. 1868'de ise Galatasaray Sultanisi'ne yazı muallimi oldu. "Rehber-i Sıbyan ve Hutû-ı Osmaniye" adlı meşk mecmuaları basıldı. Hattatlık icâzetini kimden aldığı bilinmese de sülüs, celî sülüs, ta'lik ve rik'a yazılarını güzel yazan bir hattattı.

Rik'a yazısı diğer sanatlı yazılara göre daha hızlı yazılmak için ihdas edilmiş bir yazı olmasına rağmen İzzet Efendi'nin bu yazıyı yavaş yazdığı ama güzel yazdığı söylenmiştir. Hattâ kendine mahsus

by Şefik Bey.

Şefik Bey died in 1880 in İstanbul (Derman 2002: 170) and buried in the tomb of Yahya Efendi. His tombstone, known to be lost for a long time, have been discovered to exist in the tomb recently, as removed from its original place (Rado: 220-221).

Şevki Efendi (1829/Kastamonu - 1887/İstanbul)

Şevki Efendi was born in Kastamonu in 1828 and brought to İstanbul when he was three. He completed the elementary children school and started to learn writing from Calligrapher Hulusi Efendi who was the librarian of Ragıp Pasha Library. Hulusi Efendi was both his uncle and teacher and educated the boy till a certain point and recommended him to learn higher levels from Mustafa İzzet Efendi. Şevki Efendi replied as he wouldn't go on with any other teacher than him and this response made Hulusi Efendi so touched; still he prayed for the loyalty of his student. Maybe this praying gave Mehmed Şevki Efendi the honor of establishing a zenith sülüs and nesih school which was to be followed by all the subsequent calligraphers in time.

Şevki Efendi started to work as an officer in the Chief of Staff Communications Department (Bab-ı Seraskeri Mektubi Kalemî) in 1848 but then appointed to the military schools calligraphy teaching. He acted as the calligraphy teacher of the sons of Sultan Abdülmecid. According to the statement of Kamil Efendi, Şevki Efendi used to write quite slowly. However, his writings was exceptionally readable and functional; the bodies of the letters had accessed to their most elegant shapes under the hands of Şevki Efendi. Sami Efendi stated of him: "Şevki Efendi could not write bad even if he wished to do so." (Derman 1969: 4).

Şevki Efendi had performed many works of ornamented descriptions, collages etc. in, Topkapı Palace in the first place, museums, libraries and collections. The sülüs, nesih and murakka works of Şevki Efendi are some of the basic practicing sources still studied by present day calligraphy students. Among the students trained by Şevki Efendi, Bakkal

tarzı ile İzzet Efendi rik'ası denilebilecek bir mektep olmuştur.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in hediyesi olan Sultanahmet'teki Alman Çeşmesi'nin kubbesindeki manzumede İzzet Efendi'nin imzası vardır. Ancak bu yazının Beşiktaşlı Hacı Nuri Korman tarafından yazıldığını Uğur Derman, Necmeddin Okyay'dan naklen ifade etmiştir. İmparator'un manzumeyi yazana verilmesini buyurduğu hediye hattata değil de manzume sahibi Giritli Muhtar Efendi'ye verilince İzzet Efendi'nin bu duruma çok kırıldığı nakledilmiştir.

1904 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Yahya Efendi Türbesi Haziresi'ne defnedilmiştir (İnal 1955: 163-167; Rado: 231-232).

Çırçır Ali Efendi

(? /İstanbul - 1902/İstanbul)

Şefik Bey'in meşhur talebelerinden olan Çırçır Ali Efendi celi sülüs, sülüs ve nesihte üstad idi. Maliye Nezareti'nde kâtip muavini olarak görev yaptı.

Arif Efendi is famous. Şevki Efendi died in İstanbul in 1887. His grave is beside his uncle Hulusi Affandi's grave in Merkez Efendi Graveyard (İnal 1955: 397-399; Rado: 225-226).

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, who is a distinguished man of science and art of recent times, is the grandson of Şevki Efendi. Şevki Efendi was told to be a man of merit and distributed the revenues he had obtained from his writings, bought by rich people at high prices, to the poor persons and accepted such revenues as a trust to be given for the real persons in need of money (Ünver 1953b: 1).

Çarşanbalı Hacı Arif Bey

(? /İstanbul - 1892/İstanbul)

Arif Bey was born in Çarşamba district of İstanbul. His birth date wasn't able to be determined. However, according to the estimations of Uğur Derman, he might have been born between 1825 and 1830. He learned sülüs and nesih from Haşim Efendi and ta'lik first from Kbrizizade Hakkı Efendi and then from Ali Haydar Bey who was the grandson of Melek Pasha. The Hezarfen Edhem

Bakka Arif Efendi'nin karta basılmış bir levhası: "Eihamdülillahi vel minneti" [Hamd ve minnet Allah'adır]

A plate of Bakka Arif Efendi printed on card: "Eihamdülillahi vel minneti" [Praise and Gratitude is to God]

1902'de İstanbul'da vefat eden Ali Efendi hakkında fazlaca malûmat yoktur. Çırcırlı Ali Efendi'nin vefat tarihi olarak İbnülemin'in Son Hattatlar'ında (s. 45) 1903 yılı zikredilmişken, Rado'nun Türk Hattatları adlı eserinde (s. 233) h. 1324 tarihine tekabül eden m. 1906 yılı yer almaktadır. Mezar kitabesine ise ölüm tarihi olarak 30 Rebiülevvel 1320/7 Temmuz 1902 yazılmıştır (Derman 2002: 186). Kendisi, Sami Efendi gibi büyük bir üstadın dahi yazıdaki maharetini takdir ettiği önemli bir hattatımızdır (İnal 1955: 45-48).

Efendi (Sheikh of Uzbeks Lodge) and famous ta'lik calligrapher Hulusi Efendi are the students of Arif Bey. Arif Bey had the ability to examine at best the writings of the calligraphers in his time and accordingly could understand who had written the unsigned calligraphies. He died in 1892 in İstanbul and was buried in Ya Vedud Graveyard on the road towards Eyüp neighborhood (İnal 1955: 49-53; Rado: 226-228).

He drew an epigraph for Gedikpaşa Mosque, hall entrance epigraph of Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Mosque and also performed the gold illuminated plates of Üsküdar Selimiye and Rum Mehmed Paşa Mosques (Derman 1982 b: 14).

İzzet Efendi

(1841/İstanbul - 1904/İstanbul)

Born in 1841 in İstanbul, İzzet Efendi completed his elementary and secondary education and assigned as the beautiful writing teacher for the Medicine School high school classes. Right after, in 1868 he was appointed as the writing teacher of Galatasaray Royal School. His calligraphy practice books named as "Rehber-i Sıbyan (Guide for Children and Hutût-ı Osmaniye (Calligraphies of Ottomans)" have been published. The provider of his calligraphy diploma is not known however he was a calligrapher who would write sülüs, celi sülüs, ta'lik and rik'a very well.

Although rik'a style of calligraphy is a type developed for faster writing, İzzet Efendi was told to write rik'a slowly but quite beautiful. Even an ecole named as "İzzet Efendi Rik'a" has been formed thanks to his original and specific style.

His signature might be seen under the poem written on the Fountain in Sultanahmet which the German Emperor Wilhelm the Second has gifted to the Ottoman Empire. Uğur Derman gave Necmeddin Okyay's statement claiming that such poem had been written by Beşiktaşlı Hacı Nuri Korman. It was told that İzzet Efendi have been greatly disappointed when a gift was given by the Emperor's order to the poet of the poem only (Giritli Muhtar Efendi) but not to the calligrapher.

Yahya Hilmi Efendi (1883/İstanbul - 1907/İstanbul)

1883'te İstanbul'da dünyaya gelen Yahya Hilmi Efendi, ilk tahsilini yaptıktan sonra Ahmet Hazım Efendi'den 1861 yılında icâzet aldı. Daha sonra sikke baş ressamı Haşim Efendi'den ve Matbaa-i Âmire musahhihi Halil Zühdi Efendi'den de sülüs ve nesih meşk edip icâzet aldı. Haşim Efendi, Yahya Hilmi Efendi'nin istidadını çok takdir ettiği için son zamanlarında hasta yatarken bile yanına kimse alınmasını istemediği halde, Yahya Hilmi Efendi gelirse almalarını söylemiş ve onun yazılarına bakmıştır. 1848'de Bâb-ı Seraskeri Nizamiye Jurnal Kalemî'ne mümeyyiz ve daha sonra müdür olmuştur. Gayet güzel sülüs ve nesih yazan Yahya Hilmi Efendi, yirmi beş Kur'an-ı Kerim, pek çok En'am-ı Şerif, delâil-i hayrat, hilye-i saâdet, murakka ve levha yazmıştır. Şeyh Hamdullah'ın başlayıp bitiremediği büyük boy Kur'an-ı Kerim'i tamamlamıştır. Yahya Hilmi Efendi'nin oldukça hızlı yazdığı ve hâтта hac parası biriktirmek için bir Ramazan ayında bir Kur'an-ı Kerim'i yazdığı rivayet edilmektedir.

1907'de vefat ederek Süleymaniye Camii Haziresi'ne defnedilmiştir (İnal 1955: 459-464; Rado: 233-234).

Bakkal Arif Efendi (1836/Filibe - 1909/İstanbul)

1836'da Filibe'de doğan Arif Efendi burada ilim tahsil ettikten sonra Hüsn-i Hat meşk ederek İsmail Efendi'den icâzet aldı. Daha sonra İstanbul'a göç ederek Şevkî Efendi'den sülüs ve nesih meşk edip 1883 yılında ondan da icâzet aldı. Bir hilye-i saâdet olan bu icâzetname Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir.

Hocası Şevkî Efendi'nin sadece on kişiye ders verdiğini, birini mezun etmeden yeni talebe kabul etmediğini öğrendiği için önce ona gitmekte tereddüt etmiş; fakat sonra Şevkî Efendi, Bakkal Arif'in yazılarını görünce "O kaide sizin gibiler için değil, boş yere beni yoranlar için" diyerek onu hemen ka-

He died in 1904 in İstanbul and was buried in Yahya Efendi graveyard (İnal 1955: 163-167; Rado: 231-232).

Çırcırlı Ali Efendi (? /İstanbul - 1902/İstanbul)

Çırcırlı Ali Efendi the master of celi sülüs, sülüs and nesih was a famous student of Şefik Bey. He served as assistant clerk in the Ministry of Finance. The death date of Ali Efendi whom we didn't have detailed information, had been given as 1903 by the İbnülemin in his work "Son Hattatlar (Last Calligraphers)" (page 45). However the same date was as 1906 (1324 according to Islam Calendar) by Rado's book titled as "Türk Hattatları (Turkish Calligraphers)" (page 233). His epitaph gives his date of death as 30 Rebiülevvel 1320/7 July 1902 (Derman 2002: 186). He was a significant calligrapher who had been appreciated for his skill even by the great master Sami Efendi.

Yahya Hilmi Efendi (1883/İstanbul - 1907/İstanbul)

Yahya Efendi was born in İstanbul in 1883. He completed his elementary education and obtained the calligraphy diploma from Ahmet Hazım Efendi in 1861. Afterwards he had been certified for sülüs and nesih styles by state coins head artist Haşim Efendi and State Publishing House corrector Halil Zühdi Efendi. Haşim Efendi was appreciating his ability so much and in his last days he ordered no one else but Yahya Hilmi Efendi to be accepted and has still assessed his calligraphy. In 1848 he was appointed to General Chief of Staff, Front Desk Entry Office as examiner officer and promoted to be the director of the same office afterwards. He used to write beautiful sülüs and nesih; he performed twenty five Koran, many En'am-ı Şerif (a prayer related to Yasin Surah of Koran), delâli-i hayrat, hilye-i saadet (description of Islam Prophet), collages and plates. He completed the big size Koran who had been started to be written by Sheikh Hamdullah. Yahya Hilmi Efendi was told to have been writing quite fast and even written a Koran in a single Ramadan

bul etmiştir (Berk 2000: 325).

Filibeli ve Bakkal lakaplarıyla anılan Arif Efendi, Müfessir Küçük Hamdi (Yazır) Efendi'nin, Aziz Efendi'nin, Rebiî Molla'nın, Kayserili Abdülkadir (Saynaç) Efendi'nin, Ahmed Re'fet Efendi'nin, Abdülkadir Şener'in, Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından Necmeddin Bey'in ve oğlu Mustafa Râkım'ın hat hocasıdır. İstanbul'a göç ettikten sonra geçimini sağlamak için Saraçhane'de bakkal dükkânı açtığı için Bakkal Arif Efendi olarak tanınmıştır.

Cihangir Camii'ni yıllarca süsleyen üç zerendûd levhası görülmeye değerdi. Çeşitli müze ve kütüphanelerden başka özel koleksiyonlarda da birçok eseri yer alan Bakkal Arif Efendi'nin Şehzade Camii Vefa tarafı kapısı üstündeki 'Besmele'si Sami Efendi'nin üstün takdirlerine mazhar olmuştur. Bu yazı hakkında, "Dünya kurulu böyle celi Besmele yazılmamıştır. Lâkin yer olsaydı da Besmele'nin oku (keşidesi) bir karış daha uzun olsaydı." demiştir. Fakat, yine Sami Efendi, Bakkal Arif'in bazı yazılarının bakılmaz bazı yazılarının ise yazılmaz olduğunu da söylemiştir.

Nuruosmaniye Camii Vakfı yazı hocalığına başlayınca bakkal dükkânını kapatarak kendini tamamen hatta vakfeden Arif Efendi söz konusu caminin avlusundaki meşkhane'de salı günleri yazı dersleri vermiştir. Hızlı yazdığı ve tashihle fazla uğraşmadığı söylenir. Ancak vapurda bile boş durmayıp yazı yazan bir hattat olarak bu sanatta ilerlemenin ancak ve ancak çok yazmakla mümkün olabileceğini çok iyi bilen biridir. Nitekim talebesine söylediği şu söz, sanatta ilerlemenin hiç bitmeyeceğini vurgulamaktadır: "Eğer eski meşklerinize baktığınızda, ben bunları hocama nasıl göstermişim diyebiliyorsanız, bu hattat olacağınıza işarettir" (Derman 1982c: 14).

İmzası, kendisiyle aynı adı taşıyan Çarşanbalı Hacı Arif Bey'in imzasından bir nüansla ayrılır. Bakkal Arif Efendi'nin imzasındaki çengel, elif harfine takılmış iken; Çarşanbalı Arif Bey'in imzasındaki çengel ri harfinin ucuna takılmış vaziyettedir

month to save money for Hadj obligation.

He died in 1907 and buried in Süleymaniye Mosque Graveyard (İnal 1955: 459-464; Rado: 233-234).

Bakal Arif Efendi (1836/Filibeli - 1909/İstanbul)

Arif Efendi was born in Filibe in 1836 and had his initial education in said province. Later on he practiced calligraphy and had his diploma from İsmail Efendi. He migrated to İstanbul afterwards and studied sülûs and nesih under the direction of Şevki Efendi and obtained his respective certifications from him. This diploma which was a hilye-i saadet may be seen in Topkapı Palace Museum.

He hesitated to apply to Şevki Efendi since he heard that the master would give courses to ten students and not accept any without graduating one of the present students. But when Şevki Efendi saw the calligraphy of Bakal Arif Efendi, he said "that rule is not for the students like you, it's for the students who make me tired unduly." (Berk 2000: 325). Known with nicknames of Filibeli and Bakal, Arif Efendi was the teacher of Küçük Hamdi (Yazır) Efendi, Aziz Efendi, Rebiî Molla, Kayserili Abdülkadir (Saynaç) Efendi, Ahmed Re'fet Efendi, Abdülkadir Şener, Necmeddin Bey (who happened to be teacher of Fine Arts Academy afterwards) and his son Mustafa Râkım. He established a grocery store in Saraçhane to make a living in İstanbul and therefore called as "Bakal" (Grocer).

His three gold illuminated plates ornamenting Cihangir Mosque were worth to see. Works of him may be found in many museum, libraries and private collection. His Besmele on the back door of (Vefa direction) Şehzade Mosque had been so appreciated by Sami Efendi. Sami Efendi had said about the mentioned calligraphy, "No such celi Besmele was written since the creation of the World. I wish there would be a little space and so the arrow of the Besmele would be longer." Again Sami Efendi depicted that some writings of Bakal Arif Efendi were almost unwritable and some of them were impossible to view.

Hattat Sâmî Efendi'nin yetiştirdiği meşhur talebelerden bazıları: Nazif Bey, Neyzen Emin Efendi, Ferid Bey, Kâmil Akdik, Hulûsî Efendi, Elmalılı Hamdi Yazır, Tuğrakes Hakkı Efendi, Necmeddin Okyay, Aziz Efendi.

All the pupils of Sami Efendi together: Nazif Bey, Neyzen Emin Efendi, Ferid Bey, Kamil Akdik, Hulûsî Efendi, Elmalılı Hamdi Yazır, Tuğrakes Hakkı Efendi, Necmeddin Okyay, Aziz Efendi.

(Berk 2000: 327; Bu tebliğdeki Resim 6'da yer alan imza, bu tespite göre Filibeli Bakkal Ahmed Arif Efendi'ye değil, Çarşanbalı Arif Bey'e ait olsa gerektir).

Bakal Arif Efendi, 1909 yılında İstanbul'da vefat etti ve Edirnekapısı Mezarlığı'na defnolundu (İnal 1955: 54-57; Rado: 238).

Sami Efendi (1838/İstanbul - 1912/İstanbul)

1838'de İstanbul'da dünya gelen ve asıl adı İsmail Hakkı olan Sami Efendi, Yorgancılar Kâhyası Hacı Mahmud Efendi'nin oğlu olduğu için ilk yazılarına "Yorganizade" diye imza atardı. Maliye Kalemî'ne girdiğinde, kalem efendilerinin mahlas almaları usûlden olduğu için "Sami" mahlasını kullanmaya başladı (Derman 1969: 4).

Sami Efendi, sülüs ve nesih yazılarını Boşnak Osman Efendi isimli mahalle mektebi hocasından, celî sülüsü Râkım'ın tilmizi Recai Efendi'den, divanî ve tuğrayı Nâsîh Efendi'den, ta'likî Kıbrısîzade İsmail Hakkı Efendi'den, celî ta'likî Ali Haydar Bey'den, rık'ayı da Mümtaz Efendi'den öğrenmiştir. Bu yazıların hepsinde maharet sahibi olan Sami Efendi çok titiz bir hattat olarak bilinir. Yazılarını tekrar tekrar gözden geçirip, uzun müddet tashih eden Sami Efendi'nin "Ne kadar zamanda yazmış diye sormazlar; kim yazmış diye sorarlar" sözü onun sanat anlayışındaki hassasiyetini ortaya koymaktadır. "Celî yazmadıkça hattın esrarına vâkif olunamaz." sözü yine Sami Efendi'ye aittir.

Ali Haydar Bey, çok müstaid gördüğü Sami Efendi ile ta'lik yazılar hususunda müzakere yapmak için kendisine birkaç kez haber gönderdiği halde Sami Efendi gitmek istediye de gidememiştir. Ne zaman ki hocası Kıbrısîzade İsmail Hakkı Efendi vefat etti, hemen akabinde bu davete icabet etmiş, kendisine bu durumun sebebi sorulduğunda da hocasının belki gücenebileceğini düşünerek gelemediğini söylemiştir. Dolayısıyla Sami Efendi, hocayla ilişkiyi kesmenin, yazıdaki feyze manî olacağına

Arif Efendi closed his grocery store after he started Nuruosmaniye Mosque Association as a writing teacher and concentrated only on calligraphy; he gave his courses on Tuesdays in the training room within the yard of the same mosque. He was told as a quick-writer and not performing much correction but he was aware of improving this art might have been possible by only and only writing more and more. Indeed, the following words of him to his students make us understand the progress in art could never end: "If you look at your former practices and say what a shame that I had shown these to my teacher... This is a sign that you can be a calligrapher." (Derman 1982c: 14).

His signature may be distinguished from his namesake Çarşanbalı Hadji Arif Bey with a hand edge. The hook in the signature of Bakal Arif Efendi is tagged to the letter elif however of Çarşanbalı Arif Bey is tagged to the tip of letter n (Berk 2000: 327; in the light of this assertion, the signature in Picture 6 should belong possibly to Çarşanbalı Arif Bey).

Bakal Arif Efendi died in 1909 in İstanbul and buried in Edirnekapısı Graveyard (İnal 1955: 54-57; Rado: 238).

Sami Efendi (1838/İstanbul - 1912/İstanbul)

He was born in 1838 in İstanbul and his real name was İsmail Hakkı Efendi. He was the son of Puff Makers Director (Yorgancılar Kahyası) Hacı Mahmud Efendi and therefore would sign his first works as "Yorganizade". He was accepted to the Ministry of Finance and since it was a tradition for the officer to use a nickname, he started to use the name "Sami." (Derman 1969: 4). Sami Efendi learned sülüs and nesih from Boşnak Osman Efendi (an elementary school teacher), celî sülüs from Recai Efendi who was the disciple of Rakım, divanî and tuğra from Nâsîh Efendi, ta'lik from Kıbrısîzade İsmail Hakkı Efendi, celî ta'lik from Ali Haydar Bey and rık'a from Mümtaz Efendi. Sami Efendi had ability for all these styles and was known to be a very carefull calligrapher. He used to read his works again and again for corrections and say "they do not ask if the calligrapher had time, but they do ask who has

inanmakta ve hocaya hürmet, vefa vb. konularında son derece hassastır (Derman 1962: 1).

Kendisi celi sülüs ve tuğrada Râkım, celi ta'likte ise Yesarîzade tavrını benimseyip geliştirmiş ve celi hattın tekâmül seviyesine erişmesini sağlamıştır. Mürekkeple yazılmış yazısı çok az olan Sami Efendi'nin zırnıkla siyah kâğıda yazdığı kalıplar zamanın en iyi müzehhipleri olan Hüsnü, Nurettin ve Baha Efendiler tarafından zerendud olarak yapılırdı.

Bâb-ı Âli'deki resmî vazifesinin yanısıra Divan-ı Hümâyün Dairesi ve Enderûn Mektebi'nde hat muallimliği yapan Sami Efendi sağlığında bile kıymeti bilinen ve el üstünde tutulan büyük bir üstad olmuştur. Bir gün yeni yazdığı bir yazısını gören Hattat Tahsin Efendi, heyecanla "Artık Râkım'ı geçtiniz" deyince, "Râkım geçilemez; onu geçmek isteyen geri döner" diye cevap vermiştir (Derman 1969: 7).

Yakın zamana kadar Cihangir Camii'nde ve Altunizade Camii'nde levhaları bulunan Sami Efendi'nin başka bazı cami, çeşme gibi yapılarda taş ya da mermere mahkûk yazıları mevcuttur. Yeni Cami Sebili'nde, Kapalıçarşı kapılarında, Bâb-ı Âli Nallı Mescit'te, Şehzade Camii'nde, Kantarcılar Camii kapısında, Ali Paşa Camii kapısında, Eminönü Hidayet Camii'nde, Erenköy Zihni Paşa ve Galip Paşa camilerinde yer alan kitabeleri, Tophane'den Maçka'ya taşınan Hamidiye Çeşmesi kitabesi, Etfal Hastanesi kitabeleri, Yıldız Sarayı bahçesindeki çeşmenin yazıları ve birçok mezar taşı kitabesi önemli eserlerindedir. Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid ve Sultan Mehmed Reşad'ın tuğralarını da Sami Efendi çekmiştir.

Bunlardan bilhassa Yeni Cami Sebili kitabe yazıları celi sülüs yazıda harf, istif ve tezyinî işaretlerinin mükemmeliyeti bakımından hattatlara numune mahiyetindedir. "Câmiu'l- hutût" yani her hattı kendinde toplayan, bütün yazı çeşitlerini güzel yazabilen bir hattat olarak tavsif edilen (Derman, 2000: 479) Sami Efendi'nin yetiştirdiği pek çok talebeden Nazif Bey, Tuğrakeş Hakkı Efendi, Ferid Bey,

written this" Such words define us his sensitivity for artistic understanding. Again the wording "The riddle of calligraphy may not be understood unless writing celi" belongs to him.

Ali Haydar Bey requested to discuss ta'lik calligraphy with Sami Efendi for a couple of times since he had been considering the latter to be very skilled in ta'lik. Hardly Sami Efendi could accept the invitation for many occasions. At last, when his master Kıbrısîzade İsmail Hakkı Efendi died, he accepted this request of Ali Haydar Bey. He explained his behavior as that he was curious whether his teacher the late would have been sad. That is to say, Sami Efendi used to believe deforming the relations with the teacher would obstruct the inspiration and mastery in writing and was quite keen about respect and fidelity towards the teacher (Derman 1962: 1).

He adopted and developed the approach of Rakım for celi sülüs and tuğra, and of Yesarizade for celi ta'lik. He has enabled the celi calligraphy to reach at its complete zenith. Sami Efendi didn't write much with ink, but rather preferred establishing models on black paper with arsenic and such models were used to be illuminated with gold by the best ornamentation artists of the time such as Hüsnü, Nurettin and Baha Efendi's.

Sami Efendi worked as a calligraphy teacher in State Divan (Ottoman Empire State High Council) and Royal/Palace Academy as well as his official post in Bab-ı Ali (Sublime Porte) and became a master whose value appreciated in his life time. One day, Calligrapher Tahsin Efendi saw a new work of him and said in excitement "You have managed to be superior to Rakım" with that Sami Efendi replied as "One may not be superior to Rakım, who tries to surpass him should return." (Derman 1969: 7)

Till the recent times, plates of Sami Efendi were in Cihangir and Altunizade Mosques. Also his writings on stone or marble backgrounds are present in other mosques and fountains. His epigraphs on Yeni Mosque Fountain, Covered Bazaar Gates, Bab-ı Ali Nallı Mosque, Şehzade Mosque, Kantarcılar Mosque Gate, Ali Paşa Mosque Gate, Eminönü Hidayet Mosque, Erenköy Zihni Paşa and Galip Paşa Mosques, Hamidiye Fountain (moved to Maçka from

Hulûsi Efendi, Hasan Rıza Efendi, Kâmil Akdik, Ömer Vasfi Efendi, Necmeddin Okyay, Elmalılı Hamdi Yazır, Aziz Efendi ve Neyzen Emin Efendi meşhur talebelerindendir.

1912 yılında İstanbul'da vefat eden Sami Efendi'nin kabri, Fatih Camii Haziresi'nde olup mezar kitabesini talebesi Reisü'l-Hattatın Hacı Kâmil Akdik yazmıştır (Rado: 240-241).

Nazif Bey

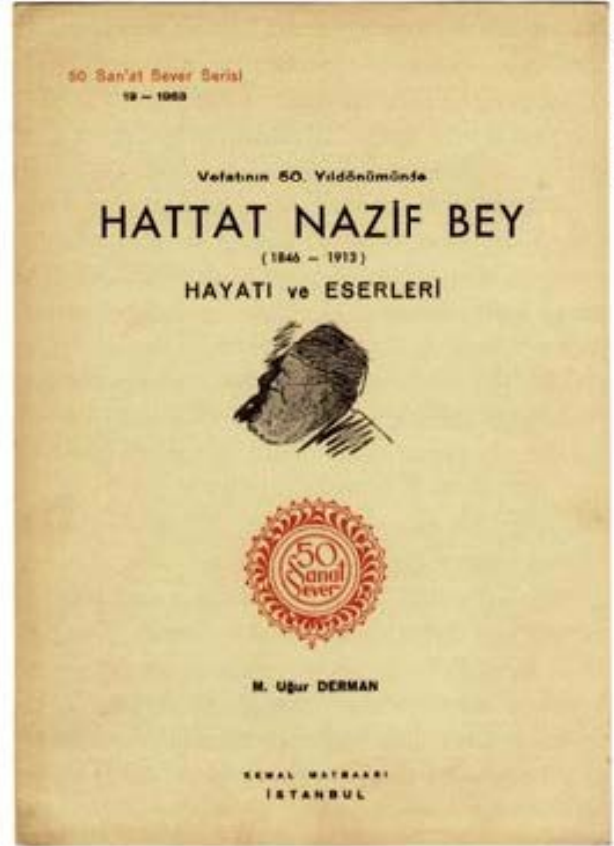
(1846/Ruşçuk - 1913/İstanbul)

Mehmed Nazif Bey 1846'da Ruşçuk'ta doğdu. Babasıyla İstanbul'a geldikten sonra Enderûn-u Hümayun'a girdi. M. Uğur Derman'ın tespitine göre Abdullah Zühdi Efendi'den ders almış olan Burdurlu Hâfız Vahdetî Efendi'den hat dersleri aldı. Önce kısa müddet Şefik Bey'den sülüs ve nesih yazdı; daha sonra Sami Efendi'den celi sülüs, ta'lik, divanî ve tuğra meşk etti. Hatta ta'lik icâzetini almış yaşından sonra aldı. Erkân-ı Harbiye-i Umu miye (Genel Kurmay) Dairesi hattatlığına tayin olup burada harita yazılarını yazdı. Hutût-ı Mute nevvia'da üstad olmakla birlikte mühür ve kartvizit de resmederdi. Celi yazıları tek kurşun kalemle çizip içini doldurması celideki kudretinin göstergesidir. Elinin metanetini korumak için balta ile odun kırdığı da söylenir. Bursa Ulu Camii'nde, Yıldız Orhaniye Kışlası kapısında, Yıldız Saat Kulesi kaidesinde ve muhtelif kabir kitabelerinde yazıları olmakla birlikte Hırka-ı Saâdet'in puşidelerindeki yazılar da Nazif Efendi'ye aittir. 1913'te vefat eden Nazif Efendi, Yahya Efendi Türbesi Haziresi'ne defnedilmiştir (İnal 1955: 232; Rado: 242).

Arif Hikmet Bey

(? /Yugoslavya - 1918/İstanbul)

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Arif Hikmet Bey, Yugoslavya'dan İstanbul'a göç etmiştir. Meşhur hattatlardan Bakkal Arif Efendi'den sülüs ve nesih dersleri aldıktan sonra Matbaa-i Âmire hattatlığına tayin edildi. Birkaç yıl sonra bu

Hattat Nazif Bey,
M. Uğur Derman,
İstanbul, 1963.

Tophane), Etfal Hospital, Yıldız Palace fountain and many other epitaphs are among his important works. Also the tuğras of Sultan Abdülaziz, Sultant Abdülhamid the Second and Sultan Mehmed Reşad had been performed by Sami Efendi.

Within such works, particularly in terms of perfection of the letters, style and ornamentation marks, the celi sülüs calligraphy of Yeni Mosque Fountain can be held up as an example for all the calligraphers. Sami Efendi was described as "Câmiu'l- hutût", meaning the calligrapher who may write all the styles adequately. (Derman, 2000: 479) and educated many students. His famous students were Nazif Bey, Tuğrakeş Hakkı Efendi, Ferid Bey, Hulûsi Efendi, Hasan Rıza Efendi, Kâmil Akdik, Ömer Vasfi Efendi, Necmeddin Okyay, Elmalılı Hamdi Yazır, Aziz Efendi ve Neyzen Emin Efendi.

vazifeden ayrıldı. Heyecanlı bir mızacı olduğu için kısa sürede birkaç işyeri değiştirdi. Bâb-ı Âli'de Hattat Halid adında biriyle bir yazıhane açtı. Sonra onunla araları açıldı ve buradan da ayrıldı. Kahramanzade Hanı'nda bir yazıhane açtı. Burada levha, kabartma kartvizit, mühür, damga vs. için yazılar yazdı.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Evkaf Nazırı Şeyhülislâm Hayri Efendi'ye, hat eğitimi veren resmî bir müessese bulunmayışından yakınlıkla mütakel bir hat mektebi açılması gerektiğine dair beyanda bulununca, vakıf eğitim ve öğretim müesseselerinde yenilikler yapan Hayri Efendi, Medresetü'l-Hattâtin adıyla yeni bir mektebin kuruluş çalışmalarını başlattı. İstanbul'da vakıflara bağlı eğitim kurumlarında bulunan hat hocalığı kadroları buraya aktararak açılan bu müessesenin müdürlüğüne Arif Hikmet Bey getirildi. Medresetü'l-Hattâtin'in açılış merasiminde müdür Arif Hikmet Bey'in konuşmasının ardından Hacı Kâmil Efendi sülûs bir Besmele yazmış ve orada hazır bulunanlar da altına imza atmışlardır; bu merasimle medrese açılmıştır. Ancak kısa bir zaman sonra Arif Hikmet Bey müdürlük görevinden alındı ve yerine Hakkı adında bir kişi getirildi. Arif Hikmet Bey ise Çağaloğlu'nda adını "Yazı Yurdu" koyduğu yerde yine levha, kartvizit, mühür v.s. yazıları yazmaya başladı. Üç yıl sonra yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak 1918 yılında genç yaşta vefat etti. Cenazesi Koca Mustafa Paşa Camii Haziresi'ne defnedildi. Ölümünü müteakip Tasvir-i Efkâr gazetesinde Hattat Arif Hikmet Bey'den sitayişle bahis edilerek, kabiliyetli olmasına rağmen takdir edilmediği, "hatt-ı sümbüli" diye isimlendirdiği yeni bir yazı karakteri bulduğu, genç yaşta vefat etmesinin hat sanatımız için büyük kayıp olduğu belirtilmiştir. Fakat değişik ve geçinilmesi zor bir karaktere sahip olduğu da kayıtlarda geçmektedir (İnal 1955: 58-62).

Arif Hikmet Bey, kartvizit tasarlama konusunda Hattat Halim Efendi ve Hâmid Bey'den başka meşhur olmuş bir diğer hattattır. Hayâl gücü zengin

Sami Efendi died in 1912 in İstanbul and buried in Fatih Mosque graveyard. His epitaph has been written by Chief Calligrapher Hacı Kamil Akdik (Rado: 240-241).

Nazif Bey

(1846/Rusçuk - 1913/İstanbul)

Mehmet Nazif Bey was born in Rusçuk in 1846. He came to İstanbul with his father and entered in Royal Academy. According to the findings of Ugur Derman, he took calligraphy courses from Hafız Vahdeti Efendi who had been a student of Abdullah Zühdi Efendi. He practiced sülûs and nesih under the lead of Şefik Bey for a short time later on he studied celi sülûs, ta'lik, divani and tuğra with Sami Efendi. He obtained his ta'lik diploma when he was sixty. He was appointed as the calligrapher of Chief of Staff and wrote the maps in this office. He was a master of many calligraphy styles additionally he used to draw seals and business cards too. He was drawing celi calligraphy with a single pencil and this was the sign of his power in celi. He was told to break wood using an axe to keep the strength of his hand.

He has various writings in Bursa Ulu Cami Mosque, Yıldız Orhaniye Barracks Gate, Yıldız Watch Tower and several grave epitaphs. Also the calligraphies on the covertures of Hırka-ı Saadet (the cardigan of Hz. Mohammad) are performed by him. He died in 1913 and buried in the graveyard of Yahya Efendi Tomb (İnal 1955: 232; Rado: 242).

Arif Hikmet Bey

(? /Yugoslavya - 1918/İstanbul)

Arif Hikmet Bey's birthdate is not clearly known. He migrated from Yugoslavia to İstanbul. Trained for sülûs and nesih from the eminent calligrapher Bakkal Arif Efendi, he has been appointed to State Publishing House. He left this post after a couple of years. He was a hot tempered man hence changed several jobs in a short time. He established an office in Sublime Porte (Bab-ı Ali) together with a person named Calligrapher Halid. At the end he again could not get along with the said person; left the office and

olup kompozisyon yapılması son derece zor olan isimlerle bile ustaca istifler yapmıştır. Onun yazdığı kartvizitlerden bine yakın orijinal kartvizit Ziya Aydın Bey koleksiyonunda idi (Kuşoğlu 1994: 73-77).

Hat sanatının müstakil eğitiminin verildiği böyle önemli bir müessesenin kurulmasına önyak olan ve bu kurumda idarecilik yapan (Derman 2003: 341-342) Hattat Arif Hikmet Bey'in bu sanata önemli hizmetleri olmuştur.

İlmî Efendi

(1839/İstanbul - 1923/İstanbul)

Trabzonlu Hattat Ali Şükrü Efendi'nin oğlu olan Mehmet İlmî Efendi, 1839'da İstanbul'da doğdu. Sıbyan mektebinden sonra Arapça ve Farsça tahsil etti. 1874'te Zabtiye Nezareti Teftiş Kalemî'ne girdi. Emlak ve maliye ile ilgili dairelerde vazife yaptı. Sü-lüs ve nesih yazılarını önce babasından daha sonra Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'den meşk etti. Ayrıca Kadıasker'in kalemelerini yonttuğunu, oğlu İsmail Hakkı Efendi aktarmıştır. 1923 yılında İstanbul'da vefat eden İlmî Efendi'nin hem babası hem kendisi hattat olduğu gibi oğlu da meşhur hattatlarımızdan Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'dir (İnal 1955: 151). Kaldı ki Tuğrakeş, baba tarafı beş göbek hattat olan bir ailenin mensubu olarak ailesiyle birlikte hat sanatımıza önemli katkıları bulunan bir isimdir (Rado: 258).

Ömer Vasfi Efendi

(1880?/Trabzon - 1928/İstanbul)

Tophaneli olduğu ve 1880 yılında dünyaya geldiği hakkında kayıtlar olsa da (Rado: 251), aslen Trabzonlu olan (Derman 2002: 134) ve İstanbul'da yaşayan Ömer Ziya (Vasfi) Efendi'nin doğum tarihi kesin değildir. İbtidai mektebinden sonra Top-hane'de Feyziye Rüşdiyesi'ne devamı esnasında, mektebin hüsn-i hat muallimi Çukurcumalı Kadri Efendi'den sülüs-nesih yazılarını öğrenmeye başladı. Ömer Vasfi Efendi, Hattat Aziz Efendi'den ta'lik ve sülüs, daha sonra Hacı Kâmil Efendi'den sülüs

YUSUF CAĞLAR ARŞİVİ

İlmî Efendi'nin bir mektubu.

A letter of İlmî Efendi.

opened a new one in Kahramanzade Commercial Building. He performed plates, relief business cards, seals, stamps etc.

After the declaration of the Second Constitutional Monarchy, the Associations Minister complained Şeyhülislam (Chief Religious Officer of the Ottoman Empire) Hayri Efendi about the absence of an official institution providing calligraphy education and requested the establishment of such a school. Following, Şeyhülislam Hayri Efendi who had already made innovations for associations, education institutes and organizations, started the works of a new school named School of Calligraphers. The calligraphy teaching posts spread among the

ve divanî yazılarını meşk etti. Nihâyet, Samî Efendi'den ta'lik, celi ta'lik ve celi sülûs dersleri almaya başladı.

Babasının vefatıyla Hırka-i Şerîf Camii hatipliği verildiği için Ömer Vasfî Efendi, "Hatip Ömer" olarak anılmaya başlandı. Dinî ilimlerdeki vukûfiyeti ve Arapçaya hâkimiyetine mukabil; rahat hareketleri, yapmak istediğini yapan tavırları, lâtifeci mizacı ve kendine mahsus halleri sebebiyle "Deli Ömer" olarak da tanınmıştır.

Bu nev'i şahsına münhasır hattatımız, 25 Kasım 1928 tarihinde vefat etti. Kardeşi Neyzen Emin (Yazıcı) Efendi de meşhur Mevlevî hattatlarımızdandır.

Ömer Vasfî Efendi'ye ait pek çok levhadan başka, mimaride de onun yazılarına rastlamak mümkündür. Eyüp'teki Sultan Reşad Türbesi ve Mektebî'ndeki celi sülûs ve celi ta'lik kitâbe ve kuşak yazıları, Fatih'te "Şehremaneti Fatih Dairesi" kapıüstü yazısı, Taksim'de Fransız Konsolosluğu yanındaki sokak girişinde bulunan çeşmedeki "su âyet-i kerîmesi", Kısıklı'da Alemdağı yolundaki çeşmede su âyet-i kerîmesi, Kısıklı Camii'nin bazı yazıları, Ayasofya Camii önünden Gülhane Parkı'na giden caddedeki çeşmenin yazıları, Lâleli Hava Kurumu Apartmanı üzerindeki yazı, Üniversite Kütüphanesi üzerindeki âyet-i kerîme, Sümbül Efendi Camii'ndeki Serasker Rıza Paşa Türbesi'nin yazıları, Konya Sultan Selim Camii içindeki yazılar, Edirne'de Karaağaç yolundaki çeşmenin yazıları ve bazı mezar taşı kitabeleri (Fatih Camii Hazîresi'ndeki Türbedar Amiş Efendi Hazretleri'nin kabrindeki yazılar gibi) bu cümleden olarak zikredilebilir (Derman 1966: 1-9; Radı: 251).

Ferid Bey

(1857/İstanbul - 1930/İstanbul)

Mustafa Ferid Bey, 1857'de İstanbul'da doğdu. Sibyan mektebinden sonra Arapça ve Farsça okudu. Mehmet Şevkî Efendi'den sülûs, nesih ve icâze yazılarını meşk etti. Bir sülûs-nesih murakka'yı yazarak icâzet aldı. Hocasının vefatından sonra da

associations of İstanbul were transferred to this school and Arif Hikmet Bey was charged as the director for the school. In the opening ceremony of Calligraphers' School, the director Arif Hikmet Bey has made a speech and Hacı Kamil Efendi has written a sülûs Besmele and the participators therein undersigned said Besmele. However, a little after Arif Hikmet Bey was dismissed of the position and replaced by a person named Hakkı whose identity information we could have not reached. Arif Hikmet Bey then started to perform again plates, business cards, seal etc. in an office which he entitled as "Yazı Yurdu" (home of writing) in Cağaloğlu. More the pity he died three years later on account of tuberculosis in 1918, at a tender age. His corpse was buried in Koca Mustafa Pasha Mosque graveyard. Following the death, the newspaper Tasvir-i Efkâr published an article about Hikmet Bey speaking of him in high terms, stating that he had not been appreciated despite his skills and ability. In the same article he was mentioned to find a new style called "hatt-ı sümbüli" and that his early dying should have been understood as a big loss for our calligraphy art. Furthermore, his surly temperament and distinguished character was noted in the article (İnal 1955: 58-62).

Arif Hikmet Bey was famous in business card designing branch as well as Calligrapher Halim Efendi and Hamid Bey. He had a rich imagination and designed even very hard names, to be placed in compositions, as in suitable placements. About nearly one thousand of his original cards were in the Ziya Aydın Bey collection (Kuşoğlu 1994: 73-77). Calligrapher Arif Hikmet Bey, who had taken the initiative for the establishment of such an institution (Calligraphers' School) and discharged as the director concurrently, made enormous contributions to this art.

İlmi Efendi

(1839/İstanbul - 1923/İstanbul)

Mehmet İlmi Efendi was the son of Calligrapher Ali Şükrü Efendi of Trabzon and was born in 1839 in İstanbul. He learned Arabic and Persian after his elementary education. He entered in Inspection

Sami Efendi'den istifade etti.

1871'de Divan-ı Hümâyün kalemine girerek burada kırk yıl kadar vazife yaptı ve Mühimme Kalemi Müdürlüğü'ne kadar yükseldi.

Divan-ı Hümâyün'da tuğra çekmesini, divanî ve celi divanî yazılarını Sami Efendi'den öğrenen Ferid Bey burada ferman, berat ve menşurlar yazarak sanatını icra etti. 1914 yılında açılan Medresetü'l-Hattâtin'de divanî ve celi divanî hat muallimi oldu. Ferid Bey burada birçok talebe yetiştirmiş olup meşhur hattatlarımızdan Mustafa Halim Özyazıcı da müstesna öğrencilerindendir. Sami Efendi tarzında başarılı celi sülüs istifler de yapan Ferid Bey aynı zamanda şiirle de meşgul olmuş ve muhtemelen 1920'li yılların sonlarında yahut 1930'lu yılların başlarında vefat etmiştir (Derman 1995: 392-393).

Aziz Efendi

(1872/Maçka - 1934/İstanbul)

Aziz Efendi olarak tanınan Mehmed Abdülaziz (Aktuğ) Efendi, 1872 yılında Trabzon'un Maçın (Maçka) kazasında dünyaya geldi. Osmanlı-Rus Savaşı esnasında babası Abdülhamid Efendi, İstanbul'a gelip yerleşti.

Aziz Efendi ilk tahsilini Eyüp'teki Şahsultan İbtidai Mektebi'nde tamamladı (1885). Filibeli Arif Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını öğrendi ve hocası Arif Efendi ile Reisü'l-Hattâtin Muhsinzâde Abdullah Bey'den 1896 yılında icâzet aldı. Sülüs, nesih yazılarında Şevki Efendi üslubunu benimseyen Aziz Efendi, siyâkat yazısını Evkaf Emîni Refik Bey ile Defter-i Hakani Kalemi mümeyyizi Hüsameddin Efendi'den meşk etti. Ayrıca Şehri Ahmed Efendi'den 1904 yılında ilmiye icâzetnâmesi alan Aziz Efendi, Özbekler Tekkesi Şeyhi Edhem Efendi'den de ebrû sanatını öğrendi.

Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm kitabetinde memuriyete başlayarak 1903 yılında Mektûbî Meşihât-i Ulyâ Kalemi Kâtipliği'ne naklolundu. 1914 yılında Ma'rûzât-ı Mühimme Kâtipliği'ne terfi etti. İlmiye sınıfı rütbelerinden de Edirne ve Bursa müderrisliği

MESHUR HATTATLAR (MUBBEAL'I, 2003)

Aziz Efendi
(1872-1934)

Office of Police Affairs Ministry in 1874. He also worked in offices related to real estate and finance. He learned sülüs and nesih calligraphy first from his father and after from Kadiasker Mustafa İzzet Efendi. Moreover, İsmail Hakkı Efendi commented that he had been sharpening the pencils of Kadiasker. İlmi Efendi died in 1923 in İstanbul. He and his father were calligraphers and besides, his son Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer also had been a famous calligrapher (İnal 1955: 151). Inasmuch that Tuğrakeş is a very important person in our calligraphy history on account of his past five generations of calligraphers on his father's side (Rado: 258).

payeleri aldı. Aynı zamanda Aksaray Mahmûdiye Rüşdiyyesi'nde Hüsn-i Hat hocalığı yaptı.

Aziz Efendi, Bab-ı Meşihat'te memur iken Kenan Rifai (1867-1951) Hazretleri'nin muhibbi olup daha sonra hilâfet tâcı giyerek "Şeyh" unvanı aldı.

Melik I. Ahmed Fuad tarafından Mısır'a davet edildi ve 1922 yılında Kahire'ye gitti. I. Fuad tarafından kendi adına yazılmasını istediği Mushaf-ı Şerif'i kısa sürede tamamlamaya muvaffak oldu. Bu Kur'an-ı Kerim'in tezhibini de talebe binâen kendisi yaptı.

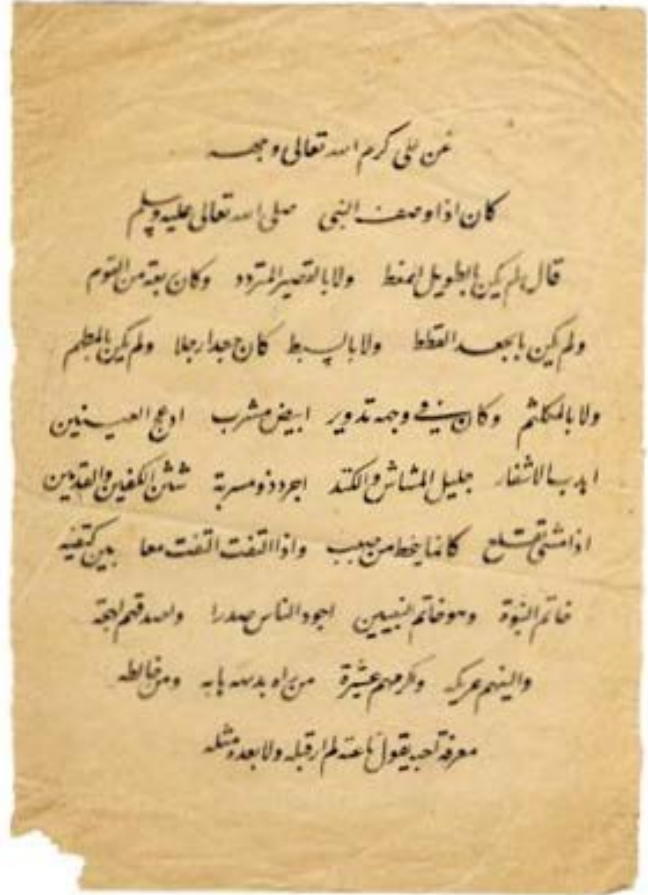
Aziz Efendi, Kahire'de on iki yıl hat hocalığı yapmış ve birçok talebe yetiştirip çok sayıda eser bırakmıştır. Sağlığının bozulması sebebiyle 1933 yılında İstanbul'a dönmeyi arzu etmiş ve Mısır hükümeti tarafından kendisine emekli aylığı bağlanmıştır.

İstanbul'a döndükten bir müddet sonra, 16 Ağustos 1934 tarihinde vefat ederek Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşında Lâtin harfleriyle "Hattat-ı Şehir Şeyh Aziz Efendi'nin ruhuna Fatîha" ibaresi yazılıdır.

İstanbul'da icâzet verdiği talebeler arasında Mahmud Bedreddin Yazır (1893-1952), Ömer Vasfi Efendi (1880-1928) ve Hâfız Ahmed Hamdi Tezcan (d. 1893) gibi mühim şahsiyetler olduğu gibi Kahire'de de icâzet verdiği birçok talebesi vardır.

Her yazı çeşidinde ustalıklı eser vermiş olan Aziz Efendi'nin, Kahire İslâm Eserleri Müzesi'nde (bir adet Kur'an-ı Kerim), Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu'nda (iki adet Kur'an-ı Kerim), İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (116 parça eser), Bursa Ulu Camii'nde (iki adet levha) ve çeşitli koleksiyonlarda başkaca eserleri mevcuttur (Rado: 251; Serin 1999b: 13-43). Damadı Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ifadesine göre toplam 12 adet Mushaf-ı Şerif yazmıştır (İnal 1955: 72).

Aziz Efendi'nin, çok işçilik gerektiren detaylı levha kompozisyonları ve ilginç hilve-i saâdet tasarımları vardır. Tek eserde altı-yedi yazı çeşidini birden kullanarak (sülûs, celi sülûs, nesih, celi divanî, divanî, ta'lik, rik'a ve icaze gibi) adeta hutût-ı mü-

YUSUF CAĞLAR ARSIVI

Hattat Hulusi Efendi'nin Hilve-i Serife için hazırladığı göbek kısmı.

The middle section for the Hilve-i Serife work of Calligrapher Hulusi Yazgan.

Ömer Vasfi Efendi (1880?/Trabzon - 1928/İstanbul)

Although there are some records that Ömer Vasfi Efendi was of Tophane and born in 1880 (Rado: 251); he is known to be of Trabzon (Derman 2002: 134). He had lived in İstanbul, but his birth date hadn't been determined clearly.

After the elementary school, he has enrolled in Fezziye High School in Tophane and started to learn sülûs-nesih calligraphy from Çukurcumalı Kadri Efendi who was the calligraphy teacher. Ömer Vasfi Efendi learned ta'lik and sülûs from Calligrapher Aziz Efendi, afterwards sülûs and divani from Hacı Kamil Efendi. Finally, he started to have ta'lik, celi ta'lik and celi sülûs from Sami Efendi.

After his father's death, he was appointed as

Mehmed
Hulûsi Yazgan.
[1869-1940]

tenevvia levhası yazar gibi bütün hünerlerini sergilediği ilginç tasarımlar yapmıştır. Bu yönüyle, her yazıyı ustalıkla yazabilen ender hattatlarımızdandır. Nadiren istifli yazılan celi ta'lik nev'inde bile değişik kompozisyonlar denemiştir. Yazılarında ve istiflerinde genel olarak seyyaliyet göze çarpar. Bazı eserlerinde, bayrak, sancak, kılıç, tac, sarık, sikke, ışık halesi, vazoda çiçek, armut, dal ve yaprak gibi figürlere yer vermiştir. Bu gibi formlardan bazılarının, eserlerinde sıkça kullanılmış olması kendisinin tarikat erbabı ve Rufaî şeyhi olmasına dayandırılabılır.

Hulûsi Yazgan (1869/İstanbul - 1940/İstanbul)

1869 yılında dünyaya gelen Mehmed Hulûsi Efendi, Mimar Şuca Camii imamı Hoca Hâfız Mustafa Efendi'nin oğludur. Sultan Selim İbtidâiyesi'nde okuduktan sonra hâfız oldu ve medrese tahsili görmüş olup Farsçaya vâkıf idi. Aynı zamanda Mevlevî olan bu mütevası hattat, Mesnevî de okutur idi. Sülûs ve nesih yazılarını Reisü'l-Hattâtîn Muhsinzâde Abdullah Bey'den öğrendi. Ta'lik yazıya Karinabadî Hüseyn Hüsnü ve Çarşanbalı Arif Bey'lerden başlayıp daha sonra Sami Efendi'den icâzet aldı. Sami Efendi, bu çok beğendiği talebesini teşvik için şahsına yazı sipariş edildiğinde "Vaktim yok Hulûsi'ye yazdırın" diyerek onu tavsiye edermiş (Derman 1980: 38).

Sultan Selim Camii müezzinliği vazifesini vefatına kadar devam ettirdi. Sonradan Şark Tezyinî Sanatlar Mektebi adını alan Medresetü'l-Hattâtîn'de de ta'lik ve celi ta'lik hocalığı yaptı. Harf İnkılâbı'ndan sonra Hüsn-i Hat öğretimine son verildiği için açıkta kalan Hulûsi Efendi'yi Halil Edhem Bey Türbeler Başbekçiliği vazifesine getirtti.

Öleceği ânı hissederek 8 Ocak 1940 günü sabah kahvaltısından sonra oturduğu yerde Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmed Efendi'nin verdiği Mevlevî sikkesini giyerek "Hû" deyip vefat ettiği rivâyet edilir. Kabri, Edirnekapı Mezarlığı'ndadır.

Hırka-i Şerif Mosque Preacher and that's why called as "Preacher Ömer." He was competent in religious matters and in Arabic, however he was also a relaxed and humorous person who performed any behavior he desired and employed self specific moods. Thence he also used to be called as "Nutty Ömer."

This sui generis calligrapher died on 25 November 1928. His brother Neyzen Emin (Yazıcı) Efendi was also a Mevlevi calligrapher.

Many plates and calligraphies of Ömer Vasfi Efendi may be seen in various architectural monuments. Celi sülûs and celi ta'lik epigraphs and band-writings of Sultan Reşad Tomb and School in Eyüp Sultan, "Fatih Municipality" gate calligraphy in Fatih, "water prayer" on the fountain by the street adjacent to French Consulate in Taxim, "water prayer" of Kısıklı-Alemdağı fountain, some writings of Kısıklı Mosque, the writings of the fountain on the road which lies from Hagia Sofia Mosque to Gülhane Park, Laleli Aviation Association Building writings, verse on the university library, the writings of Serasker Rıza Pasha Tomb in Sümbül Efendi Mosque, the writings in Konya Sultan Selim Mosque, the writings of the fountain on the Karaağaç road of Edirne and some epitaphs (such as the writings on the grave of Türbedar Amiş Efendi in Fatih Mosque) may be given as examples of his works (Derman 1966: 1-9; Rado: 251).

Ferid Bey (1857/İstanbul - 1930/İstanbul)

Mustafa Ferid Bey was born in 1857 in İstanbul. He studied Arabic and Persian after elementary school. He was trained by Mehmet Şevki bey for sülûs, nesish and icaze styles. He obtained his diploma by writing a sülûs style collage. He also benefited from Sami Efendi after his own teacher's death.

He was appointed to Divan-ı Humayun in 1871; worked here for about forty yeas and was promoted to State Documents Office Director.

Ferid Bey learned tuğra performance, divani and celi divani calligraphy from Sami Efendi and performed his art by writing imperial edicts, certificates and officer appointment certificates. He

Sultan Selim Camii'ndeki "Tevekkeltü alallah", Vakıf Gureba Hastanesi'ndeki "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi", Eski Büyük Millet Meclisi'ndeki "Hâkimiyet milletindir" ve Ayasofya Camii'nden nakledilip Sultanahmed Camii'ne konulan "keşefet düca..." levhaları Hulûsi Efendi'ye aittir. Bunların dışında ta'lik hilye-i saâdet levhaları ve daha pek çok levha ile mezar taşı kitâbesi yazmıştır (Ünver 1958: 1).

Hulûsi Efendi'den Medresetü'l-Hattâtîn'de hoca iken meşk edenler içinde Halim Özyazıcı, Macid Ayrıl ve Ressam Şeref Akdik gibi sanatkârlar ile medrese dışında kendisinden ta'lik meşk eden Kemâl Batanay ve Hâmid Ayaç gibi sanatkârlar en meşhurlarıdır (Rado: 252). Şerif Abdülkadirzâde Hüseyin Haşim Efendi'nin bir methiyesinde geçtiğine göre Sami Efendi, talebesi Hulûsi Efendi hakkında "benimle hat'ta yeksândır Hulûsi" der imiş (Derman 1980: 43-44).

Reisü'l-Hattâtîn Kâmil Akdik (1861/İstanbul -1941/İstanbul)

Hacı Süleyman Efendi'nin oğlu olarak 1861 yılında dünyaya gelen Ahmed Efendi, ilk tahsilini Zeyrek Saliha Sultan Sıbyan Mektebi'nde yaparak 1873'te mezun olduktan sonra Fatih Rüşdiyesi'ne devam etti. 1877'de de bu okuldan mezun oldu ve 1881'de memuriyet hayatına başladı (Derman 2002: 212; Melek Celâl 1938: 6-7).

Süleyman Efendi, Mehmed Şevki Efendi ve Sami Efendi'den öğrendiği hüsn-i hattı, hususî koleksiyonundaki, seleflerinin kıymetli yazılarını mütalâa ederek ilerletti. Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı) ve Sadâret (Başbakanlık) kalemlerinde vazife aldı. Kalem efendilerinin mahlas kullanmaları usûlünden dolayı Ahmed isminin yanına Kâmil mahlasını aldı. Hocasının tavsiyesi üzerine bir süre Haşim mahlasını kullandıysa da sonra yeniden

became divani and celi divani calligraphy teacher in Calligraphers' School established in 1914. He educated many students here and the eminent calligrapher Mustafa Halim Özyazıcı was one his valuable disciples. Ferid Bey performed successful celi sülüs combinations and studied poetry at the same time. He died probably at the end of 1920s or in the beginning of 1930s (Derman 1995: 392-393).

Aziz Efendi (1872/Maçka - 1934/İstanbul)

Mehmed Abdülaziz (Aktuğ) Efendi, known as Aziz Efendi, was born in Maçın (Maçka) district of Trabzon in 1872. His father Abdulhamid Efendi moved to İstanbul during the Turco-Russian war.

Aziz Efendi completed his elementary education in Şahsultan elementary education in Şahsultan İbtidai Mektebi in Eyüp (1885). He learned sülüs and nesih from Filibeli Arif Efendi and had his diploma from his teacher Arif Efendi and Chief Calligrapher Muhsinzâde Abdullah Bey in 1896. Aziz Efendi accepted the style of Şevki Efendi for sülüs and nesih whereas acquired siyakat style from Associations Supervisor Refik Bey and Title Deed Office Inspector Hüsameddin Efendi. Moreover, he obtained his arts diploma from Şehri Ahmed Efendi in 1904 and learned marbling arts from the Uzbeks Lodge Sheikh Edhem Efendi.

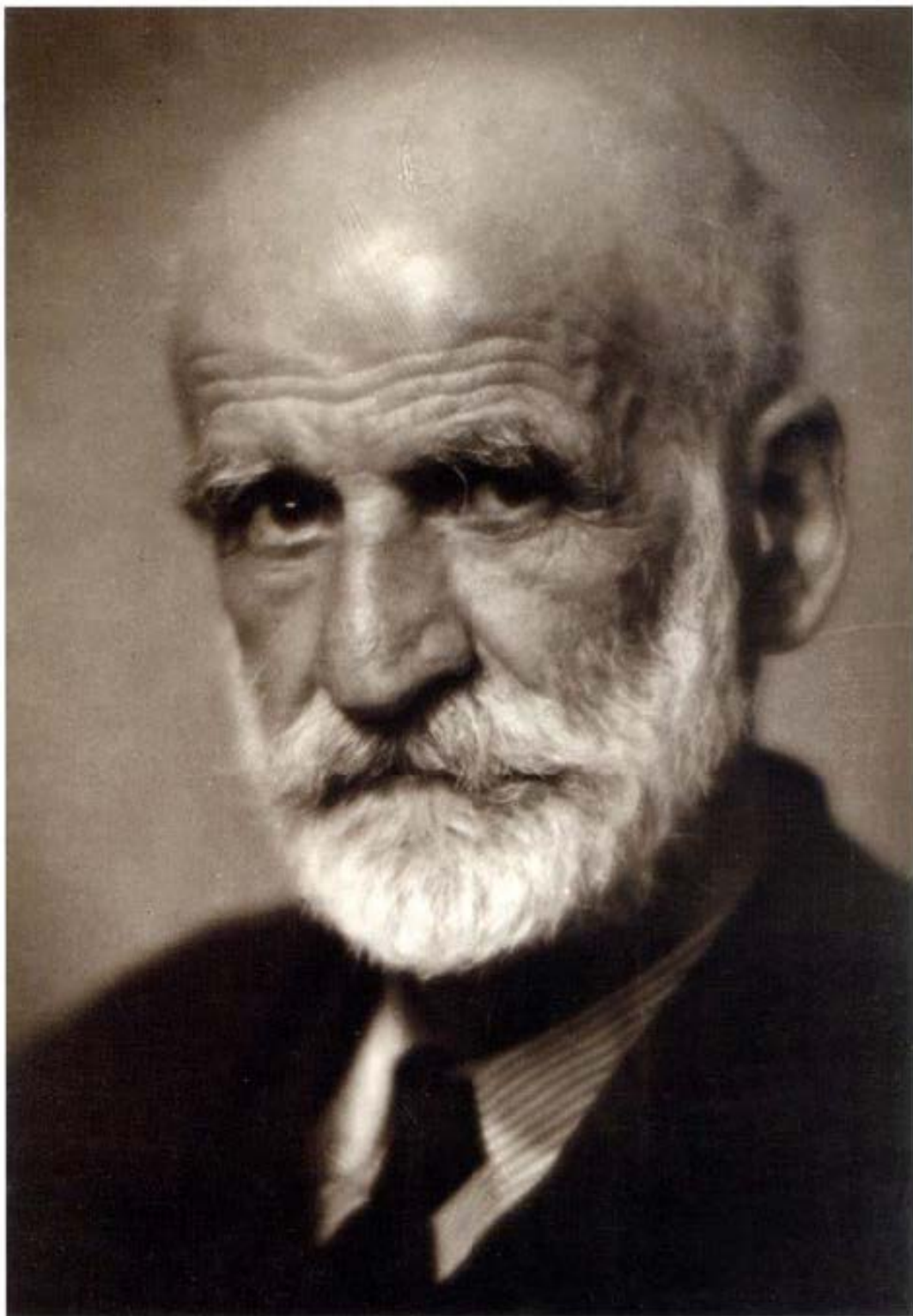
He started to work as an officer in Orhanages Directorate Office and transferred to Office of the Publishes about the Lives of Big Thinkers and Statesmen. He was promoted to Public Motions Office in 1914; obtained Edirne and Bursa Madrasah Tutorship. At the same time he performed as beautiful writing teacher in the Aksaray Mahmudiye High School.

While he was working in the Office of the Publishes about the Lives of Big Thinkers and Statesmen, he became the appreciated follower (muhib) of Kenan Rifai (1867-1951) and titled as the successor of Rifai i.e. became a Sheikh.

He was invited by Sultan Ahmed Fuad the First

Kâmil Akdik, pula portresi basılan tek hattattır. Kâmil Akdik is the only calligrapher whose portrait had been printed on the stamps.

E. NEDRET ISLI ARCHIVE

Reisü'l-Hattâin
Ahmed Kâmil Akdik,
[1861-1941]

İsmail Hakkı [Altunbezer] Bey ve Necmeddin [Okuy] Efendi cemiyet fotoğrafı vesilesiyle bir arada.

A souvenir photograph including also İsmail Hakkı [Altunbezer] Bey and Necmeddin [Okuy].

Kâmil mahlasını kullandı (Derman 1971b: 36-37). Kırk yıllık memuriyeti süresince pek çok menşur, muâhade ve berat yazdı.

1914 yılında kendisine Muhsinzâde'nin vefatıyla boş kalan "Reisü'l-Hattâtîn"lik mevkî verildi. Güznel Sanatlar Akademisi'nde tezyinî yazı dersleri verdi ve biri 1933 diğeri 1940 olmak üzere iki kez Prens Mehmet Ali Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a gitti. 24 Temmuz 1941'de 79 yaşında Fatih'te vefat etti ve Eyüp'teki Gümüşsuyu Mezarlığı'na defnedildi. Kabirtaşı kitabesi, oğlu Ressam Şeref Akdik tarafından celi sülüs ile yazıldı.

Abdülhak Hâmid'in nazmettiği Fatih Manzûmesi'ni sülüs hattıyla yazmış ve bu levha Fatih Türbesi'ne 1916 yılında törenle konulmuştur (İnal 1955: 174). Bunun dışında birçok hilye-i saâdet, kit'a ve levha yazdı. Yazıları son derece keskin hatlara sahiptir. Ömrünün son demlerine

and went to Cairo in 1922. Fuad the First requested a Koran and Aziz Efendi completed such mission in a short time. He also performed the ornamentation of this Koran himself upon request.

Aziz Efendi executed as calligraphy teacher in Cairo for twelve years, educated many students and left many works. He returned to İstanbul in 1933 on account of illness and the Government of Egypt entitled him to the state pension.

He died after a little while he returned to İstanbul (on the date 16 August 1934) and has been buried in Edirnekapı Graveyard. His tombstone includes the expression "Hattat-ı Şehir Şeyh Aziz Efendi'nin ruhuna Fatiha." (Rest in Peace)

His ratified students in İstanbul including Mahmud Bedreddin Yazır (1893-1952), Ömer Vasfi Efendi (1880-1928) and Hafız Ahmed Hamdi Tezcan (b. 1893) as well as many foreign ones in Cairo.

Aziz Efendi performed master works in all styles

kadar sağlamlığını ve kudretini muhafaza edebilmiş bir hattat olduğu, eserlerinden anlaşılmalıdır.

Yazı çeşitleri içinde hile yapmaya, yazıp bozarak düzeltmeye, iğneleyip silkmeye elverişli olmadığı için en zor, en müşkül yazılardan kabul ettiği "nesih" in onu yazanın kudretini göstermede önemli bir ölçü olduğuna inanan Kâmil Efendi, hocası Sami Efendi'nin dahî pek meşgul olmadığı bu yazı ile gâyet zarif eserler meydana getirebildi. Bu yazıyı en iyi şekilde yazabilmek için, Şeyh Hamdullah'ın yazılarını uzun uzun inceleyip taklit etmiş, Hâfız Osman, Yedikuleli Seyyid Abdullah, Eğrikapılı Rasim Efendi gibi üstadların yazılarını da örnek almıştır. Ayrıca, bir yazıyı en iyi şekilde taklit etmenin, üstadın kalemi kat'etme sırrını da keşfetmekle mümkün olabileceğine inandığı için bu hususta yine uzun tetkikler yapmıştır. Bütün bu gayretlerin neticesinde nesih yazıyı en güzel yazan hattatlarımızdan biri olmuştur (Melek Celâl 1938: 13). Yazdığı hutû-ı mütenevvia levhası ve muhtelif yazı çeşitleriyle kaleme aldığı birçok eser, onun haklı olarak "Reisü'l-Hattâtîn" yani "Hattatların Reisi" unvanı almasını sağlamıştır.

"Reisü'l-Hattâtîn"lik mertebesine ulaştığı halde, vefatına yakın "Öleceğime gam yemiyorum lâkin şu yazıyı öğrenmeden gidiyorum" diyerek, hat sanatının derinliği karşısındaki aczini samimiyetle itiraf etme idrakine ulaşmıştır (Ünver 1954: 1).

Kâmil Akdik, pulu basılan yegâne hat sanatkârımızdır. Ayrıca henüz hayatta iken hakkında eser yayımlanan tek hattatımız yine Kâmil Efendi'dir. "Reisü'l-Hattâtîn Kâmil Akdik" adlı bu eser, Melek Celâl tarafından telif edilmiş olup 1938'de İstanbul'da basılmıştır (Derman 1971b: 36). Hattatlar arasında "Reisü'l-Hattâtîn" unvanını son kullanan da odur (Rado: 254).

23 Temmuz 1941'de Fatih'te vefat eden Reisü'l-Hattâtîn Kâmil Akdik, Eyüp Gümüşsuyu Kabristanı'na defnedilmiştir (Derman 2002: 212).

of calligraphy; a Koran in Cairo Islam Works Museum, two Korans in the collection of Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Ekrem Hakkı Ayverdi, 116 piece works in İstanbul Turkish and Islam Works Museum, two plates in Bursa UluCami Mosque and several works in other collections (Rado: 251; Serin 1999b: 13-43). According to the statement of his bridegroom Ekrem Hakkı Ayverdi, he had written total 12 Korans (İnal 1955: 72).

Aziz Efendi also performed detailed plate compositions requiring so much efforts and interesting Hilye-i Saadet (description of Islam Prophet) designs. He made indeed bizarre designs such as including six or seven styles (sülüs, celi sülüs, nesih, celi divani, divani, ta'lik, rik'a and icaze etc.) in a single work, through which he has demonstrated all his ability and skill. When considered from this point of view, he was one of our rare calligrapher who could write all styles in mastery. He even tried different compositions for the celi ta'lik style which is written very rare in certain shapes. A fluidity can be seen in his writings and contours. Some of his works include certain figures such as flag, ensign, sword, crown, turban, coin, light circle, flower in a vase, pear, branch and leaf. Frequent use of such forms in his works may be related with his Rifai Sheikh position.

Hulûsi Yazgan (1869/İstanbul - 1940/İstanbul)

Mehmed Hulûsi Efendi was born in 1869 as the son of Mimar Şuca Mosque Imam Hoca Hafız Mustafa Efendi. He completed Sultan Selim Elementary School and became a hafız. He studied in Madrasah and learned Persian. This humble calligrapher, who was a Mevlevi dervish at the same time, would teach Mesnevi. He learned sülüs and nesih calligraphy from Chief Calligrapher Muhsinzâde Abdullah Bey. He studied ta'lik under the lead of Karinabadî Hüseyin Hüsnü and Çarşambalı Arif Beys where had he received the diploma from Sami Efendi. Sami Efendi would like this student of him so much and say to his customers when he was ordered calligraphy work: "I have no

Neyzen Mehmed Emin Yazıcı (1883/İstanbul - 1945/İstanbul)

Mehmed Emin Efendi, Hırka-i Şerif Camii hatibi Eyüb Sabri Efendi'nin küçük oğlu olarak 1883'te Tophane Defterdar Mahallesi'nde dünyaya geldi. İbtidai mektebinden sonra Tophane'de Feyziye Rüşdiyesi'ne devamı esnasında, ağabeyi Ömer Vasfi Efendi ile birlikte, mektebin Hüsn-i Hat muallimi Çukurcumalı Kadri Efendi'den sülüs-nesih yazılarını öğrenmeye başladı.

Ağabeyi, iyi bir neyzen de olan kardeşi Emin Efendi'yi hocasının yanına götürdüğünde, Sami Efendi'nin ondan ney üflemesini istediği ve Emin Efendi'nin tarzını eskilere benzettiği için onu pek begenerek dinlediği nakledilmiştir.

Neyzen Emin Efendi, ağabeyinin tavassutu ile zaman içerisinde Sami Efendi'ye arz ettiği meşkleriyle, müsikide olduğu gibi, hat sanatında da mahir olduğunu ispatladı. Hukuk Mektebi'ne de devam eden Emin Efendi, 1902'de Posta Telgraf İdaresi Mektubi Kalemi'ne girmiş, nihâyet 1914'te Erkân-ı Harbiye Dairesi hattatlığına tayin edildi. Bu yeni vazifesiyle birlikte Emin Efendi, hattatlığı amatör bir zevk olarak değil profesyonel bir meslek olarak sürdürmeye başladı.

Emin Efendi'nin hat sanatındaki en büyük mahareti yazı taklit etmededir (Rado: 256). Onun bazı taklit yazılarını, yazı erbabı olan kimseler bile, taklit edilen hattatın yazısından ayırt edememiştir. Necmeddin Efendi'nin ifadesine göre; Şeyh Hamdullah, Râkım, Mahmud Celâleddin gibi büyük hattatların yazılarını fotoğraf gibi taklit edebilmiştir (İnal 1955: 82). Bununla birlikte gâyet olgun istifleri de elbette vardır. Ayrıca Erkân-ı Harbiye Matbaası için pek çok evrak ve harita yazmıştır.

Emin Efendi, 1943 yılında felç olmuş ve 3 Şubat 1945 tarihinde vefat etmiştir (Derman 1966: 1-9).

Tuğrakeş İ. Hakkı Altunbezer (1873/İstanbul - 1946/İstanbul)

Hattat İlmî Efendi'nin oğlu olarak 1873 yılında (Derman 2002: 220) İstanbul'da dünyaya gelen

SON HATTATLAR (MAARİF, 1955)

Hattat Mehmed
Emin Yazıcı,
(1883-1945)

time. Hulusi may write though." (Derman 1980: 38).

He continued to perform as muezzin in Sultan Selim Mosque till his death. He taught ta'lik and celi in the Calligraphers' School whose name was changed into Eastern Ornamentation Arts School afterwards. Hulusi Efendi was assigned to the Tombs Head Watchman position by Halil Edhem Bey ever though the calligraphy education was ended with the Revolution of Alphabet.

Rumour has it that he felt his time of death and following his breakfast (8 January 1940) wore the Mevlevi Coif given by Galata Mevlevi Lodge Sheikh Ahmed Efendi, gave away a "Hu" (greeting word of mevlevi dervishes) and died. His grave is in

Tuğrakes
İsmail Hakkı
Altunbezer
(1873-1946)

İsmail Hakkı Efendi, Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Mektebi'ndeki ilk tahsilini tamamlayıp Fatih Otlukcular Rüşdiyesi'nden sonra, yeni açılan Sanayi-i Nefise Mektebi Resim Şubesi'ne kaydoldu. Yazıya da duyduğu merak sebebiyle, ilk hocası olan babasından sonra, onun tavsiyesiyle kendisini celi sülüste kemâle ulaştıran, Divan-ı Hümâyun Kalemi'nde âmiri olan Sami Efendi'den ders aldı.

Padişah tuğraları çekme hevesi, çalıştığı kalemde daha sonra mecburî vazifelerinden biri oldu. Tuğrada ilk hocası Mühimmenüvis Muhtar Efendi'dir. Daha sonra, Nişan Kalemi Mümeyyizi Hattat Sami Efendi'den iki yıl tuğra çekmeyi öğrenerek tuğrakes

Edirnekapı Graveyard.

The plates "Tevekkeltü alallah" in Sultan Selim mosque, "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" in Vakıf Gureba Hospital, "Sovereignty belongs to Nation" in the former Turkish Parliament and "keşefet düca..." transferred from Hagia Sofia Mosque to Sultan Ahmed Mosque belongs to Hulusi Efendi. Besides, he performed ta'lik style Hilye-i Saadet, many plates and epitaphs (Ünver 1958: 1).

The most famous Calligraphers' School disciples of Hulusi Efendi include Halim Özyazıcı, Macid Ayrıl and artist Şeref Akdik as well as (while not students of Calligraphers' School) Kemal Batanay and Hamid Aytaç for ta'lik education (Rado: 252). According to an eulogy of Şerif Abdulkadirzade Hüseyin Haşim Efendi, Sami Efendi would brag about his student (Hulusi Efendi) as "He is equal of mine in calligraphy." (Derman 1980: 43-44).

Reisü'l-Hattâtin Kâmil Akdik (1861/İstanbul -1941/İstanbul)

Ahmed Efendi, who was born as the son of Hacı Süleyman Efendi in 1861, completed his elementary education in Zeyrek Salih Sultan Children School till 1873. He continued to Fatih High School and graduated in 1877. He started to work as an officer in 1881 (Derman 2002: 212; Melek Celâl 1938: 6-7).

Süleyman Efendi learned beautiful writing (calligraphy) from Mehmet Şevki Efendi and Sami Efendi and progressed the same by examining the valuable writings (calligraphy) of his predecessors that he had included in his own collection. He worked for Ministry of Internal Affairs and Office of Prime Ministry. In accordance with the tradition of penname using, he added the nickname Kamil besides his own name Ahmed. Even though he used another penname Haşim for a while upon the recommendation of his teacher, later again adopted the name Kamil (Derman 1971b: 36-37). He wrote many appointment certificates, treaties and certifications during his 40 years of office.

In 1914, he was appointed to the Chief of Calligraphers position which had been vacant with the death of Muhsinzade. He taught adorned writing

oldu. Divanî ve celi divanî yazılarının inceliklerini de Sami Efendi'den öğrendi. Medresetü'l-Hattâtîn'de hocalık yaptığı yıllarda ise önemli üstadlardan öğrenmiş olduğu bu bilgileri talebelerine aktardı. İsmail Hakkı Bey de, aşağıda bahsi geçecek olan Necmeddin Efendi gibi hezarfen bir sanatkârımızdır. Hattat, tuğrakeş, ressam ve aynı zamanda müzehhiptir. Bunların yanında hat, tezhip ve resim istihlaları üzerinde derin bilgisi olan bir kimsedir. Ayrıca imzasız yazıları tanımakta da mahirdir.

Soyadı Kanunu'ndan sonra Necmeddin Okay'ın tavsiyesiyle "Altunbezer" soyadını almıştır. Mezar kitâbesini yine Necmeddin Efendi, celi ta'lik hattıyla yazmıştır.

Kaleme aldığı fermanlar, beratlar, menşurlar, çektiği tuğralar, sırma ile işlenen bir Kâbe örtüsü ve kendisinin tezhiplendiği pek çok levhaya ilâveten Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'in mimaride görülebilecek başlıca eserleri şunlardır: Üsküdar Selimiye Camii kubbe yazısı, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii kubbe yazısı, Üsküdar Şemsi Paşa Camii kuşak yazısı, Zeynep Sultan Camii kubbe yazısı, Abdi Subaşı Camii kubbe yazısı, Lâleli, Bebek, Bakırköy, Beyoğlu Ağa, Kamer Hatun, Afyon, Eskişehir camilerinde muhtelif yazılar, Erenköy'de bir çeşmede su âyeti, Bursa Osman ve Orhan Gazi türbelerinde levha, Mahmut Şevket Paşa kitâbesi, Muallim Mektebi yazısı. Ayrıca Sultan Vahdeddin tuğrasını da İsmail Hakkı Efendi çekmiştir. Sanatkârın celi yazılarının kalıpları ise Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir (Derman 1971a: 45-50; İnal 1955: 97-101).

Medresetü'l-Hattâtîn'de verilen icâzetnamelerdeki matbu tezyinatın çevrelediği yazı alanına yazılan sabit izin cümlesi çoğunlukla Tuğrakeş Hakkı Bey tarafından divanî hatla yazılırdı ve bunun altında muallimlerle İdare Meclisi azalarının, ayrıca Müdüriyet ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti mühürleri yer alırdı.

Medresetü'l-Hattâtîn kapatılıp Hattat Mektebi olarak yeniden açıldıktan sonra, Harf İnkılâbı'na istinaden bir müddet daha kapalı kalmıştır. Daha sonra Şark Tezyinî Sanatlar Mektebi adıyla yeniden

in Fine Arts Academy. He went to Egypt twice upon the invitation of Prince Mehmet Ali Pasha in 1933 and 1940. He died when he was 79 on the date 24 July 1941. He was buried to Gümüşsuyu Graveyard in Eyüp. His epitaph was written by his son Artist Şeref Akdik in celi sülüs style.

He wrote "Fatih" Poem of Abdülhak Hamid with sülüs and this plate was placed to the Tomb of Fatih in 1916 with much ceremony (İnal 1955: 174). Other than that, he performed many hilye-i saadets, verses and plates. His writing had sharp lines. His works tell us that he could have protected his strength and ability till the final years of his life.

He deemed nesih as the most difficult style since it is not suitable for cheating, erasing, correcting, needle work; and stated that such style was the real indicator showing the power of the calligrapher. He indeed produced very elegant works using the nesih style with which even his master Sami Efendi had not dealt so much. He had examined and imitated the calligraphy of Sheikh Hamdullah for a long time with detail and also worked on the calligraphies of certain masters including Hafız Osman, Yedikuleli Seyyid Abdullah, Eğrikapılı Rasim Efendi. Moreover, since he believed imitating a calligraphy at best could be possible by discovering the pen movement secrets of the masters, he scrutinized this matter carefully. As a result of all such efforts, he became one of the most beautiful nesih calligraphers of all times (Melek Celâl 1938: 13). His hutût-ı mütenevvia (plate including all sorts of calligraphy styles) plate and many works to be performed in various genres have worthily given him the title of Chief of Calligraphers.

Although he reached the level of Chief of Calligraphers, towards his death he confessed the weakness of any master when considered the art itself, by saying: "I am not sad as I am on the verge of death; however I am for sure sad that I am leaving without learning calligraphy" (Ünver 1954: 1)

Kamil Akdik was our only calligraphy artist whose stamp has been printed. Again, he had been the only calligraphy master to whom a related book was published when he was alive. This book named "Reisü'l-Hattâtîn Kâmil Akdik" (Chief of

Hattat Suud el-Mevlevi'nin (1882-1948) kartviziti.

Business card of Calligrapher Suud el-Mevlevi'nin (1882-1948).

açıldığında ise Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey, tezhîp hocasına kayırdırılmıştır.

İnce ruhlu, titiz, dikkatli, hoşsohbet ve son derece hassas bir yapıya sahip olan bu büyük sanatkâr, 19 Temmuz 1946 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş (Ünver 1955: 1) ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir (Serin 1999a: 178).

Suud el-Mevlevi (1882/İstanbul - 1948/İstanbul)

1882 yılında Kuruçeşme'de doğdu. Beşiktaş Hamidiye Mektebi'nden mezun oldu. Arapça ve Farsça öğrendi. 1899 yılında Divan-ı Hümayun Mühürme Kalemî'ne girdi. Sülûs ve neshî babasından, Beşiktaşlı Nuri Efendi'den, daha sonra Muhsinzade Abdullah Bey'den, divanîyi Kâmil Efendi'den, cefî divanîyi Sami Efendi'den, tuğrayı da Tuğrakeş İsmail Hakkı Efendi'den temesşuk ederek Divan Dairesi'nden hattatlık şahadetnamesi aldı. Divan'da on sekiz yıl görev yaptıktan sonra 1918'de Meclis-i Âyan kâtipliğine geçti. Daha sonra encümen kâtibi oldu. Medreselerde yazı ve usûl-i tahrir muallimliği yaptı.

Bir müddet Bâb-ı Âli'de küçük bir yazı dükkânı da çalıştırdı. Daha sonra Fatih Millet Kütüphanesi'nde memur oldu. 28 Ağustos 1948 yılında İstanbul'da vefat etti ve Merkez Efendi Kabristanı'na defnolundu. Hocası Muhsinzade Abdullah Bey'in hayatına ilişkin bir risalesi mevcuttur. Ayrıca Yeni-

Calligraphers Kamil Akdik) was written by Melek Celal and published in İstanbul in 1938 (Derman 1971b: 36). He was the last calligrapher who used the title Chief of Calligraphers (Rado: 254).

Chief of Calligraphers Kamil Akdik died in Fatih on the date 23 July 1941 and was buried in Eyüp Gümüşsuyu Graveyard (Derman 2002: 212).

Neyzen Mehmed Emin Yazıcı (1883/İstanbul - 1945/İstanbul)

Mehmed Emin Efendi was born in 1883 in Tophane Defterdar Neighborhood as the son of Hırka-i Şerif Mosque speaker Eyüb Sabri Efendi. After his elementary education, he continued to Tophane Feyziye High School and started to learn, together with his brother Ömer Vasfî Efendi, sülûs-neshî styles from Çukurcumalı Kadri Efendi who was the beautiful writing teacher of the said school.

When his brother took Emin Efendi, who was a good reed flute player at the same time, to his teacher Sami Efendi, master requested him to play the flute and enjoyed his style due to the resemblance of old flute artists. Neyzen Emin Efendi proved himself in calligraphy, as well as in music, thanks to his practices and works presented to Sami Efendi. He studied law and started to work in the Post Telegram Administration Office in 1902 and finally in the Chief of Staff Calligraphy Office. With this final position, Emin Efendi started to perform calligraphy not as an amateur hobby but a professional activity.

Emin Efendi's biggest ability of calligraphy was the imitation of other writings (Rado: 256). Some of his imitations could not be separated from the original writings even by the calligraphy masters. According to the statement of Necmeddin Efendi, he imitated the writings of great calligraphers, such as Sheikh Hamdullah, Rakım, Mahmud Celaleddin etc., like a photograph (İnal 1955: 82). Still, he had quite mature shapes and works. He had made many documents and maps for the General Chief of Staff.

Emin Efendi became paralyzed in 1943 and died in 3 February 1945 (Derman 1966: 1-9).

şehirli Avni Bey'in şiirlerini derleyerek şairin hal tercümesiyle birlikte yayına hazırlamasına rağmen basılamamıştır. Şair Şeyh Zekâi'nin şiirlerini ve hal tercümesini ihtiva eden eseri ise basılmıştır. Mevlevî olduğu için Suûd el-Mevlevî imzası ile pek çok yazısı ve şiiri mevcuttur (İnal 1955: 374-376).

Beşiktaşlı Hacı Nuri Bey (1868/İstanbul - 1951/İstanbul)

1868 yılında Ortaköy'de dünyaya gelen Nuri Efendi'nin babası Taşköprülü Ali Ağa'dır. Doğumundan kısa süre sonra Beşiktaş'a yerleştikleri için, kendisi "Beşiktaşlı Nuri Efendi" olarak tanındı. İlk tahsilinden sonra Beşiktaş Mülki Rüşdi Mektebi'ne kaydoldu. Mezuniyetinin ardından Sinan Paşa Camii Medresesi'nde Müderris Ahmed İlhamî Efendi'den ders aldı.

Hat sanatına, Zeki Dede'den ta'lik yazı meşk ederek başladı. Sülüs ve nesih yazılarını önce Süleyman Efendi'den, daha sonra Nevşehirli Hoca Osman Efendi'den ve 1883'te Alâüddin Bey'den meşk etti. 1888'den itibaren 18 yıl Reisü'l-Hattatın Muhsinzâde Abdullah Bey'den hat derslerine devam ederek icâzet aldı. Temyiz Mahkemesi Kalemî'nde ilk vazifesine başlayan Nuri Efendi, 1893-1894 yıllarında Matbaa-i Âmire serhattatlığı yaptı. 1908'de Mısır'a ve Hicaz'a gitti. Hac farızasını ifa ettikten sonra Kahire'ye geçerek burada hat dersleri verdi. İstanbul'a döndüğünde ise bir dükkân açıp kartvizitler, kitap kapakları ve levhalar yazdı.

Medresetü'l-Hattatın'de sülüs nesih hocalığı yaptı ve Cumhuriyet'in ilânından sonra bu görevini Güzel Sanatlar Akademisi'nde sürdürdü.

Tekke mûsikisine de vâkıf olan Nuri Efendi, Yahya Efendi Dergâhı'nda 40 yıl zâkirlik ve zâkirbaşılık yaptı.

Dört adet Kur'an-ı Kerim, evrâd-ı şerif, hilye vs. eserleri yanında, Bakırköy Kartaltepe Camii kubbe yazısı, Kastamonu Şaban-ı Veli Dergâhı'ndaki celi yazısı, diğer önemli yazılarıdır. Kendisi Kadıasker Mustafa İzzet Efendi ekolünün son temsilcilerinden

Tuğrakeş İ. Hakkı Altunbezer (1873/İstanbul - 1946/İstanbul)

İsmail Hakkı Efendi was born in 1873 (Derman 2002: 220) in İstanbul as the son of calligrapher İlmi Efendi and completed his elementary education in Aksaray Pertevniyal Valide Sultan School. He performed his high school education in Fatih Otlukcular School and enrolled in newly established Fine Arts Academy. He obtained his initial calligraphy lessons from his father who was his first teacher and afterwards started for the practice of Sami Efendi who educated him at best of celi sülüs and who was also his superior in the Imperial Council Office (Divan-ı Hümayun Kalemî).

His taste of making Sultan Signatures (tuğra) then happened to be one of his compulsory missions. His first tuğra teacher was Mühimmenüvis Muhtar Efendi. Afterwards, he learned to perform tuğra from Medals Office Inspector Calligrapher Sami Efendi for two years and obtained the title of Tuğrakeş (who performs Sultan's Signatures on documents). He also learned the details of divani and celi styles of writing from Sami Efendi. He transferred such information which he had obtained from aforementioned masters, to his students in his years of teaching in Calligraphers' School. İsmail Hakkı Bey was also versatile artist likewise Necmeddin Efendi to be mentioned below. He was calligrapher, artist, tuğrakeş and gilt/ornamentation master at the same time. Also he had a profound knowledge about the terminology of calligraphy, ornamentation and drawing. He was also prudent in detecting the calligraphers of unsigned writings.

He took the surname Altunbezer (meaning ornaments, decorates with gold) upon the recommendation of Necmeddin Okyay after the Code of Surnames. His epitaph was written by again Necmeddin Efendi with celi ta'lik.

He wrote many imperial edicts, certificates, appointment certificates, tuğras, a Kabe coverture ornamented with gilded silver thread. His works on the architectural monuments are Üsküdar Selimiye Mosque dome writing, Edirnekapı Mihrimah Sultan Mosque dome writing, Üsküdar Şemsi Paşa Mosque band-writing, Zeynep Sultan Mosque dome writing,

Besiktasli Haci
Nuri Korman'ın bir
levhası: "Fidâke ebî
ve ümmî yâ
Resûlallah"
[Anam babam sana
feda olsun ya
Resulallah]

A plate of
Besiktasli Haci
Nuri Korman:
"Fedâke ebî ve
ümmî yâ
Resûlallah"
[Oh Mohammad,
shall my mother
and father be
sacrificed for you].

olmasına rağmen eserlerinde Mustafa Râkım'ın te-
sirleri de görülür.

12 Eylül 1951 tarihinde Beşiktaş'ta vefat eden Ha-
cı Nuri Korman, Yahya Efendi Türbesi Kabristanı'na
defnedilmiştir (Rado: 262; Serin 1999a: 185-187).

M. Bedreddin Yazır (1895/Elmalı - 1952/İstanbul)

1895 yılında Elmalı'da doğan Mahmud Efendi,
1908'de(?) İstanbul'a geldi. (Bu tarihle ilgi olarak
İbnü'l-emîn sadece h. 1324 yılını zikrederken, Rado
sadece m.1908 yılından söz etmektedir. Hicrî 1324
yılı ise esasen miladî 1906'ya tekabül etmektedir.)

Mahmud Efendi meşhur müfessir Elmalılı Ham-
di Efendi'nin kardeşidir. Nuruosmaniye Medrese-

Abdi Subaşı Mosque dome writing, Lâleli, Bebek,
Bakırköy, Beyoğlu Ağa, Kamer Hatun, Afyon,
Eskişehir mosques writings, water prayer on a
fountain in Erenköy, Bursa Osman and Orhan Ghazi
Tombs' plates, Mahmut Şevket Paşa epigraph,
Teachers' School writing, Sultan Vahdettin's tuğra
had also been written by İsmail Hakkı Efendi. The
celi models of the artist are in Topkapı Palace
Museum (Derman 1971a: 45-50; İnal 1955: 97-101).

The constant authorization sentence written in the
space, surrounded by printed ornamentation, of the
diplomas of Calligraphers' School used to be,
generally, written by Tuğrakeş Hakkı Bey using
divani style. The seals of the teachers, executive
committee members, management and Royal
Associations Ministry used to be put under such
constant certification/authorization sentence.

si'nde tahsil görmüştür. 1938'den sonra Vakıflar İdaresi'nde muhtelif görevler yapmış; Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Osmanlı paleografisi dersleri vermiştir.

Sülüs ve neshi Bakkal Arif Efendi'nin oğlu Râkım Efendi'den, Ömer Vasfi ve Aziz Efendi'lerden, ta'lik yazıyı da Hulûsi Efendi'den öğrenmiştir. Mahmud Efendi'nin "Siyakat Yazısı" ve "Eski Yazıları Okuma Anahtar" adlı kitapları kendisi sağ iken yayımlanmıştır. M. Uğur Derman tarafından yayına hazırlanan ve hat sanatıyla ilgilenenler için temel kaynak niteliğinde olan üç ciltlik "Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli" adlı eseri ise 1972 yılında iki cilt halinde yayımlanmıştır.

Mahmud Bedreddin Yazır, 1952 yılında vefat etmiştir (İnal 1955: 200-201; Rado: 263).

Macid Ayrıl

(1891/İstanbul - 1961/İstanbul)

1891 yılında Şehremaneti Zıbhiye İdaresi Müdürü Zühdî Bey'in oğlu olarak Beylerbeyi'nde dünyaya gelen Hüseyin Macid Efendi, Beylerbeyi Hamidiye Mektebi'nde ilk tahsilini gördü. Burada yazı muallimi Ali Efendi'den sülüs hattını öğrenmeye başladı. Daha sonra Enderûn Mektebi hat muallimi Ahmet Râkım Efendi'ye (ö. 1940) talebe oldu. Sonraki yıllarda ise, Şefik Bey'in (1819-1880) kıt'a ve murakka'ları onun yazı üslûbuna fazlaca tesir etti.

Üsküdar İdadisi'ni sağlık sebebiyle son sınıfta terk etti. Medresetü'l-Hattâtin'e yazılan Macid Bey, orada Hulûsi Efendi'den ta'lik, Tuğrakeş İsmail Hakkı Efendi'den celî sülüs dersleri aldı.

Evkaf Nezareti Kalemî'ne girdi, daha sonra İstanbul Polis Müdürlüğü sicil mümeyyizi olarak görev yaparken ayrıldı ve serbest hattatlık ile geçimini sağlamaya başladı. Bir süre sonra ise Ankara'ya yerleşerek Vilâyet Meclis-i Umûmi Başkanlığı yaptı. Ernekli olduktan sonra İstanbul'a döndü. Oradan Bağdat'a giderek Güzel Sanatlar Mektebi'nde Hüsn-i Hat muallimi olarak vazife yaptı ve Iraklılara hat sanatını Osmanlı zarafetiyle icra et-

KALEM GÜZELİ (DIYANET, 1972)

Mahmud
Bedreddin Yazır
(1895-1951)

After the closing and reopening of Calligraphers' School as Eastern Ornamentation Arts School, Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey became ornamentation teacher in the latter.

He was a magnanimous, careful man and sensitive to the last extent. This big artist died on the date 19 July 1946 in İstanbul (Ünver 1955: 1) and was buried in Karacaahmet Graveyard (Serin 1999a: 178). His grave is just besides the wall and his epitaph may be easily read from the road.

Suud el-Mevlevi

(1882/İstanbul - 1948/İstanbul)

Born in Kuruçeşme in 1882, he was graduated from Hamidiye School in Beşiktaş and learned

Macid Ayrıl
(1891-1961)

meyi öğretti. Ayrıca, Topkapı Sarayı Müzesi'nde A. Süheyl Ünver'in tezhip ve minyatür dersleri verdiği yerde Hüsn-i Hat dersleri verdi.

Pek çok levhanın hattatı olmaktan başka Macid Efendi'nin bir diğer önemli hususiyeti de imzasız yazıları tanıma meziyetiydi.

17 Mart 1961 Cuma günü bir Ramazan Bayramı arifesinde vefat eden Macid Efendi, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi (Derman 1981: 7-12; Rado: 263).

Macid Efendi'nin mimaride görülebilecek belli başlı yazıları şunlardır: Galata'da Arab Camii, Kamer Hatun Camii yazıları, Bebek Camii ve Yeşilköy Camii'nde mihrap yazıları, Beyazıt'taki eski erkek ve kız mekteplerinde taş mahkûk yazılar, Bal-

Arabic and Persian. He started to work in Divan Documents Office in 1899. He studies sülûs and nesih from his father Beşiktaşlı Nuri Efendi and afterwards from Muhsinzade Abdullah Bey. He learned divani from Kamil Efendi and celi divani from Sami Efendi. Tuğrakeş İsmail Hakkı trained him for tuğra. Finally he obtained calligraphy certification from Divan Office. He worked in Divan for eighteen years and then were transferred to the Office of Parliament. He served as the officer of various committees whereas also taught writing and official document styles in the Madrasahs.

He also ran a small writing office in Sublime Porte (Bab-ı Ali) for a little while. Then he entered Fatih Millet Library as officer. He died in 1948 in İstanbul and was buried in Merkez Efendi graveyard. He wrote a small study concerning the life of his teacher Muhsinzade Abdullah Bey. He also arranged the poems of Yenişehirli Avni Bey and wrote the biography of the poet, however these were not published. His work including the poems and biography of Poet Sheikh Zekai was published though. As a mevlevi dervish, he had written many compositions and poems which he had signed by the name of Suud el-Mevlevi (İnal 1955: 374-376).

Beşiktaşlı Hacı Nuri Bey (1868/İstanbul - 1951/İstanbul)

Nuri Efendi was born in 1868 in Ortaköy; his father was Taşköprülü Ali Aga. For the reason that they settled into Beşiktaş soon after his birth, he was called as Beşiktaşlı Nuri Efendi. Following the elementary school, he was enrolled in Beşiktaş High School. After graduation, he acquired courses from the Teacher Ahmed İlhami Efendi of Sinan Pasha Mosque Madrasah.

He started calligraphy by studying ta'lik from Zeki Dede; learned sülûs and nesih first from Süleyman Efendi, Nevşehirli Hoca Osman Efendi and finally from Alaüddin Bey. He started the calligraphy lessons of Chief Calligrapher Muhsinzade Abdullah Bey since 1888 and continued such training for 18 years till he had his diploma. He started his first duty in the Court of Appeals Office and worked as head calligrapher of State Publishing House during the

Mustafa Halim Özyazıcı (1898-1964)

mumcular'daki bir çeşmede su âyet-i kerimesi, Vakıf Türk-İslâm Eserleri Müzesi kapısının önceki yazısı, Şile Camii yazıları, Şehremini'ndeki bir cami ile Levent'teki bir caminin yazıları, Şişli Camii çeharyar levhaları (İnal 1955: 182).

Mustafa Halim Özyazıcı (1898/İstanbul - 1964/İstanbul)

Türk hat sanatının müstesnâ sanatkarlarından biri olan Mustafa Halim Efendi, Kırım kökenli Nalıncı Hacı Cemâl Efendi ile Sudan kökenli Advıye Bacı'nın izdivacından, 1898 yılında İstanbul'da dünyaya geldi.

Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'ne devam ederken hat sanatına meyleden Halim Efendi, mektebin yazı hocası Hâmid Bey'den (1891-1982) rık'a meşketti. Daha sonra bir yıl Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Hâkk (Oyma) ve Resim şubelerine devam ettiyse de yeni açılan Medresetü'l-Hattatın onu daha çok cezbetmişti. Bu yüzden, dört yıl burada eğitim görerek Hasan Rıza (1849-1920) ve Hacı Kâmil (1861-1941) Efendi'lerden sülüs-nesih, Hulûsî Efendi'den (1869-1940) ta'lik, Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'den (1872-1946) celî sülüs ve tuğra, Ferid Bey'den (1858-1925?) divânî ve celî divânî, Said Bey'den (1860-1938) rık'a meşkederek 26 Eylül 1918'de buradan mezun oldu. Ders aldığı bu isimler, adı geçen yazı çeşitlerinde, zamanın en büyük ustadları olduğu için, Halim Efendi'nin sanat temeli çok sağlam atılmıştı. Nitekim bu üstün kabiliyetli talebe de kendisine isabet eden bu nimetlerin hakkını vererek Türk hat sanatının nâdide sanatkarlarından olmaya muvaffak oldu.

Divân-ı Hümâyün Kalemî, Askerî Matbaa, Evkaf Matbaası, Devlet Matbaası gibi resmî ve askerî müesseselerde hattat olarak vazife yapan Halim Efendi, 1924 yılından sonra serbest olarak sanatını icra etmeye başladı. Bu dönemde birçok kitap başlığı, kartvizit, mühür, kıt'a ve levha yazdı. Fakat 1928 Harf İnkılabı'ndan sonra Tepebağ'dan bir arazi alarak bağcılık yoluyla geçimini temin etmek mecburi-

years 1893 and 1894. He went to Egypt and Hicaz in 1908 and performed his Hadj obligation. He started to give calligraphy lessons in Cairo. He opened an office after he returned to İstanbul and wrote business cards, book covers, plates etc. He taught sülüs nesih in Calligraphers' School and continued such post in Fine Arts Academy after the declaration of Republic of Turkey.

Nuri Efendi also studied competently the lodge music and acted as prayer singer and head prayer singer for 40 years in Yahya Efendi Lodge. He wrote four Korans, Prayers from Verses (Evrad-ı Şerif), hilye etc. and also performed the dome writing of Bakırköy Kartaltepe Mosque, celi writing in the Kastamonu Şaban-ı Veli Lodge which may be listed as his important works. Though he was the final representative of the Kadiasker Mustafa İzzet Efendi ecole, rather the effects of Mustafa Rakım may be seen in his work.

Hacı Nuri Korman died in Beşiktaş on 12 September 1951 and was buried in the Yahya Efendi Tomb graveyard. (Rado: 262; Serin 1999a: 185-187).

M. Bedreddin Yazır (1895/Elmalı - 1952/İstanbul)

Mahmud Efendi was born in 1895 in Elmalı and arrived to İstanbul in 1908 (İbnülemin stated the date as 1324 where Rado only writes 1908. In fact Islamic 1324 year is equal to 1906 in Gregorian Calendar).

Mahmud Efendi, the brother of famous Koran commentator Elmalı Hami Efendi, was educated in Nuruosmaniye Madrasah. He worked for Associations Administration after 1938 and taught Ottoman Paleography in the Faculty of Language, History and Geography of Ankara University.

He learned sülüs and nesih from Rakım Efendi (son of Bakkal Arif Efendi), Ömer Vasfi Efendi and Aziz Efendi. Mahmud Efendi's books named "Siyakat Yazısı (Siyakat Writing)" and "Eski Yazıları Okuma Anahtarı (The Guide for Reading Old Writings)" have been published in his life time. Three volumes "Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli (Writing through Civilization and Beautiful Pen Work in Islam

yetinde kaldı. Zamanla hattın bir sanat olduğu fikri yeniden yerleşmeye başlayınca Halim Efendi birçok cami için kubbe ve kuşak yazısı yazdı.

1948'de Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne Hüsn-i Hat muallimi olarak tayin edildi. Yaş haddinden emekliye ayrıldığı 1963 yılına kadar burada hem hat öğretti hem de pek çok kıymetli eser vücudunda getirdi.

30 Eylül 1964 tarihinde geçirdiği elîm bir trafik kazası neticesinde hayata veda eden bu büyük sanatkâr, Kozlu Mezarlığı'na defnedildi (Derman 1964: 1-3).

Necmeddin Okyay, Halim Efendi'nin vefatı için şu tarihi düşürmüştür:

Necmiyâ! Hattat Halim Bey oldu mağfur-ı ilâh
İlm-i hattın en büyük üstadı idi göçdü vah (1384).

Halim Efendi'nin en önemli hususiyeti hattatlar arasında nadiren görülen hem çok hızlı hem de çok güzel yazabilme becerisiydi. Bu sebeple "serî'î-kalem" olarak vasıflandırılırdı. Müstesnâ tasarım kabiliyeti, bir başkasının günlerce çalıştıktan sonra ortaya çıkarabileceği istifi tek kalemde yazıverecek seviyedeydi. Bununla birlikte, âharlı kâğıda yazdığı yazılardaki keskinlik, ne derece titiz tashih de yapabildiğinin göstergesidir.

Halim Efendi'nin yazdığı pek çok levhadan ve mezar taşından başka, mimarîde görülebilecek yazıları şunlardır: İstanbul Sultan Selim Camii kubbe yazısı, Beyoğlu Ağa Camii kuşağı, Şehremîni Fatih Camii (bu cami 1957'de istimlak edilmiştir) kuşak vs. yazıları, Fatih Bali Paşa Camii kubbe yazısı, Sultanahmet Sokullu Mehmet Paşa Camii kubbe, kuşak vs. yazıları, Sultanahmet Camii cümle kapısı kubbe yazısı, Şişli Camii kubbe yazısı, Süleymaniye Camii şadırvan kapılarındaki ahşap oyma yazılar, Bayezid Camii vs. bazı camilerde kapı perdesi yazıları, Süleymaniye'de Askerî Matbaa karşısındaki çeşmede su âyet-i kerîmesi (Râkım'ı takliden), Mahmutpaşa Camii'nde besmele ve Bilâl-i Habeşî yazıları, Azapkapısı Camii kubbe ve çeharyâr yazıları, Edirne Selimiye Camii kapı üstü yazısı, Mercan

Civilization)* work, which was edited by M. Uğur Derman and a basic work for the calligraphy information, was published in 1972 as in two volumes.

Mahmud Bedreddin Yazır passed away in 1952 (İnal 1955: 200-201; Rado: 263).

Macid Ayrıl

(1891/İstanbul - 1961/İstanbul)

Hüseyin Macid Efendi was born in 1891 in Beylerbeyi as the son of Municipal Office Director Zühdi Bey and had his elementary education in Beylerbeyi Hamidiye School. He started to learn sülûs calligraphy here from Ali Efendi. Then he became the student of Ahmet Rakım Efendi (d. 1940) who was a calligraphy teacher in Palace Academy. The verses and collages of Şefik Bey (1819-1880) indeed affected his style significantly the years ahead.

He left Üsküdar high school in his last semester for health reasons. Macid Bey enrolled in Calligraphers' School and learned ta'lik from Hulusi Efendi and celi sülûs from Tuğrakeş İsmail Hakkı therein.

He started to work for Associations Ministry. He worked for registries examiner of İstanbul Police Directorate but left that post and started to make a living as a free calligrapher. He moved to Ankara a little after and acted as the chief officer of Provincial Committee. He returned to İstanbul after he retired. Then he traveled to Baghdad and taught calligraphy in Iraq Fine Arts Academy. He showed Iraqis to perform calligraphy with an Ottoman elegance. Moreover, he taught calligraphy in Topkapı Palace in the same place where A. Süheyl Ünver had given ornamentation and miniature courses. He performed many plates and he had the ability to understand the calligraphers of unsigned works.

He died on 17 March 1961, a Ramadan friday before the Ramadan Feast, and was buried in Karacaahmet graveyard (Derman 1981: 7-12; Rado: 263).

His known works which may be seen on architectural monuments are as follows: the writings of Galata Arab Mosque, Kamer Hatun Mosque,

Hattat Halim'in
antetli bir
mektubu.Hattat Halim's
letterhead
writing.

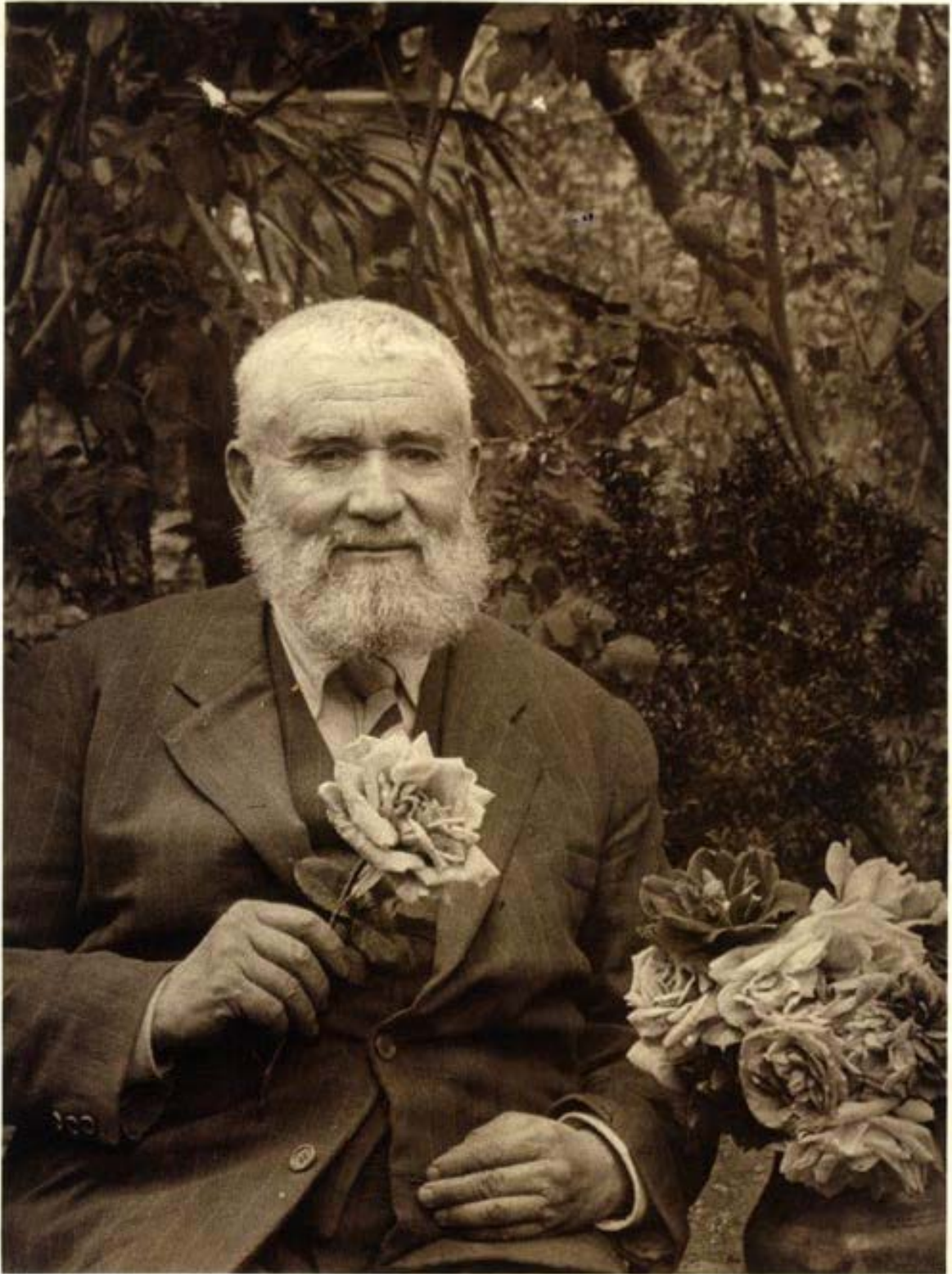
Örücüler Camii mihrabiye ve kapı üstü yazıları (Kadıasker'i takliden), Ankara Maltepe Camii kuşak, kubbe vs. yazıları, Ankara Hacı Bayram-ı Veli Camii kapı üstü yazısı, İzmir Alsancak Ahmet Bey Camii kuşak, kubbe vs. yazıları, Rize Camii kuşak, kubbe vs. yazıları, Denizli Camii kuşak, kapı üstü ve aşere-i mübeşşere yazıları, Kuzuluk Camii kapı üstü yazısı, muhtelif camilerde (Bilecik, Menemen, Havza, Bandırma Hacı Ali Efendi camileri vs.) İsm-i Celâl, İsm-i Nebi ve çeharyar isimleri (Derman 1964: 3; İnal 1955: 104-106).

Teşvikiye Camii kuşak yazısının da Halim Efendi'ye ait olma ihtimali söz konusudur. Her ne kadar bugün bu yazı oldukça zarar görmüş ve imzası si-

shrine writings of Bebek and Yeşilköy Mosques, stone writings of Beyazıt former boys and girls school, water prayer of a fountain in Balmumcu, former writing of Association Turkish&Islamic Arts Museum gate, Şile Mosque writings, writings of a Mosques in Şehremini and Levent, four caliphate plates of Şişli Mosque (İnal 1955: 182).

Mustafa Halim Özyazıcı (1898/İstanbul - 1964/İstanbul)

One of the elegant artists of Turkish calligraphy art, Mustafa Halim Efendi, was born in 1898 in Istanbul as the fruit of the marriage of Crimean Nalinci Hacı Cemal Efendi and Sudan originated

Hezarfen
Necmeddin Ökyay
Toygar'daki gül
bahçesinde.
[1883-1976]

Hezarfen
Necmeddin Ökyay
in the rose garden
in Toygar.
[1883-1976]

linmiş vaziyette ise de sağlam kalabilmiş kısımlarından, bu yazının Halim Efendi elinden çıkmış olduğu ileri sürülebilir (Özkafa 2008: 381).

Bu uzun listeden de anlaşılacağı üzere, kubbe ve kuşak yazısı olarak en çok eser vermiş olan hattatımız Halim Efendi'dir (Derman 2006b: 41; Rado: 265).

Necmeddin Okyay (1883/İstanbul - 1976/İstanbul)

1883 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Necmeddin Efendi, devrin usulü gereğince, dört yaşında eğitime başladı. Ravza-i Terakki Mektebi'ni (ortaokul) iftiharla bitirdikten sonra Üsküdar İdadisi'ne başladı. Nuruosmaniye Camii vakıf odasında yazı hocalığına memur edilmiş olan Bakkal Arif Efendi'den (1830-1909) 1902'de ders görmeye başladı. Buradaki dersler salı günleri olduğu için İdadî'den izin alamadı ve kendisini sanata vakfetmeye karar vererek liseyi terk etti. Üsküdar Yeni Valide Camii imam hatibi olan babası Edhem Efendi'nin mesleğini sürdürüleceği inancı da bu kararına tesir etmiş olmalı ki; nitekim 1907'de, babasının vefatı üzerine, onun vazife gördüğü Üsküdar Yeni Camii'ye önce imam sonra hatip olarak tayin edilmiştir. Zira kendisi, hâfızlığının yanı sıra, iyi derecede Arapça ve Farsça bilen, aynı zamanda "ilmiye icâzetnâmesi" sahibi olan bir zattı.

Daha sonra Arif Efendi'nin teşvikiyle ta'lik dersleri almaya karar verdi ve bu yazıyı en iyi öğretebilecek kişinin Sami Efendi (1838-1912) olduğunu öğrendi. O esnada kimseye ders vermediği halde Edhem Efendi'nin hatırına binâen, Sami Efendi, Necmeddin Efendi'yi talebeliğe kabul etti. 1905 yılında Sami Efendi'den, 1906 yılında Bakkal Arif Efendi'den, meşketmiş olduğu yazıların icâzetnâmelerini aldı (İnal 1955: 601). Ancak Sami Efendi'nin tavsiyesi üzerine ta'lik yazıya ağırlık verdi.

Üsküdar Sultantepeşi'nde oturan ve Sultan Abdülaziz'in okçubaşısı olan Seyfeddin Efendi'den de

Adviye Bacı.

Halim Efendi desired to study calligraphy while he was a student of Gülşen-i Maarif High School and trained for rik'a from the calligraphy teacher Hamid Bey (1891-1982) of the school. He went one year on the engraving and painting departments of the Fine Arts Academy however the newly established Calligraphers' School was attracting him. That's why he acquired 4 years of training in the School and learned sülûs from Hasan Rıza (1849-1920) and Hacı Kâmil (1861-1941) Efendis, ta'lik from Hulûsi Efendi (1869-1940), celi sülûs and tuğra from Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey (1872-1946), divani and celi divani from Ferid Bey (1858-1925?) and rik'a from Said Bey (1860-1938). He was graduated then from the school on the date 26 September 1918. Such teachers were the greatest masters of calligraphy of the time, on that account the art background of Halim Efendi had been so strong. Indeed, this superior student himself paid his debt to such a gift and accomplished to be one of the most rare artists of the Turkish calligraphy art.

He worked as calligrapher in the Divan Office, Military Printing House, State Publishing House and started to perform his art on his own after 1924. He wrote many book titles, business cards, seals, verses and plates in that period. However, after 1928 Revolution of Alphabet, he purchased a land from Tepebağ and had to make a living by dealing with viticulture. In time, when the calligraphy is again considered as an art, Halim Efendi started to write many dome and band-writings.

He was appointed as beautiful writing teacher to State Fine Arts Academy in 1948. He both taught calligraphy and provided many valuable arts herein till his retirement date 1963.

He died on 30 September 1964 due to a traffic accident. He was buried in Kozlu graveyard (Derman 1964: 1-3).

Necmeddin Okyay put the following date (pointing out the date of an incidence by writing a poem whereby all the Arabic letters have a numeric value):

Necmiyâ! Calligrapher Halim Bey finally reached the holiness of God

Hattat
Necmeddin
Efendi 'Okçay'
soyadını
almasına vesile
sayılan ok talimi
esnasında. [1936]

Archery practice
of Calligrapher
Necmeddin
Efendi (his
surname also
originates from
his interest to
archery) [1936].

eski Türk okçuluğunu öğrendi. Engin merakı, kendisini bir sanatı bütün veçheleriyle öğrenmeye sevk ettiği için, sadece ok atmasını değil, yay ve ok yapım usüllerini de öğrendi.

Edhem Efendi'den (1829-1904) ebrû sanatının yanında ince marangozluk, tornacılık, dökmeçilik gibi yan zanaatları da öğrendi.

Kaldı ki, hat sanatını da bu sanatın yan zanaatından sayılan mürekkep ve âhar yapımları ile birlikte öğrenmişti. Yine önemli bir diğer kitap sanatı olan ciltçiliği, Köşklü Mehmet nâmında bir mücellidin metrûkatına dayanarak kendi kendine öğrenmişti (Derman 1976b: 37-41)

Kısaca; Kur'an-ı Kerim hıfzını Hâfız Nazif Efendi'den, sülûs-nesih yazıları Bakkal Hacı Arif Efendi'den, ta'lik ve celî ta'lik yazıları Sami Efendi'den, ebrûculuk ile âharcılığı Özbekler Şeyhi Hezarfen

Alas but, the biggest master of calligraphy passed away (1384).

The most significant feature of Halim Efendi was his very fast and very beautiful writing skill rarely seen among the calligraphers. Thus, he was titled as "fast pen" (seriül-kalem). His elegant design ability was in such a level that he could perform a shape or composition with a single pencil movement which would require days of work for others. Besides, the sharpness of his writing on the glazing paper was a proof of how careful he could perform correction.

Halim Efendi had written many plates and epitaphs as well as his works on the following architecture:

İstanbul Sultan Selim Mosque dome writing, Beyoğlu Ağa Mosque band, Şehremini Fatih Mosque (this mosque has been expropriated in 1957) band etc. line, Fatih Bali Paşa Mosque dome writing, Sultanahmet Sokullu Mehmet Pasha Mosque writing. It's also possible that Teşvikiye Mosque band-line may be performed by Halim Efendi. The said writing now is quite damaged and the signature is erased, however the visible parts resemble us that it may have been performed by Halim Efendi.

As it was understood from such a long list, Halim Efendi was a calligrapher of ours who performed most works in the field of dome and band-line (Derman 2006b: 41; Rado: 265).

Necmeddin Okçay (1883/İstanbul - 1976/İstanbul)

Necmeddin Efendi was born in 1883 and started his education in accordance with the traditions of the era. He completed secondary school with honors and started Üsküdar High School. He commenced to acquire courses from Bakkal Arif Efendi in 1902 (1830-1909) who had been appointed to calligraphy teaching in the writing room of Nuruosmaniye Mosque. Since he could not get permission from the high school for these Tuesday courses, he decided to dedicate himself to the art and left the high school. His belief for continuing the profession of his father, who (Edhem Bey) was the preacher of Üsküdar Yeni

23 Mart 1954'te Mustafa Râkım'la ilgili bir sergi vesilesiyle çekilen bu fotoğrafta, sağ baştan itibaren / This photo is taken on 23 March 1954 for an exhibition of Mustafa Râkım Efendi. Right to left:

İbnülemin Mahmud (İnal) Kemal, Ressam Mustafa (Etker), Seyh Naci, Hattat Necmeddin (Okuy), Ressam Feyhaman (Duran), Dr. Süheyl Ünver ve Hattat Macid Ayrıl Beyler yer alıyor.

Edhem Efendi'den, okçuluğu Seyfeddin Efendi'den, eski Türk ciltçiliğini ise 40 yaşından sonra kendi gayretiyle öğrenen Necmeddin Efendi, "Devrin en büyük adamlarından ders gördüm, ama kendim adam olamadım" diyecek kadar da mahviyet sahibidir.

Bütün bu hünerleri bünyesinde toplayan büyük sanatkar ve kültür adamı Necmeddin Efendi, "bin ustalık sahibi", bir başka ifadeyle "on parmağında on marifet bulunan" manâlarında kullanılan "hezârfen" sıfatını tamamıyla hak ederek almış müstesnâ bir şahsiyettir.

Necmeddin Efendi, 1916'dan itibaren Medresetü'l-Hattâtîn'de âhar ve ebrû hocalığı yapmaya başladı. Medreselerin lağvından sonra burası Hattat Mektebi olmuş; 1928 Harf İnkılâbı'ndan sonra ise kapatılmıştır. Daha sonra Şark Tezyinî Sanatlar Mektebi olarak yeniden açılmış ve 1936'da Güzel

Valide Mosque, should have been important in such a decision; indeed after his father's death in 1907, he became the imam and then the preacher of the same mosque. He could speak a good level of Arabic and Persian; over and above he had a "social sciences diploma" of Ottoman Empire and the hafız title.

Later on, with the support of Arif Efendi, he decided to have ta'lik courses and learned that Sami Efendi was the best person who could teach this style of Turkish calligraphy (1838-1912). Sami Efendi was not teaching to anyone at those times, however, with respect to the memory of Edhem Efendi, he accepted Necmeddin Efendi as a disciple. He obtained his training diploma from Sami Efendi in 1905 and from Bakkal Arif Efendi in 1906 (İnal 1955: 601). However, he concentrated upon ta'lik writing at the recommendation of Sami Efendi.

Necmeddin Efendi, while living on Üsküdar

Sanatlar Akademisi'ne devredilmiştir. Necmeddin Efendi, 1916 yılından başlayarak, yaş haddinden emekli olduğu 1948 yılına kadar 32 yıl, bu mekteplerde Türk sanatını en güzel şekilde öğretmek için çalışmıştır.

Bütün bu meziyetlerine ilâveten iyi bir koleksiyoncu da olan Necmeddin Efendi, yazıya vukûfiyetinin bir göstergesi olarak imzasız yazıları tanımak hususunda üstad idi. Dolayısıyla günümüzdeki anlamda, Necmeddin Okyay, profesyonel bir yazı ekseri idi. Hattâ mahkemelerde imza sahtekârlıklar hususunda "ehl-i vukûf" yani "bilirkişi" olarak bile hizmet etmişti. Ayrıca tarih düşürme hususunda fevkalâde muvaffak bir şairdi.

Bünyesinde bu kadar sanatı toplayabilmiş Okyay'ın marifetleri bunlarla da mahdut değildi. O aynı zamanda, bahçesinde 400 çeşit gül yetiştirecek kadar tecrübeli bir çiçek meraklısıydı. Necmeddin Efendi, gülcülüğe de Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'in teşvikiyle merak salmıştı (Derman 2006c: 27). Bu sahada Avrupa çapında mükâfatı da bulunan Necmeddin Efendi, toprakta bizzat yetiştirdiği gülleri ve çiçekleri, ebrû teknesinde âdetâ yeniden yorumlayarak bir başka güzelliğe kalbediyordu. Onun ebrûculuğa getirdiği yenilikler arasında hercaî, menekşe, lâle, gül, sümbül, karanfil, papatya, fulya, gelincik gibi çiçekleri gerçek bir çiçek görüntüsüyle ebrûya aksettirmesi ve akkâse tekniğiyle icra edilen "yazılı ebrû"yu icat etmiş olmasıdır.

Necmeddin Efendi'nin Toygartepesi'ndeki eski evi ve bahçesi, aynı zamanda devrin kıymetli sanat adamlarının ve münevverlerinin bir araya geldiği mekânlardandı. Meselâ; yine böyle müstesna günlerden birinde, gelen misafirlerinden bir kâğıda hatıra mahiyetinde bir şeyler yazmalarını istirham etmesi üzerine ortaya çıkan vesika, o güzel günü ölümsüzleştirmiştir. Nitekim o kıymetli kâğıt, Macid (Ayrıl) Bey, Reisü'l-Hattâtîn Kâmil (Akdik) Efendi, Tuğrakeş İsmail Hakkı (Altunbezer) Bey, Bahaeddin (Ersen) Efendi, Abdülkadir (Şeker) Efendi, Hâfız Eşref (Ede) Efendi ve nihayet Necmeddin (Okyay) Efendi'nin yazılarını ve imzalarını

Sultantepe, learned Turkish archery from Seyfeddin Efendi who was the head archer of Abdülaziz. His wide curiosity directed him to learn an art with all details, thus, he learned not only shooting with arrows but the production techniques of arrows and bows.

He learned marbling, fine carpentry, modeling, casting etc. side arts from Edhem Efendi (1829-1904).

He had learnt calligraphy together with again ink and glazing side arts. He studied bookbinding on his own using the documents and notes of a binder named Köşklü Mehmet (Derman 1976b: 37-41)

In short, he studied memorization of Koran from Hafız Nazif Efendi, sülûs nesih calligraphy from Bakkal Hacı Arif Efendi, ta'lik and celi from Sami Efendi, marbling and glazing from Uzbeks Sheikh Hezarfen Edhem Efendi, archery from Seyfeddin Efendi, ancient Turkish binding on his own after he was 40. However, he was such a humble man as to say: "I had the training and education from the greatest men of the times, however I myself could not manage to be decent person."

This elegant person, Necmeddin Efendi who had had such information and knowledge within his soul, had righteously won the title hezarfen (a man of thousand skills).

Necmeddin Efendi started to teach glazing and marbling in Calligraphers' School since 1916. After the termination of the Madrasah (the school was regarded as a madrasah due to its name), the name of the school is changed into Hattat Mektebi (Again the Calligraphers' School but without including the word "medresah"). School was again extincted after 1928 Revolution of Alphabet. Afterwards, the School is re-opened as Eastern Ornamentation Arts School and has been assigned to Fine Arts Academy in 1936. Necmeddin Efendi worked 32 years from 1916 to 1948 in such schools to teach the Turkish art in a most beautiful manner.

Besides all of his such skills, Necmeddin Efendi was a good collector and was a master of recognizing the calligraphers of the unsigned

havi bir sanat eseri oluvermiştir (Derman 2006c: 28-29).

Klasik Türk sanatlarıyla ilgili birçok tabiri ve tekniği, Osmanlı sanatkârlarına dair biyografik bilgileri ve hatıraları aktarması sebebiyle, onun canlı ansiklopedi misali sanat ve kültür hazinemizi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e nakleden bir köprü insan olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Görüldüğü gibi Necmeddin Efendi, bir işe atıldığı zaman onda yeni buluşlar yapacak derecede derinleşen ender insanlardan biriydi. Pek çok kimse- nin sadece bir alanda bile, icat yapmak şöyle dursun, fazla derinleşemeyip satıhta yüzdüğü bir cemiyette Necmeddin Okyay gibi bir hezarfenin ne büyük bir kıymet olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

M. Uğur Derman, vefatından üç gün evvelki görüşmesinde hatırını sorduğu vakit kendisinin "Ölmeye çalışıyorum" cevabını verdiğini nakletmektedir. (Derman 1976a: 14)

Nitekim; kesb-i ilim hususunda son derece çalışkan, icrâ-yı sanat esnasında mucit, nakl-i tecrübe meselesinde olabildiğince cömert, ihsâs-ı marifete gelince de bir o kadar mütevazı olan bu koca kültür ve sanat çınarı, 5 Ocak 1976 Pazartesi sabahı İstanbul'da vefat etmiş; Karacaahmet Mezarlığı'nda, Şeyh Hamdullah'a komşu sayılabilecek bir yere defnedilmiştir.

Kemal Batanay (1893/İstanbul - 1981/İstanbul)

1893'te Hırka-yı Şerif Camii yakınındaki bir evde dünyaya gelen ve asıl adı Mehmed Kemâleddin olan Kemâl Batanay, Kalyoncular Kışlası Camii imamı Hâfız Ziyaeddin Efendi'nin oğludur. Annesi gümrük mümeyyizlerinden Mehmed Ali Bey'in kızı Ayşe Sıdika Hanım'dır.

Kemâl Batanay ilk tahsiline Sinan Ağa Mekteb-i İbtidâisi'nde başlayıp Zeyrek Saliha Sultan Mekteb-i İbtidâisi'nde devam etti. 14 yaşında Kur'an-ı Kerim hıfzını tamamladıktan sonra II. Abdülhâmid'in imamı ve kıraat alimlerinden olan Ha-

writings. That is to say, Necmeddin Okyay was a professional writing specialist as named in our present day. He had even served as expert in the courts about the signature fraud cases. He was also a very successful poet of dating.

Okyay was also a floriculture expert who could grow 400 kinds of roses in his garden. He had started this floriculture with the promotion of Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey (Derman 2006c: 27). Necmeddin Efendi had won a contest in Europe in floriculture and also was modeling his grown flowers and roses in his marble container and then consequently was combining two arts for producing the perfect beauty. The innovations brought by him to marbling was his ability to fully reflect many flowers such as viola, violet, tulip, rose, hyacinth, carnation, daisy, daffodil, poppy. He has also invented the "written marble" technique performed with akkase (making more than one print on the paper) method.

The old house and garden of Necmeddin Efendi in Toygartepesi was one of centres where the valuable artists and intellectuals of the time gathered. Again on one of such gathering days, Necmeddin Efendi had kindly requested from his guests to write something on a paper as a reminiscence. All the guests had written on such paper thus that day and time became eternal. Now that paper as an art piece in consequence of bearing the writings and signatures of Macid (Ayrıl) Bey, Chief Calligrapher Kamil (Akdik) Efendi, Tuğrakeş İsmail Hakkı (Altunbezer) Bey, Bahaeddin (Ersen) Efendi, Abdülkadir (Şeker) Efendi, Hafız Eşref (Ede) Efendi and finally Necmeddin (Okyay) Efendi himself (Derman 2006c: 28-29).

It can be easily said that he was a bridge between the Ottoman Empire and Republic of Turkey in terms of our art and culture treasures thanks to his transferring, like a living encyclopedia, many terms and techniques of classical Turkish arts as well as biographical information and memoirs of Ottoman artists.

As may be seen, Necmeddin Efendi was one of

cı Niyazi Efendi'den kıraat ilmi öğrendi.

Lise tahsilini Vefa Mektebi'nde gördü ve burada Arapça ve Farsça da öğrendi. İdadinin son sınıfında iken Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi Sahn kısmının ikinci sınıfına devam etmiş; bu medresenin beşinci sınıfında iken imtihanla Darü'l-Fünûn Ulûm-ı İlähiye Şubesi'ne (İlähiyat Fakültesi) kaydoldu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu fakültenin lagvedilmesiyle tahsili yarıda kaldı. Savaş sebebiyle her şeyi bırakarak vatan müdafaasına koştu. Kısa müddet sonra Çanakkale'ye sevk edildi. Ancak bu muharebeden sağ olarak kurtuldu ve 1920-1926 yılları arasında Şirket-i Hayriye'de ve 1926-1958 yılları arasında da İstanbul Ticaret Odası'nda vazife yaptı (Sanal 1981: 16).

Mûsikîye olan merak ve kabiliyeti sebebiyle Şeyh Cemâl Efendi'den beste, ağır semaî, şarkı, ilâhi, durak ve Mevlevî ayinleri meşk etti. 1913 yılında Galata Mevlevîhanesi serneyzeni Emin Dede'den Mevlevî ayinleri meşk etti. Kadı Fuad Efendi, Zekâidedezâde Ahmed Efendi'den istifade edip (İnal 1955: 572) Rauf Yekta Bey'den de mûsikî meşk eden Kemâl Batanay, 16 yıl bu zattan feyz aldı. 1927 yılında Refik Fersan'dan tambur dersleri almaya başladı.

Ayrıca, Hattat Hulûsi Efendi'den de ta'lik dersleri almış ve Ömer Vasfi, Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, Kâmil Akdik, Necmeddin Okyay, Macid Ayral gibi meşhur üstadlardan da istifade etmiştir. Kemâl Batanay'ın hat sanatında verdiği eserler ta'lik ve celi ta'lik tarzındadır. Hoş sadâsiyla tilâvetini gayet güzel yaptığı Kur'an-ı Kerim'in yazısını da lâyıkı veçhiyle yazmaya azmetmiş olan mûsikîşinas hattatlarımızdandır.

1920'de Şirket-i Hayriye Tâdât Kalemî'ne memur olarak ilk resmî görevine başladı. Daha sonra, 1926 yılında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası İntihab Muamelât Tahrir Kalemî'ne tayin edilerek 30 yıl burada hizmet ettikten sonra 1956 yılında emekliliğe ayrıldı.

1976'da İstanbul Teknik Üniversitesi İstanbul Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı açılınca bura-

those rare persons who could dig down deep in any interested area. In a society where people used to just walk around on the surface, he was such a prolific man to make invention about his interest areas; and a hezarfen like him was indeed a great value.

M. Uğur Derman asked his situation three days before his death and the master replied that he had been trying to die (Derman 1976a: 14).

This great sycamira of art and culture who was quite hardworking to be approved in a science, inventor while perfuming, generous while teaching and humble when the case is pride, died on the date 5 January 1976 Monday morning in İstanbul and was buried in a place in Karacaahmet Graveyard to a spot nearly neighbor to Sheikh Hamdullah.

Kemal Batanay (1893/İstanbul - 1981/İstanbul)

Kemal Batanay whose real name is Mehmed Kemaleddin, was born in 1893 in a house near the Hırka-i Şerif Mosque and as the son of Hafız Ziyaeddin who was the imam of Kalyoncular Barracks Mosque. His mother was Ayşe Sıdıka who was the daughter of customs inspector Mehmed Ali Bey.

Kemal Batanay started his education in Siran Ağa Elementary School and continued with Zeyrek Saliha Sultan High School. He memorized Koran in 14 and learned Koran Reading from Hacı Niyazi Efendi who was the imam of Abdülhamid the Second.

He is graduated from Vefa High School and learned Arabic and Persian therein. He studied the second class of Dar'ül-Hilafeti'l-Aliyye Madrasah, Department of Sahn. While in the fifth class of this school, he was enrolled in İstanbul University, Faculty of Theology. His education was interrupted with the extinction of this faculty in consequence of the WWI. He was voluntarily enlisted in the army on this occasion and was transferred to Çanakkale (Dardanelles) after a little while. He managed to

Kemal
Batanay
(1893-1976)

ya öğretim üyesi olarak alınmış ve ömrünün sonuna kadar bu görevi sürdürmüştür.

Gerek hat sanatı gerekse müzik alanlarında kıymetli eserler veren bestekâr, tamburî, hattat ve hâfız Kemâl Batanay, 22 Haziran 1981'de Kadıköy'de vefat ederek Feriköy Mezarlığı'na defnedildi (Rado 1955: 266; Serin 2006: 13-40).

Sanatla iç içe bir ailenin mensubu idi. Diğer erkek kardeşleri Zühdî Müridoğlu heykeltıraş, Nureddin Ulueren ise yine müzikşinas idi. Kemâl Batanay'ın oğlu Ercüment Batanay da yaylı tanburun tanınmış isimlerindendi (Sanal 1981: 6).

Hâmid Aytaç (1891/Diyarbakır - 1982/İstanbul)

1893(?) yılında, eski adı "Âmid" olan Diyarbakır'da dünyaya geldi. Doğum yılı konusunda kesin

come alive from the battles of Çanakkale and worked in Şirket-i Hayriye Company during 1920-26 and in İstanbul Chamber of Commerce during the years 1926-1958 (Sanal 1981: 16). By his close interest and ability towards music, he studied composing, semai, song and Mevlevi rituals from Sheikh Cemal Efendi. He participated to Mevlevi rituals under the lead of head flutist Emin Dede of Galata Mevlevi Lodge. Kemal Batanay learned from Kadı Fuad Efendi and Zekaidedezade Ahmed Efendi (İnal 1955: 572) and trained under the teaching of Rauf Yekta Bey. He obtained courses from Yekta Bey for 16 years. He started to learn brake drum from Refik Fersan in 1927.

He also acquired ta'lik courses from Calligrapher Hulusi Efendi and participated to the classes of famous calligraphers including Ömer Vasfi, Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, Kamil Akdik, Necmeddin Okyay, Macid Ayrıl. The calligraphy works of Kemal Batanay are in ta'lik and celi style. He's one of our musician calligraphers who was writing Koran beautifully as well as singing it to the same degree.

He started his first official duty in Şirket-i Hayriye in 1920. Afterwards, he was appointed to the Document Correction Office of İstanbul Chamber of Commerce in 1926 and served 30 years herein. He was retired in 1956.

He was inducted as an academician to the İstanbul University Turkish Music State Academy in 1976 and continued this duty till the end of his life.

Kemal Batanay gave valuable works both in calligraphy and music; he was a classical lute player, calligrapher and hafız (Koran memorizer); died on the date 22 June 1981 in Kadıköy. He was buried in Feriköy Graveyard (Rado 1955: 266; Serin 2006: 13-40). His family was also fond of art. His borthers Zühdî Müridoğlu was an architect and Nureddin Ulueren was a musician. Ercüment Batanay, son of Kemal Batanay, happened to be a famous instrumentalist (yaylı tambur) afterwards (Sanal 1981: 6).

Hattat Hämîd Aytac [1891-1982]

bir bilgi olmamakla birlikte, birçok eserde 1891 olarak zikredilen tarihin (Derman 2002: 230; Derman 2009b: 304; Rado: 267), bazı kaynaklarda görülen 1309 yılı (İnal 1955: 119; Yazıcı 2002: 42) hicrî kabul edilerek miladî takvime çevirildiğinde doğru olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bununla birlikte, o tarihlerde kullanılan takvimin rumî olduğunu düşünürsek, 1309 yılının miladî karşılığı olarak 1893'ü esas alabiliriz.

Asıl adıyla Musa Azmi, üç erkek kardeşin en büyüğüdür. Daha sonra kullandığı Hâmid müstean ile meşhur olduğu için bu imzayı kullanmıştır. Musa Azmi'nin büyük dedesinin de hattat olduğu bilinmekte olup, Seyyid Ahmed Âmidî ismindeki bu zat hakkında Tuhfe-i Hattâtîn'de (s. 110) bilgi mevcuttur.

Küçük Azmi, Ulu Cami yanındaki Sıbyan Mektebi'ne kaydoldu. Bu esnâda Diyarbakır mebusu Hattat Mustafa Akif Tütenk tarafından kabiliyeti keşfedilen Musa Azmi, ilk hat meşklerini yazmaya başladı.

Musa Azmi Efendi, Sıbyan Mektebi'ni bitirdikten sonra Askerî Rüşdiye'ye kaydoldu. Burada resim hocası Jandarma Kolağası Ahmed Hilmi Bey'den sülüs, Vahid Efendi'den rik'a yazısı meşk etmiş, Kavas-ı Sağır imamı Said Efendi ile İdadi yazı hocası Abdüsselam Efendi'den istifade etmiştir. Rüşdiyede'ki tahsili sırasında Ahmed Hilmi Bey ve Vahid Efendi'den ayrıca Latin el yazısı ile Romen ve Gotik yazılarını öğrendi. Ancak bütün mesaisini yazı ve resme hasretmesinden dolayı diğer derslerini ihmal ettiği için babası, yazı çalışmasını yasakladı. Buna rağmen gizli yazıyla uğraşmaya devam etmiş ve II. Abdülhamid'in culûsu münasebetiyle belediyenin yazdıracağı levhalara padişah tuğraları çektiği için bir altın lira kazanmıştır. Bu başarısının neticesinde babası memnuniyet duyarak yemininin kefareti ödelererek oğlunun yazı yazmasına müsaade etti.

Askerî Rüşdiye'den mezun olan Musa Azmi, Diyarbakır İdadisi'ne kaydoldu. Ressam Hoca Ali Rıza Bey'in matbu resim mecmuasından istifade ederek peyzaj çalışmaları yapan Musa Azmi, resimleriyle de takdir topladı. Yine o dönemde Rasim Pamukçu'dan

Hâmid Aytaç (1891/Diyarbakır - 1982/İstanbul)

He was born in Diyarbakır (Amid) in 1893. There is not definite information about the birthdate. It was mentioned as 1891 in many sources (Derman 2002: 230; Derman 2009b: 304; Rado: 267); yet the year 1309 referenced in certain sources (İnal 1955: 119; Yazıcı 2002: 42) when turned to Gregorian calendar, the year 1891 may be justified. However, if we think the calendar of those times as Roman Calendar, then 1309 may be equal to 1893 also.

Musa Azmi is the real name of our artist and his the eldest of three brothers. He used the name Hamid since he had been famous with this nickname. It is known that the great grandfather of Musa Azmi had been a calligrapher and information regarding to this grandfather Seyyid Ahmed Amidi may be found in Tuhfe-i Hattatin (page 110).

Azmi has been enrolled in Children School nearby the Ulu Mosque. His ability is discovered by the Diyarbakır Deputy Mustafa Akif Tütenk and he started to practise his first calligraphies.

Musa Azmi Efendi was enrolled in military school after elementary school. He learned sülüs from the Captain Ahmed Hilmi Bey and rik'a from Vahid Efendi; he also acquired lessons from Kavas-ı Sağır imamı Said Efendi and writing teacher Abdüsselam Efendi. During his education in the military high school, he learned also Latin handwriting, Roman writing and Gothic style writing from Ahmed Hilmi Bey and Vahid Efendi. However his father prohibited calligraphy for Azmi Efendi since he was spending all of his time to calligraphy works. He continued to write secretly and has won a golden lira for his tuğras made on the plates of the Municipality formed due to the Abdülhamid the Second's coming to the crown. His father was quite happy about this success and accordingly paid the price of his oath and permitted his son to study calligraphy. After his graduation from secondary school, he was enrolled in Diyarbakır High School. Musa Azmi made landscape paintings by imitating

Arapça ve Farsça dersleri aldı.

Sanata olan umumi ilgisi ve çok yönlü kabiliyeti ona hem farklı tasarım ufukları kazandırmış, hem de ileride hat sanatına olan rağbetin azaldığı yıllarda, geçimini sağlaması için onun imdadına yetişmiştir. Hâmid Bey, hayatının bu dönemlerinde, matbaa işleri, grafikerlik, kartvizit yapımı gibi mesleklere yönelerek hayatını idame ettirmeye mecbur kalmıştır. Kim bilir, belki de dünya çapındaki bu büyük hattatımız başka alanlarda mesai harcamaya ihtiyaç duymasaydı nice hat eserleri daha ortaya koyabilecekti.

1906 yılında İdadi Mektebi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a gelen Musa Azmi Efendi, Sanayi-i Nefise Mektebi'ne kaydolmak istemiş; ancak okulun kayıtları kapandığı için o günkü adıyla Medreseti'l-Kızzat olan Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuştur. Hukuk Fakültesi'ne bir yıl devam ettikten sonra Sanayi-i Nefise'ye yani Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydını yaptırmıştır. Akademiye devam ettiği günlerde Maarif Nezareti'nin (Milli Eğitim Bakanlığı) açtığı yazı hocalığı imtihanını kazanmasına rağmen memur olmak için o vakitler 20 yaşını doldurmuş olma mecburiyeti yüzünden 18 yaşındaki Musa Azmi kabul edilmemiş ve bir tavsiye üzerine Haseki Gülşen-i Maarif Mektebi'ne mürâcaat ederek burada yazı hocası olmuştur. Ancak okul hem öğretmenliğe hem de akademiye devama mânidir. Musa Azmi Efendi de hayatını kazanmak mecburiyetinde olduğu için okula devam edemez.

Musa Azmi Efendi, Gülşen-i Maarif Mektebi'nde yazı hocalığı yaptığı sıralarda boşalan Rüşumat (Gümrük) Matbaası Müdürlüğü imtihanını kazanarak buraya müdür tayin edildi. Bir yıl sonra bu görevinden istifa edip Harbiye Matbaası hattatlığına tayin edildi. Mekteb-i Harbiye Matbaası'nda çalışırken Erkân-ı Harbiye Matbaası serhattatı olan hocası Nazif Bey'in (1846-1913) vefatı sebebiyle boşalan vazifeye getirildi. Burada çalışırken, görevli olarak 1914 yılında Kütahya'ya, üç yıl sonra da Almanya'ya gönderildi. 1911 veya 1912 yılında Fatma Gülter Hanım'la evlendi ve bu izdivaçtan Rezzan isminde bir kızı dünyaya geldi.

Bir yıl kadar Almanya'da vazife yaptıktan sonra

the printed works of Artist Hoca Ali Rıza Bey's and again appreciated with these drawings. He acquired Arabic and Persian courses from Rasim Pamukçu.

His versatile interest on art and multi-directional ability had given him different design ideas and made him living in future years which the interest for calligraphy lessened. Hamid Bey performed printing house works, business cards, graphics etc. One wonders if such a big calligrapher did not have to spend time for living in other commercial areas, what sort of marvelous calligraphy works he would have created.

Musa Azmi Efendi completed the high school in 1906 and arrived to İstanbul. He desired to enroll in the Fine Arts Academy however was down to the Law Faculty since the quota of the former had been filled. He continued to Law Faculty one year and then managed to be enrolled in the Fine Arts Academy. While he was a student, won the writing teacher contest established by Ministry of National Education, but he wasn't accepted since he wasn't 20 (he was 18) then. Upon a recommendation, he applied to Haseki Gülşen-i Maarif School and became the calligraphy teacher in this school. But he couldn't manage to run both the academy and the teaching together; wherefore Musa Azmi Efendi left the Fine Arts Academy to earn his living.

Musa Azmi passed the exam for the Customs Printing House Directorship while he was a teacher in Gülşen-i Maarif School, and was appointed here as the director. He resigned from this post after one year and started to work as the writer of Military Publishing House. While he was working there, his teacher Nazif Bey (1846-1913), who was the head calligrapher of Military Publishing House, died and Musa Azmi was assigned to this vacant position. He was sent to Kütahya for a duty in 1914 and to Germany three years later. He espoused Fatma Gülter in 1911 or 1912 and had a daughter named Rezzan.

He worked in Germany for about one year and returned to İstanbul in order to work as the calligrapher for Military Publishing House. He also

ایک حضر سلطان یونس

Hattat Hâmid Aytac'ın 'Ey Hazret-i Sultan Yunus Emre' yazısı.

Calligrapher Hâmid Aytac's 'Ey Hazret-i Sultan Yunus Emre' writing.

Istanbul'a geri döndü. Erkân-ı Harbiye Matbaası hattatı olarak çalışan Musa Azmi Efendi bu esnada mesai dışında gayr-i resmî bir dükkân açarak buraya "Hattat Hâmid Yazievi" adını verdi. Devlet memurlarının ikinci bir işte çalışması yasak olduğundan asıl adını kullanamayan Musa Azmi Efendi, dükkânında kullanmayı tercih ettiği Hâmid müstearını sonraki yazılarında imza olarak kullandı.

Çok uzun sürmeyen birinci evliliğinden dört-beş yıl kadar sonra ikinci evliliğini Adile Hanım ile yaptı. Ancak çok arzu etmesine rağmen düzenli bir hayata alışık olmayan Hâmid Bey bu evliliğini de sonuna kadar götüremedi ve uzun yıllar ayrı kaldığı Adile Hanım'dan 1960 yılında resmen boşandı.

Hattat Hâmid Bey'in İstanbul'a yerleşme niyetinin temelinde daha iyi yetişebilmek için buradaki meşhur hattatlardan istifade etme düşüncesi yattığı halde Hâmid Bey bir hocanın rahle-i tadrîsine girip uzun yıllar meşk ederek icâzetnâme alma usûlü ile hattat olmamış; daha ziyade kendi kendini yetiştirmiştir. Bununla birlikte birçok büyük hattattan istifade etmiş ve yazının inceliklerini muhtelif üstadlardan öğrenmeye çalışmıştır. Bu isimler arasında Reisü'l-Hattatın Hacı Kâmil Akdik (1861-1941),

opened a private calligraphy shop and named it as Hattat Hamid Yazievi (Calligrapher Hamid Writing House). He could not use his real name since the state officers had been banned to perform secondary works

His first marriage did not last long; he was married again to Adile Hanım. However, despite his all desire, he couldn't get used to a regular life and divorced from Adile Hanım in 1960 officially, yet they were living separately for a long time already.

Although the rationale of his moving to İstanbul was to be educated better and to have a training from the eminent calligraphers of İstanbul, Hamid Bey had not been a calligrapher by way of obtaining a diploma under the long years of education of a single teacher. He rather developed himself. However, still he benefited from many great calligraphers and tried to learn the key points of writing from several masters. Chief Calligrapher Hacı Kamil Akdik (1861-1941), Military Publishing House Head Calligrapher Hacı Nazif Bey (1846-1913), Hulusi Yazgan (1869-1940), Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946), Neyzen Emin Dede (1883-1945) etc. significant masters were among such benefited teachers. (Rado: 267; Yazıcı 2002: 13-37).

Erkân-ı Harbiye Matbaası serhattatı Hacı Nazif Bey (1846-1913), Hulûsi Yazgan (1869-1940), Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946), Neyzen Emin Dede (1883-1945) gibi önemli hattatları zikredebiliriz (Rado: 267; Yazıcı 2002: 13-37).

Hayatının son dönemini Çağaloğlu'nda bulunan Reşit Efendi Hanı'ndaki köhne bir odada sürekli yazıyla meşgul olarak geçiren Hâmid Hoca, zor şartlar altında kendisini ypratırçasına çalışarak ihya ettiği hat sanatının ikbal devrini göremeden 18 Mayıs 1982 günü Haydarpaşa Numûne Hastanesi'nde hayata veda etti. Kaderin garip bir tecellisi olarak ve merhumun vasiyetine binâen cenazesi, hat sanatında Türk şivesinin şekillendiricisi olan Şeyh Hamdullah'ın Karacaahmet'teki kabri yanına defnedildi.

Hâmid Bey'in klasik meşk usûlünü takip etmesine rağmen her yazı çeşidinde ustalıkla birçok eser verebilmiş olması onun görme ve algılama melekесinin ne kadar kuvvetli olduğunu açık bir göstergesidir. Zaten her sanatta olduğu gibi hat sanatında da doğru görmek ve gördüğünü doğru yapabilmek temel şarttır. Ancak bu seviyeye ulaşabilmek için bir üstad da talebe olup yıllarca ders görmek gerekir. Böyle bir usûle başvurmaksızın kendi kendini bu kadar iyi yetiştirmek ancak dehâ seviyesindeki kabiliyetlerin harcıdır. Gerçi Hâmid Bey, başta yukarıda ismi geçen hattatlar olmak üzere birçok üstadla tanışıp onlardan feyz almıştır; ancak onun hat sanatındaki asıl ilerleyişi, kabiliyetiyle birleşen şahsi gayretinin neticesidir.

Hat sanatında tarih boyunca genellikle hattatların sadece bir veya iki yazı çeşidinde eser verip muvafak olduğu bir vâkıa olduğu halde, ancak Hâmid Bey gibi müstesnâ bazı kabiliyetler bütün yazı çeşitlerinde güzel eserler ortaya koyabilmişler ve câmiu'l-hutut (bütün yazı çeşitlerini yazabilen, kendisinde toplayan) unvanını hak etmişlerdir. Bunda hem Hâmid Bey'in asıl adı olan Azmi ismiyle müsemmâ bir azme sahip oluşunun tesiri, hem de geçimini temin etmek zarûretinden kaynaklanan hayat şartlarının tesiri vardır. Zira, hayatını sanatıyla kazanma yolunu tercih eden bir hattat, kendisine sipariş edilen çok çeşitli yazı taleplerini karşılamak durumunda kalabi-

Hamid Hoca has spent the last period of his life in a dull room in the Reşit Efendi Commercial Building in Çağaloğlu being always busy with calligraphy and died on the date 18 May 1982 in Haydarpaşa Numune Hospital before seeing the brightness and fruits of art of calligraphy to which he had given his life in an self exhausting manner. As an irony of fate and in accordance with the will of Hamid Bey, the late was interred besides the grave of Sheikh Hamdullah who had been the composer of Turkish accents in calligraphy.

Hamid Bey's providing many works in all calligraphy types, although he had not followed the classical training, is a clear proof of his very strong vision and perception ability. Like in all arts, to see and perform right is sine qua non in calligraphy too. However, to reach such a level requires years of training. Developing and educating oneself without such an education may only be performed by only the persons with an ability of a genius. Hamid Bey obtained inspiration and information from many (as aforementioned) master calligrapher in a way, but still, his progress in calligraphy is in fact the result of his personal efforts combined with his natural ability.

Throughout the specific history of this art, calligraphers generally create works only in one or two calligraphy styles; but certain rare talents such as Hamid Bey had managed to yield beautiful pieces in all types of writing (calligraphy) and won the title of câmiu'l-hutut (performer of all calligraphy styles). This was resulted both by his dedication worth to his name (Azmi is the real name of Hamid Bey and means dedication/determination in Turkish) and forcing conditions in life requiring him to make money for living. Indeed, a calligrapher preferring to make his living with calligraphy has to provide all sorts of calligraphy styles ordered to him. But such a forcing situation, at one hand, has provided Turkish calligraphy to richen with many different compositions and calligraphy examples.

Hamid Aytac has written two Korans, forty hadiths, Cevşenü'l-kebir, Hizbü'l-envâr (special

lır. Bununla birlikte söz konusu zarûret Türk hat sanatının çok farklı istiflerle ve yazı örnekleriyle daha da zenginleşmesini sağlamıştır.

Yazdığı iki adet Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, Kırk Hadis, Cevşenü'l-Kebîr, Hizbü'l-Envâr, elifba cüzleri, kitap kapakları, karvizitler ve levhalar gibi sayısız eser bırakan Hâmid Aytac'ın, mimaride görülebilecek yazıları şöyle sıralanabilir: Şişli Camii yazıları, Eyüp Camii kubbe yazısı, Söğütlüçeşme Camii yazıları, Sirkeci Hobyar Camii yazıları, Kadıköy Camii yazıları, Paşabahçe Camii yazıları, Kartal Camii kuşak yazısı, Pendik Camii kapı üstü yazıları, Sultanhamamı Camii yazıları, Yeni Postahane arkasındaki mescidin yazıları, Hacı Küçük Camii kuşak yazısı, Fındıklı Camii yazıları, Kasımpaşa Camii dış revak yazıları, Mahmutpaşa Camii kubbe yazısı, Tarabya Camii kubbe yazısı, Moda Camii kuşak yazısı, Ankara Kocatepe Camii yazıları, Çanakkale Çan Camii yazıları, Denizli Tavas Camii yazıları, Mersin Camii kapı yazıları.

Sanat camiasında da en çok dikkat çeken yazıları, aynı zamanda, celi yazıları içinde kendisinin de en çok beğendiği, Şişli Camii'ndeki celi sülüs yazılarıdır. Levhaları arasında ise Râkım'ı takliden yazdığı sülüs Fatıha Sûresi'ni en çok beğendiğini ve bu levhayı altı ayda tamamlayabildiğini ifade etmiştir (Serin 1999a: 197).

İstanbul, Konya, Adana, Erzincan, İran, Bağdat, Musul, Kerkük, Lübnan, Suriye, Cezayir'den, Hâmid Bey'in pek çok talebesi olmuş; bu öğrencileri kendisinden ders ve icâzet aldıklarını daima iftiharla beyan etmişlerdir. Netice itibarıyla, Hâmid Aytac, XX. yüzyılda hat sanatının İslâm dünyasına yeniden yayılmasına ve Osmanlı tarzının dünya çapında benimsenmesine büyük katkıda bulunmuştur.

İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı bir kuruluş olan IRCICA (Uluslararası İslâm Tarih Sanat ve Kültür Merkezi), ilk olarak 1987'de Hattat Hâmid El-Âmidî adına uluslararası bir hat yarışması düzenlemiş ve daha

prayers of Islam), Arabic alphabet parts, book covers, business cards, plates etc. indefinite number of works. His other works attached to architecture may be listed as Şişli Mosque writing, Eyüp Mosque dome writing, Söğütlüçeşme Mosque writing, Sirkeci Hobyar Mosque writing Kadıköy Mosque writing, Paşabahçe Mosque writing, Kartal Mosque band-writing, Pendik Mosque gate writing, Sultanhamamı Mosque writing, the writing of the small mosque behind New Post Office, Hacı Küçük Mosque band-writing, Fındıklı Mosque writing, Kasımpaşa Mosque outer portico writing, Mahmutpaşa Mosque dome writing, Tarabya Mosque dome writing, Moda Mosque band-writing, Ankara Kocatepe Mosque writing, Çanakkale Çan Mosque writing, Denizli Tavas Mosque writing, Mersin Mosque gate writing.

His most spectacular writings are the celi sülüs writings in Şişli Mosque which he himself liked very much. Among his plates, he stated that he favoured his sülüs Fatıha Verse performed as imitating Rakım which has been completed in six months (Serin 1999a: 197).

Hamid Bey trained many pupils from İstanbul, Konya, Adana, Erzincan, İran, Baghdad, Mosul, Kirkuk, Lebanon, Syria, Algeira and those students had always stated proudly that they had been certified by him. Consequently, Hamid Aytac greatly contributed to re-expansion of calligraphy in Islam world in 20th century and Ottoman style being accepted globally again.

IRCICA (International Research Centre for Islamic History, Art and Culture), within the scope of the Islamic Conference Organisation, organized an international contest in honour of Calligrapher Hamid El Amidi in 1987 for the first time and it was traditionalized for the names of different calligraphers in every three years. Thanks to the efforts of his certified students and with the promotion of similar contests, the coverage of

Hattat Mührü / Calligrapher's seal:
Hattat Hâmid Yazı Yurdu / Hâmid inscribed it.
(Yusuf Çağlar koleksiyonu)

Hâmid Aytac
'Masaallah'
(1378)

sonra bunun devamı getirilerek her üç yılda bir çeşitli hattatlar adına yarışmalar yapılmıştır. Hâmid Aytac'ın icâzet verdiği talebelerinin gayretleriyle ve benzeri yarışmaların teşvikiyle, hat sanatına yönelik hizmetlerin kapsamı giderek genişlemiştir. Bugün dünyada hat sanatı eskisine göre daha yaygın ise ve her geçen gün bu sanata gösterilen teveccüh artıyorsa, bunda Hâmid Bey'in büyük rolü vardır.

Prof. Dr. Ali Alparslan
(1923/Çorlu - 2006/İstanbul)

1923 yılında Çorlu'da dünyaya gelen Ali Alparslan, 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Tahran Üniversitesi Fars Filolojisi Bölümü'nde, doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde tamamladı (1962). Bir yıl Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü'nde; iki yıl da Dışişleri Bakanlığı'nda memurluk yaptı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde asistan olarak çalıştı. 1963-1966 yılları arasında Londra Üniversitesi'nde ve 1967'de Chicago Üniversitesi'nde dersler verdi. 1968'de doçentliğe, 1980'de de profesörlüğe yükseltildi.

Yayımlanmış kitapları yanında ilmi dergilerde Türk edebiyatı ile ilgili birçok makalesi bulunan

calligraphy activities became pretty much widespread. If today calligraphy is more common and day by day its prestige becomes stronger, the role of Hamid Bey in such progress is undeniable.

Prof. Dr. Ali Alparslan
(1923/Çorlu - 2006/İstanbul)

Ali Alparslan was born in 1923 and graduated from İstanbul University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature in 1948. He completed his master studies in University of Tehran, Department of Persian Language and became a doctor in İstanbul University (1962). He worked as a civil servant for one year in Office of Prime Ministry, Archives General Directorate and for two years in Ministry of Foreign Affairs. He rendered a service as an assistant in Ankara University, Faculty of Theology; gave lectures in University of London through 1963 and 1966 and in Chicago University in 1967. He became an assistant professor in 1968 and professor in 1980.

Prof. Dr. Ali Alparslan, who has many articles related to Turkish literature as well as his published books, continued ta'lik and rik'a courses and obtained his diploma from Calligrapher Necmeddin Okyay. He learned divani and celi divani styles from Calligrapher Halim Ozyazıcı. He played an important role for transferring ta'lik, divani, celi divani and rik'a styles, that he had learnt from the aforementioned masters, to the future generations. He also provided significant works and educated students. Ta'lik is identified with literature and poetry since it was the style used most frequently in Persian couplets. From this perspective, Calligrapher, Turkolog and Persian Expert Alparslan, had indeed performed a good harmony using ta'lik style of writing.

Moreover, he benefited from Abdülbaki Gölpınarlı in the matter divan literature and Sufism. He learned marbling from Mustafa Düzgünman and studied art history with poet Rıfki Melul Meriç. He had learnt Persian in his years of Tehran and

Prof. Dr. Ali Alparslan, Hattat Necmeddin Okyay'dan ta'lik ve rik'a derslerine devam ederek icâzetnâme aldı. Hattat Halim Özyazıcı'dan divânî ve celi divânî öğrendi. Adı geçen büyük üstadlardan öğrendiği ta'lik, divânî, celi divânî ve rik'a yazılarının gelecek kuşaklara nakledilmesinde, verdiği eserler ve yetistirdiği öğrenciler ile önemli rol oynadı. Ta'lik yazının Farsça beyitlerde en çok kullanılan yazı çeşidi olması, ta'lik ile edebiyatı ve şiiri özdeşleştirmiştir. Bu açıdan bakıldığında da, bir Türkolog ve Fars dili uzmanı olan Hattat Alparslan Hoca ile ta'lik yazı güzel bir âhenk meydana getirmiştir.

Ayrıca, divan edebiyatı ve tasavvuf konularında Abdülbaki Gölpınarlı'dan, ebrû üstadı Mustafa Düzgünman'dan, sanat tarihçisi ve şair Rıfık Melül Meriç'ten istifade etti. Tahran'da kaldığı yıllarda Farsçayı, Oxford ve Londra'da kaldığı yıllarda da İngilizceyi çok iyi öğrenmişti. Türk Dil Kurumu üyeliği ve birçok uluslararası hat yarışmasında jüri üyeliği yaptı.

Emekli olduktan sonra davet edildiği Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bağlı Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'nde hat dersleri veren Ali Alparslan, 24 Ocak 2006'da İstanbul'da vefat etti.

Nüktedân, hoşsohbet bir ilim ve sanat erbabı olan Alparslan, para ve şöhret meraklısı değil, kendi vadisinde sessiz sadâsız akıp giden bir nehir gibi, kendi başına mesleğini icrâ eden ve büyük hocalardan öğrendiği işini en güzel şekilde yapmaya çalışan mütevazı bir insandı (Uçman 2006: 41).

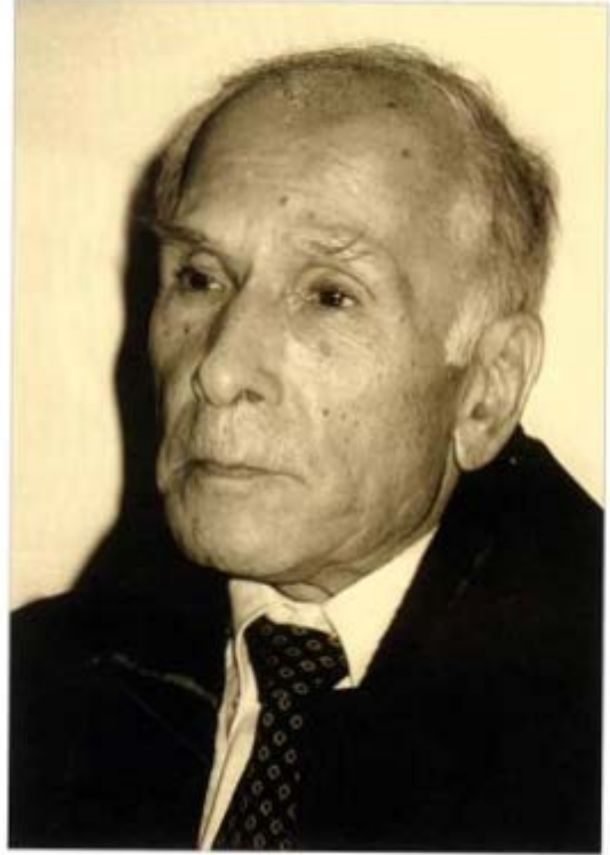
Prof. Dr. İsmail Yakıt, Prof. Dr. Ali Alparslan Hoca'nın vefatı için birkaç tarih düşürmüştür. Bunlardan biri şu şekildedir:

Hatt-ı ta'likle çekdi son nefesinde bir Hüve'l-Bâkî.

Prof. Dr. Ali Alparslan'ın, birçok bilimsel makalesinden başka, yayımlanmış başlıca eserleri şunlardır:

Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.

Ahmed Paşa, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

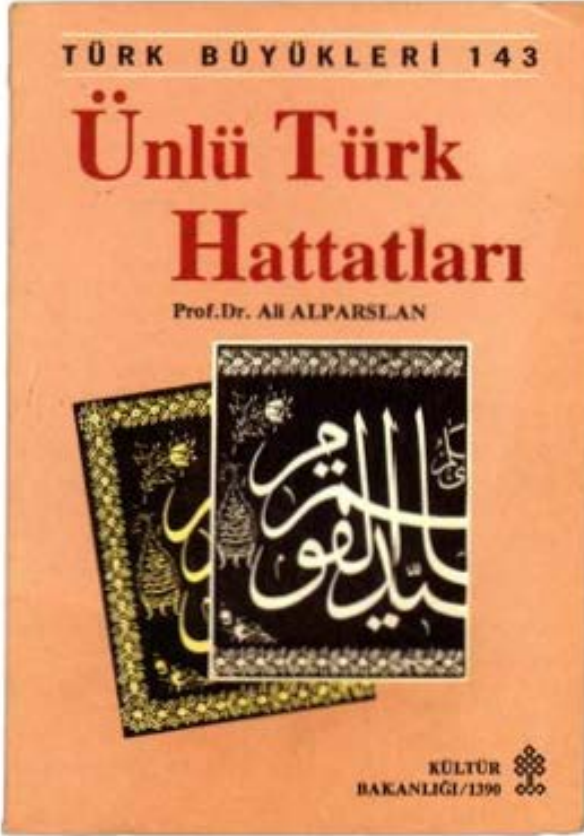
Ali Alparslan
[1923-2006]

English in Oxford. He acted as a member in Türk Dil Kurumu (Turkish Language Organization) and was a jury member in many international calligraphy contests.

After his retirement, he gave calligraphy lectures in the Traditional Turkish Arts Department of Mimar Sinan University Fine Arts Faculty where he was invited. He died on the date 24 January 2006 in İstanbul.

He was a humorist and joyful man; and a master of arts and science. He put his efforts not for money and fame but just for his profession like a river running on its own, and lived as a humble person who always tried to perform his occupation at best as his masters had taught him (Uçman 2006: 41).

Prof. Dr. İsmail Yakıt has written some dates for the death of Prof Dr. Ali Alparslan. One of them is

Ünlü Türk Hattatları,
Prof. Dr. Ali Alparıslan,
Kültür Bakanlığı,
Ankara, 1992.

Şeyh Gâlib, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Ünlü Türk Hattatları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Abdülbâki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Besmele Bahçesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.

Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Çağımızda Türk Şiirinin Coğrafi Sınırları, Türkologlar Birliği Yayınları, Prizren 2000.

Esmâ-i Hüsnâ "Allah'ın Güzel İsimleri", Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2001.

as follows:

He for the last time breathed a Hüvel Baki in ta'lik style

Hüvel Baki (a prayer mostly written on the tombstones in the meaning of God is the only Eternal Being)

Besides his many scientific articles, main published works of Prof. Dr. Ali Alparıslan are as follows:

Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler (Selections from the Divan of Kadı Burhanettin), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.

Ahmed Paşa (Ahmed Pasha), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Şeyh Gâlib (Sheikh Galib), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Ünlü Türk Hattatları (Eminent Turkish Calligraphers), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Abdülbâki Gölpınarlı (Abdülbâki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Besmele Bahçesi (Garden of Besmele), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.

Osmanlı Hat Sanatı Tarihi (History of Ottoman Calligraphy Art), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Çağımızda Türk Şiirinin Coğrafi Sınırları (Geographical Borders of Turkish Poetry in our Age), Türkologlar Birliği Yayınları, Prizren 2000.

Esmâ-i Hüsnâ "Allah'ın Güzel İsimleri" (The Beautiful Names of God), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2001.

KAYNAKLAR REFERENCES

- Alparslan 1972: Ali Alparslan, "Hattat Hamid Aytac", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 2, s. 16-22.
- Alparslan 1999: Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul.
- Alparslan 2001: Ali Alparslan, "Ta'lik Yazının Büyük Üstadı Hocam Hezarfen Necmeddin Okyay", *Toplumsal Tarih*, s. 25-28.
- Ateş 1991: İbrahim Ateş, "Vakıf Hattat Okulu", *Vakıflar Dergisi*, S. 22, s. 6-7.
- Aykaç 2010: Fettah Aykaç, "Osmanlı'nın Seyyah Hattatı Mehmed Şefik Bey", *El Sanatları*, S. 9, s. 128-133.
- Barrın 1983: Emin Barrın, "Hendese-i Ruhaniye", *Sanat Çetresi*, S. 62, s. 4.
- Bayat 2003: Ali Haydar Bayat, *Hüsni Hat Bibliyografyası*, İstanbul.
- Bektaşoğlu 2005: Mustafa Bektaşoğlu, *Hat Sanatı ve Topyalı Hattatlar*, Ankara.
- Berk 2000: Süleyman Berk, "Eyüpte Medfun Hattat Filibeli (Bakkal) Ahmed Arif Efendi (1252/1836-1327/1909)", *IV. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, 5-7 Mayıs 2000, s. 324-335.
- Berk 2002: Süleyman Berk, "Hattat İsmail Zühdi Efendi (?-1806)", *VI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler*, 10-12 Mayıs 2002, s. 336-341.
- Berk 2003: Süleyman Berk, *Hattat Mustafa Râkım Efendi*, İstanbul.
- Çevik 1976: Savaş Çevik, "Necmeddin Okyay ve Hat Sanatımız", *Pınar*, c. 5, S. 50, s. 34-36.
- Dere 2009: Ömer Faruk Dere, *Hâfız Osman Efendi*, İstanbul.
- Derman 1962: M. Uğur Derman, "Vefatının 50. Yıldönümüne Hattat Sami Efendi (1838-1912) Hayatı ve Eserleri", *50 San'at Sever Serisi*-18.
- Derman 1964: M. Uğur Derman, "Hattat Mustafa Halim Öryazıcı", *50 San'at Sever Serisi*- 20.
- Derman 1966: M. Uğur Derman, "Kardeş İki Hattatımız: Ömer Vasfi Efendi (1820-1928), Neyzen Emin Efendi (1883-1945)", *50 San'at Sever Serisi*-22.
- Derman 1969: M. Uğur Derman, "Büyük Bir Hat Sanatkarımız Sami Efendi", *Hayat Tarih*, S. 5, s. 4-10.
- Derman 1971a: M. Uğur Derman, "Ölümünün Yirmibeşinci Yıldönümünde Tuğrakes İsmail Hakkı Altunbezer", *Hayat Tarih*, S. 6, s. 43-51.
- Derman 1971b: M. Uğur Derman, "Ölümünün 30. Yıldönümünde Reisü'l-Hattatın Hacı Kâmil Akdik", *Hayat Tarih*, S. 6, s. 35-41.
- Derman 1976a: M. Uğur Derman, "Bir Sanat Hazinesini Gömüldük" *Hayat Mecmuası*, S. 3, s. 14.
- Derman 1976b: M. Uğur Derman, "Uğur Derman Necmeddin Hoca'yı Anlatıyor", *Röportaj: Pınar Dergisi*, S. 50, s. 37-41.
- Derman 1980: M. Uğur Derman, "Vefatının 40. Yıldönümü Dolayısıyla Hattat Halûsi Efendi", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 1, s. 38.
- Derman 1981: M. Uğur Derman, "Vefatının Yirminci Yıldönümünde Hattat Macid Ayrıl", *Sandoz Bülteni*, S. 2, s. 7-12.
- Derman 1982 a: M. Uğur Derman, "Kadiasker Mustafa İzzet Efendi", *Kök*, c. 2, S. 14, s. 14-18.
- Derman 1982 b: M. Uğur Derman, "Çarşanbalı Hacı Arif Bey", *Kök*, c. 2, S.13, s. 13-14.
- Derman 1982 c: M. Uğur Derman, "Bakkal Arif Efendi (1830-1909)", *Kök*, c. 2, S.15, s. 13-15.
- Derman 1990: *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Ankara.
- Derman 1995: M. Uğur Derman, "Ferid Bey" maddesi, *Türkiye*

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 12, İstanbul, s. 392-393.

Derman 2000: M. Uğur Derman, "Hat Sanatının Büyük İsimlerinden: Sami Efendi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 4-5, s. 473-484.

Derman 2002: M. Uğur Derman, *Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul.

Derman 2003: M. Uğur Derman, "Medresetü'l-Hattâtin" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 28, Ankara, s. 341-342.

Derman 2006a: M. Uğur Derman, "Medrestü'l-Hattâtin'e Dâir", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armagan*, İstanbul, s. 511-547.

Derman 2006b: M. Uğur Derman, "Hattat Halim Efendi", *Köprü İnançlar*, Haz. M. Zeki Kuşoğlu, İstanbul, s. 38-44.

Derman 2006c: M. Uğur Derman, "Toyyartepe'sindeki Ev", *Türk Edebiyatı*, S. 389, s. 24-32.

Derman 2007: M. Uğur Derman, "Ölümünün 200. Yıldönümünde Hattat İsmail Zühdi, Hattatların Reisi", *P Dünya Sanatı Dergisi*, S. 43, s. 88-99.

Derman 2009a: M. Uğur Derman, "Padışah Tuğralarındaki Şekil İnkılabına Dair Bazı Gerçekler", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara, s. 127-135.

Derman 2009b: M. Uğur Derman, *Eternal Letters*, Sharjah.

İnal 1955: İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul.

Kaplan 1997: Hizbullah Kaplan (Ed.), *Hattat Hâmid Aytac (Amîdî) Anma Paneli*, Diyarbakır, 1997.

Kumbaracılar 1970: Sedat Kumbaracılar, "Ayasofya'nın Müze Oluşu ve Kadaşker'in Levhaları", *Hayat Tarih*, c. 6, S. 1, s. 74-77.

Kuşoğlu 1994: M. Zeki Kuşoğlu, *Dünkü Sanatımız Kültürümüz*, İstanbul.

Melek Celâl 1938: *Reisü'l-Hattâtin Kâmil Akdik*, İstanbul.

Mesara 1992: Gülbün Mesara, "Medresetü'l-Hattâtin Yılları ve Ötesi", *Antik Dekor*, S. 17, s. 60-64.

Özcan 2009: Ali Rıza Özcan, "Yesârizâde Mustafa İzzet Mektebi", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara, s. 137-157.

Özkafa 2008: Fatih Özkafa, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Özkafa 2009: Fatih Özkafa, "Cumhuriyet Döneminde Türk Hat Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara, s. 159-179.

Özpalabıyıklar 2006: Selahattin Özpalabıyıklar (Ed.), *Bir Yazı Sevdalısı Emin Barın*, İstanbul.

Rado (ts.): Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul.

Sanal 1981: Haydar Sanal, "Kaybettiğimiz Değerli San'at Adamı Hafız Kemal Batanay", *Kök*, c. 1, S. 6, s. 6.

Serin 1992: Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, İstanbul.

Serin 1999a: Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul.

Serin 1999b: Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1999.

Serin 2006: Muhittin Serin, *Kemal Batanay*, İstanbul.

Şapolyo 1971: Enver Behnan Şapolyo, "Medrestü'l-Hattâtin'e Âit Bir Anı", *Önasya*, c. 6, S. 67-68, s. 5, 22.

Uçman 2006: Abdullah Uçman, "Bir Zarif İnsan: Üstâd Ali Alparslan", *Türk Edebiyatı*, S. 389, s. 41-45.

Ünver 1953a: A. Süheyl Ünver, "Hattat Mahmud Celâleddin Efendi ve İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadis" *50 San'at Sever Serisi-4*.

Ünver 1953b: A. Süheyl Ünver, "Hattat Mehmed Şevki", *50 San'at Sever Serisi-6*.

Ünver 1954: A. Süheyl Ünver, "Reisü'l-Hattâtin Hacı Kâmil Akdik", *50 San'at Sever Serisi-12*.

Ünver 1955: A. Süheyl Ünver, "Hattat ve Tuğraşes İsmail Hakkı Altunbezer", *50 San'at Sever Serisi-13*.

Ünver 1958: A. Süheyl Ünver, "Hattat Mehmed Hulûsi", *50 San'at Sever Serisi-16*.

Yazıcı 2002: İsmail Yazıcı, *Hattat Hamid Aytac Kitabı*, İstanbul.